РЕСПУБЛИКАДИН ОБЩЕСТВЕННО–ПОЛИТИЧЕСКИЙ ГАЗЕТ

Лезги Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр, дидед чIал хуьх!

Мубаракрай!

Сурдлимпиададин чемпион Р.Аскеров тренер Т.Къурбановахъ галаз

12

1920–йисалай акъатзава | N 33 (10782) хемис 17–август, 2017–йис | WWW.LEZGIGAZET.RU | Къимет "Дагпечатдин" киоскрай - 16 манат

Шейхдин сурал зиярат

Мегьамед Ярагъидин сур-зиярат михьидаказ, гьуьрметдивди хуьзва. Ам чкадин гьар са агьалидин бейнида несилриз дуьз рехъ къалурзавай чирагъ хьиз ава.

Шикил ягъайди - Къудрат АЛИЕВ

Зияратчийрихъ гьар йисуз Мегьамед Ярагъидин сурал фидай фикир ава

Эмираслан ШЕРИФАЛИЕВ

Пакамахъ фад Махачкъаладай, Кьиблепатан Дагъустандай экъечIна Левашада кIватI хьана, Гуниб район галайвал рекье гьатай машинрин яргъи цIиргъ чкадин агьалийри еке итиж аваз кьабулзавай. Зияратдал атанвайбурун гъилера авай Мегьамед Ярагъидин шикилар алай пайдахар гарал къугъвазвай. Дагъдин тик рекьерай, тамарай физвай чун Согьратл хуьруьв агакьна. Къадим хуьруьн дар куьчейра улакьар гьакь хъийизмачир. Яргъарай атанвай мугьманрин мурад Мегьамед Ярагъидин сурал зиярат авун тир. Согьратлдин агъсакъалри чун хушдиз кьабулна. Абуру чеб Мегьамед Ярагъидин - Кавказдин машгьур шейхдин, Дагъустандин пуд имамдин муаллимдин невеяр иниз атунал шад тирди лагьана.

- Мегьамед Ярагъи - Дагъустандин халкьар дуьз рекьел гъайи, гзаф савадлу ва камаллу кас тир. Уьмуьрдин эхиримжи йисара ам Согьратлда яшамиш хьана. Ам ярагъви, дагъустанви ва, кьилинди, зурба алим, нахшибандий тIарикъатдин шейх тир. И кар чун - алай несилдин векилар патал важиблу я, - къейдна агъсакъалрикай сада.

Согьратлдин куьгьне сурарин патав вири кIватI хьайидалай кьулухъ мугьманар дуьаяр кIелиз-кIелиз, зикир ийиз-ийиз Ярагъидин сур галайвал фена. Атир галай жуьреба-жуьре векьер-кьалар экъечIзавай дагъдин тик чиник чIехи шейхдин сурал кIвал-минара туькIуьрнава, патаривни гьа девирдин куьгьне сурар гва. Къванерал араб ва урус гьарфаралди тIварар, йисар, бязибурукай алава делиларни атIанва.

Зияратдал кIватI хьанвайбурухъ элкъвена Дагъустан Республикадин Муфтиятдин Дербент шегьерда ва районда кардик квай просвещенидин отделдин регьбер Къурбан гьажи Рамазанов, Каспийск шегьердин жуьмя мискIиндин имам Сулейман Тагъибегов, Мегьарамдхуьруьн райондин имам Агьмад гьажи Мегьамедов ва масабур рахана. Абуру чи баркаллу ватанэгьлидин уьмуьрдикай, алимвилин, шейхвилин, имамвилин рекьикай, адан муаллимрикайни сухтайрикай, алай девирдикай ва кьиле физвай вакъиайрикай гегьенш суьгьбетарна. Жегьилар дуьз рекьелай алат тавун патал вирида къуватар сад авун, ягъалмиш жезвайбур гъавурдик кутун, Ислам диндин дуьз рехъ, шейх Ярагъ Мегьамеда къалурнавай, ада ишигъ куькIуьрнавай гьакъикъи рехъ давамарун меслятна.

Гуьгъуьнлай зияратдал атанвайбуру сурара эцигнавай кIвализ физ, Мегьамед Ярагъидин тIварунихъ дуьаяр кIелна. Вирида зиярат авурдалай кьулухъ, мугьманар ва чкадин агьалияр хуьруьн мискIинда нисинин кпIунал кIватI хъхьана.

Серенжемдик кьил кутурбур, ам тешкилайбур Мегьамед Ярагъидин ругуд лагьай невеяр - Агьмад гьажи Мегьамедов ва Мурад Гьамидов я. Абурун мурад несилар Исламдин къанунрал амалдайбур, бубайрин, халкьдин тарих чизвайбур яз чIехи хьун я. Малум хьайивал, шейх Мегьамедан сурал Мегьарамдхуьруьн райондин векилар гьар йисуз физва. И сеферда лагьайтIа, иниз Махачкъала, Каспийск, Дербент шегьеррай, Кьиблепатан Дагъустандин вири районрай, Хасавюрт райондин ЦIийи Къурушрин хуьряй цIудралди машинар атанвай.

Къуй дуьньяда ислягьвал, гьуьрмет хьурай! Им, зи фикирдалди, гьар са касдин эрзиман мурад я.

Къудрат Алиеван шикилрин репортаждиз чи сайтдай килигиз жеда.

» Атир галай жуьреба-жуьре векьер-кьалар экъечIзавай дагъдин тик чиник чIехи шейхдин сурал зурба кIвал, минара туькIуьрнава, патаривни гьа девирдин куьгьне сурар гва...

Нумрадай кIела:

ОБЩЕСТВО

Суддин гьукум

Кьел тIуьрда ядни хъун лазим я лугьудайвал, тахсиркарвал авурдав вичиз къвезвай жазани агакьарун чарасуз я. Амма гъутаралди, гужаралди тахсир хиве кьаз таз ваъ, Конституциядин, закондин истемишунрин бинедаллаз.

4

УЬМУЬР

Рехъ туькIуьр хъувун…

РайонэгьлийриКьепIир-Къазмайрилай Кучун-Къазмайрал къведалди 3-3,5 километрдин рекьин участок ремонтна куьтягьун истемишна. Дагавтодордин векилри гъиле авай йисан 25-августдалди чкадал талукь тир техника гъун ва рекье къир цунин кIвалахар гъиле авай йисан октябрдин эхирдалди акьалтIарун хиве кьуна.

7

ЭКОНОМИКА

Нехв - "Гележегдин сагълам хуьрек"

Вилик йисара нехв цанвай никIерин гьар са гектардай 12-13 центнер бегьер вахчузвай. Республикадин юкьван дережада гьисаба кьуртIа, им пис нетижа я лугьуз жедач. Алай йисуз никIера менфятлу и техилдин тарифдин бегьер битмиш хьанва, гектардин бегьерлувили 20 центнер тешкилзава.

8

САГЪЛАМВАЛ

Чахутка: мукъаят жен!

Чахуткадин палочка нефесдин органрай ратариз, ивидиз, анрайни вири органриз фена, абурукай са органда, гзафнигзаф жигерра, дуркIунра, кIарабра артмиш жез башламишда. ВОЗ-дин делилралди, гьар йисуз дуьньяда и уьзуьрдик 9 млн кас азарлу, абурукай 5 агъзур кас телеф жезва. И кардихъ вичин себебарни ава...

9

МЕДЕНИЯТ

Ялцугъви "Мичурин"

Ахцегь райондин Мугъулат дереда гзаф хуьрер авай, абурукай сад - Ялцугъар. Ялцугърин хуьр эвлия, пак ксаралди, жерягьралди, алимралди машгьур чка я. Ахьтинбурун арада вичиз ялцугъви "Мичурин" лугьуз хьайи Исмаил ДЕМИРОВНИ ава.

10

МЕДЕНИЯТ

Дербентдин къеледин везифаяр

Хейлин тарихчийри къейдзавайвал, Дербентдин къеледихъ кьилин са макьсад авай: къецепатан душманрин гьужумрикай хуьн. Амма къеледин проектдиз кьетIендиз килигайла ашкара жезвайвал, къеле анжах гьужумрикай хуьн патал эцигнавачир.

15

Советниквиле тайинарнава

Дагъустандин Кьил Рамазан Абдулатипован 2017-йисан 5-июлдиз акъуднавай 155-нумрадин Указдал асаслу яз, Месафенди Абдулмежидович ВЕЛИМУРАДОВ РД-дин хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин министрдин везифайрикай азаднай.

Мукьвара Дагъустандин Кьилин официальный сайтда эцигнавай 92-рг Тапшуругъдай малум жезвайвал, Мусафенди Абдулмежидович Велимурадов РД-дин Кьилин советниквиле тайинарнава.

Кар алай проектар - уьмуьрдиз

КьетIен фикир гузва

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Ахцегьа Дагъустан Республика вилик тухунин кар алай проектар районда уьмуьрдиз кечирмишзавай гьалдиз талукь семинар-совещание кьиле фена. Адан кIвалахда РД-дин Кьилин ва Гьукуматдин Администрациядин руководителдин заместитель Темирлан Шабанова, гьа и Администрациядин проектрин кIвалах тешкилдай управленидин начальник Мегьамед Абидова, консультант Булатхан Арсланова, республикадин хуьруьн майишатдин министерствода чилер ишлемишунин къайдайрал гуьзчивалдай отделдин начальник Жамбулат Шаибова, райондин руководстводи, идарайринни карханайрин руководителри, хуьрерин администрацийрин кьилери иштиракна.

миллионни 700 агъзур манат пул гьанва. Чилерин участокар ва капитальный эцигунар (ОКС) актуализироватунин планар артухни алаз ацIурнава. 2016-йисуз регистрация тавуна кIвалахзавай 82 кас ва цIи 78 кас дуьздал акьудна учётдиз къачунва. Алава яз, кIвалахдай 67 чка арадал гъанва. Районэгьлийрин яшайишдинни экономикадин гьалар хъсанарун патал хсуси инвестицияр желбзава...

Яшайиш ва экономика вилик тухунин саки вири рекьерай район виликбурун жергеда аватIани, вучиз ятIани, республикада и кар къейдзавач. Бюджетдин такьатарни гьамиша дуьздаказ пайзавач. Четинвилерикай рахайтIа, районда банк авач: налог гун патал 100 километрдин мензилдиз фена-хтана кIанзава. Гьасилзавай хуьруьн майишатдин суьрсет маса гуз жезвач. ЦIи бегьерлу йис я, агьалийриз чавай куьмек кIанзава. Гьайванар хуьзвай

Мярекат, "Ахцегь район" муниципалитетдин кьил Осман Абдулкеримова ачухна ва рахун патал сифте гаф Темирлан Шабановаз гана.

- Чун куь райондиз атунин себеб - кар алай проектар уьмуьрдиз кечирмишзавай гьалдихъ галаз чкайрал таниш хьун, и жигьетдай квехъ яб акалун, арадал къвезвай суалриз жавабар гун ва квез алакьдай куьмекун я,- башламишна ада вичин рахунар. - Муниципалитетра гьиле кьунвай проектрин менфятлувилиз къимет гун ва абур республикадин 2018-йисан бюджетдик кутун патал республикадин гьукуматда са шумуд хиляй (агьалийриз яшайишдин къулай шартIар яратмишунай, рекьер гуьнгуьниз хкунай, хуьруьн майишатдин производство артмишунай) махсус уьлчмеяр-индикаторар тайинарнава. Абурун куьмекдалди чкайрал тешкилнавай кIвалах ахтармишун патал 2-3 йикъан къене чна, кьве дестедиз пай хьана, республикадин вири районра кIвалахзава…

Райадминистрациядин крар идара ийизвайди тир Вадим Агъасиева къейд авурвал, муниципалитетда "Государстводи менфятлудаказ идара авун" проект уьмуьрдиз кечирмишуналди, 2016-йисуз ва гьилевай йисан сифте паюна районда бюджетдин хейлин такьатар кьенят авунва. Райадминистрациядин официальный сайтда "Общественный надзор" ва герек маса порталар кардик ква. Амма, гьайиф хьи, къени Ялахърин, Фиярин, Гутумрин, Хинерин хуьрерихъ галаз я Интернетдин, я мобильный телефонрин алакъа дуьзмишиз тахьуни четинвилер арадал гъизва…

"Экономика лацуди авун" кар алай проектдиз талукь яз районда кьиле тухузвай кIвалахдикай ва авай четинвилерикай гегьенш суьгьбет муниципалитетдин кьилин заместитель Мегьамедрауф Гъаниева авуна. Адан гафарай, 2016-йисуз райондин сад тир бюджетдиз 131 миллион манат (тайинарнавай пландин 110%), 2017-йисан сифте паюна 60

дагъдин уьруьшрилай чилин еке налогар истемишзава: 1000 гектардилай йиса - 161 агъзур манат. СП-рин кьилери хсуси инвесторар желбуналди ва жемятдин куьмекдалди хуьрер аваданламишзаватIани, цIи кьуд вацра абуруз гьукуматдин дотацияр атанвач. Вири документар къайдада аватIани, гьар жуьре багьнайралди Луткунрин хуьре школа эцигдай чил регистрация ийизвач ва икI мад.

"Савадлу Дагъустан" кар алай проект уьмуьрдиз кечирмишун патал кьиле тухузвай кIвалахдин гьакъиндай доклад райондин кьилин заместитель Алмас Шуаева авуна. Ада къейдна хьи, райондин школайра 3 агъзуралай артух аялри кIелзава. Абурукай 2275 аял алава чирвилерин идарайриз къвезва. ЦIи 165 жегьилди ЕГЭ ва 9-класс куьтягьай 302 аялди ОГЭ, умуми нетижаяр республикадин дережадилай хъсан яз, вахгана. Шаз 27 кас аттестатар авачиз амукьнатIа, цIи анжах 8 кас дивай абур вахчуз хьанач. Районда гъвечIи аялар бахчайралди таъминариз жезвач. Райондин больницадин, культурадин идарайрин саки вири дараматар хаталу ва я капитальный ремонтар истемишзавай гьалда ава…

Муниципалитетдин кьил Осман Абдулкеримов кар алай проектриз талукь яз районда кьиле тухузвай кIвалахрикай рахана. "Алай вахтунда чна районэгьли карчийрин куьмекдалди хуьруьн майишатдин производство артмишуниз кьетIен фикир гузва. Кьилди къачуртIа, цIи махсус лимонарий, гьайванар тукIвадай ва як гьялдай цех кардик кутада ва менфятлу бязи маса проектрин документар тукIуьрзава",- алава хъувуна ада.

Мугьманри залда авайбурун хейлин суалриз рази жедай жавабар гана. Кар алай проектар уьмуьрдиз кечирмишунин мураддалди веревирд авур месэлайрай райондин руководстводин ва пешекаррин теклифар РД-дин Кьилин ва Гьукуматдин администрациядиз рекье твадай меслят хьана.

КIевелай таъкимарна

"Кьурагь район" МР-дин кьил Замир Азизован регьбервилик кваз мукьвара кьиле фейи совещанида райондин администрациядин аппаратдин къуллугъчийри, хуьрерин муниципалитетрин кьилери ва секретарри иштиракна.

Райадминистрациядин пресс-къуллугъди хабар гузвайвал, совещанидал район патал важиблу месэлаяр гьялна: "Хуьрерин поселенийрин сайтрин кIвалах тешкилунин гьакъиндай"; "Государстводин къуллугъар ийизвай сад тир порталда агьалияр регистрация авунин кIвалах тешкилунин гьакъиндай"; "Руководителри чпел тапшурмишай крар кьилиз акъудунин низамдин гьакъиндай".

Сад лагьай месэладин жигьетдай системный администратор Замир Наврузова лагьайвал, вири поселенийрин сайтар кардик кутунватIани, абур буш я ва чкайрал кьиле физвай вакъиайрикай малуматарни эцигзавач. Я сайтрин гьакъиндай жавабдарвал хиве авай ксарни тайнарнавач. Сад тир порталда агьалияр регистрация авунин месэлани татугай гьалда ава.

Райондин администрациядин аппаратдин руководитель Фикрет Медетова талукь документар электронный къайдада санай-масаниз рекье твадайвал кIвалах тешкилун лазим тирдакай лагьана. Ада хуьрерин поселенийрин кьилеривай куьгьне компьютерар цIийибуралди эвезун ва са куьруь вахтунда электронный къайдайрал элячIун истемишна.

Райондин администрациядин кьилин заместитель Махач Хариева къейд авурвал, Аладашдин, Ашарин, Гельхенрин, КIутIулрин, КIирийрин ва гьакI маса поселенийрин кьилерини чпел тапшурмишнавай бязи крар кьилиз акъудзавач. Абуру районда тешкилзавай культурадин, спортдин кар алай мярекатра иштиракзавач. Бязи хуьрерин поселенийрин кьилери райондин администрациядай ракъурзавай важиблу чарар эхирдалди кIелзавач ва анра къалурнавай крар кьилиз акъудунин гьакъиндай вахтунда хабарни гузвач.

Совещанидин нетижаяр кьадайла, Замир Азизова хуьрерин поселенийрин кьилер къейднавай татугайвилер кьве гьафтедин вахтунда арадай акъудунин гьакъиндай таъкимарна. Гьа са вахтунда вичин заместителрал ва хуьрерин администрацийрин кьилерал налогар кIватIзавай кардални гуьзчивал тухун тапшурмишна.

Нетижаяр кьуна

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Ахцегь райадминистрациядин залда райондин активдин нубатдин совещание хьана. "Ахцегь район" муниципалитетдин кьил Осман Абдулкеримова лагана.

- Гьуьрметлу юлдашар, эвелимжи нубатда, лезгийрин игитвилин "Шарвили" эпосдин сувар чалай куь куьмекдалди вини дережадин тешкиллувал аваз кьиле тухуз алакьна, сагърай! Мугьманриз къадим Ахцегь шегьердал абур хквезвайди, и четин девирда яшайишдинни экономикадин ва культурадин хилера хъсанвилихъ дегишвилер жезвайди акуна. Гьелбетда, и агалкьунрик чи ватандаш карчийрин зегьметдни пайни. Кьвед лагьайди, чи вилик райцентр хъвадай целди таъминарунни везифа ква. Кьилин чешмейра бес кьадарда яд аватIани, ам вирибуруз бес жезвач. Парабуру, чпиз яд хьайила къуншидикай фикир тийиз, хъвадай целди салар дигизва, машинар чуьхуьзва. И къайдасузвилерал эхир эцигун патал чна магистральный цин турбадик ихтиярсуздаказ кутунвай кьван кранар атIузва. Къведай йисан 1-январдилай къуватда гьатзавай РФ-дин Законди истемишзавайвал, инсанри яд ишлемишунай махсус икьрар кутIунун ва цин кранрал счётчикар эцигун лазим я.

Налогар кIватIунин ва чилерни капитальный эцигунар актуализироватунин месэладай пешекар Азади Моллалиева малумарайвал, исятда санлай районди налогрин пландин тапшуругъар эменнидай 91,5 процентдин, чилин налогдай 77 процентдин тамамарнава. Капитальный эцигунар ва чилин участокар актуализироватунин планар, талукь тирвал, гьелелиг 58% ва 52%-дин ацIурнава.

Райадминистрациядин кьилин заместитель Алмас Шуаева вичин рахунра райондин образованидин идарайрин уставрик дегишвилер кухтун лазим тирдакай лагьана. "20-июлдиз кьиле тухвай ахтармишунри къалурайвал, чи образованидин идарайра (31-кай 20 мектебар я) кIвалах эцигнавай тегьер РФ-дин образованидин гьакъиндай закондив кьазвач. Октябрдин вацралди вири руководителри менеджментдай курсар кIел хъувун ва аттестацийра иштиракун лазим я", - лагьана ада.

Муниципалитетдин умуми отделдин начальник Алимирза Османова залда авайбурун фикир районэгьлияр государстводи ийизвай къуллугърин порталда вахтунда регистрация авунин, СП-рин кьилери райадминистрациядин официальный сайтда малуматар гьакI СП-рин уставарни закондив кьадайвал къайдадиз хкунин ва чкайрал халкьдин арзайриз вахтунда килигунин месэлайрал желбна.

Эхирдай Ахцегь муниципалдитетдин регьбер Осман Абдулкеримова совещанидал веревирд авур вири и месэлайрай СП-рин кьилеризни идарайринни карханайрин руководителриз талукь тир тапшуругъар гана.

Гьавадин дяведин къуватрин югъ

Уьлкведин бушлухрин къаравулар

Нариман ИБРАГЬИМОВ

Дуьньядин майданда жуьреба-жуьре государствойрин арада политикадин жигьетдай гьалар къвердавай къизгъин жезвайдан шагьидар я чун къе. И кар фикирда кьуна Россиядин Федерациядин Президентди ва Гьукуматди тайин тир серенжемар кьабулзава, уьлкведин Яракьлу Къуватар алай аямдин дережадин техникадалди тъаминардай рекьер жагъурзава. Яракьлу Къуватрин лап кар алай кьушунрик Гьавадин дяведин кьушунар акатзава. Саки гьар йисуз Москвадин областдин Жуковский шегьерда, "Кубинка" авиабазада уьлкведин "гьавадин лекьерин" лайихлувилер къалурзавай мярекатар тешкилзава ва тамашачийри чи летчикри идара ийизвай "Небесные гусары", "Русские Витязи", "Стрижи" тІварар ганвай реактивный Су-27, Су-34, МиГ-29 самолетар гьалзавай тегьердал гьейранвалзава. Ихьтин мярекатри чахъ гьар са душмандикай Ватан хуьдай къуватар авайдан гьакъиндай шагьидвалзава ва инсанрин рикІериз архайинвал, секинвал гьизва.

Адет хьанвайвал, гьар йисан августдиз Россиядин Федерацияда Гьавадин дяведин къуватрин югъ къейдзава. Кьве йис идалай вилик уьлкведин кьушунрин лап кар алай и къурулушда цІийивилер туна. 1-августдилай Россияда Гьавадин дяведин ва Гьавадин космический оборонадин кьушунар сад авуна, РФ-дин Гьавадинни космический къуватар арадал гьанва. РФ-дин оборонадин министр Сергей Шойгуди хабар гайивал, цІийи къуватар арадал гъунин макьсад уьлкведин гьавадинни космический къурулуш лап вини дережадиз акъудуникай ибарат я. Ида кар алай са шумуд месэла гьялдай мумкинвал гузва. Кьушунар вилик тухунин рекьяй военно-технический политика туькІуьрунин гьакъиндай жавабдарвал артухарда. Гьавадинни космический хилен важиблу месэлаяр гежел тевгьена гьялда. Кьушунар карда ишлемишунин менфятлувал хкажда ва гьавадинни космический оборонадин къурулушар вилик фин таъминарда. Россиядин кьушунрин цІийи къуватрик акатзава: Гьавадин дяведин къуватар, гьавадин ва ракетрин къурулушриз акси оборонадин кьушунар ва гьакІни космический кьушунар.

Гьавадинни космический кьушунри чпик кутазвай умудар кьилиз акъудзава. И карни Россиядин ВВС-рин авиациядин дестеди Сириядин Гьукуматдин кьушунриз чи уьлкведа къадагъа авунвай ИГИЛ-дин кьушунрихъ галаз дяве авунин карда куьмек гайи тегьерди тестикьарзава. Гьа са вахтунда абуру уьлкведин вири сергьятар тирвал цава къаравулвал чІугвазва.

Лугьун лазим я хьи, Россиядин гьавадин дяведин къуватрихъ яргъал тарих ава. Амни пачагьдин девирдихъ галаз алакъалу я. 1912-йисан 12-августдиз Урусатдин эхиримжи император II Николаян указдалди Генеральный штабдин Кьилин управленидин къвалав авиациядин сад лагьай часть тешкилнай. Гьа идалди Урусатда яракьлу къуватрин цІийи хел арадал гъанай. Гуьгъуьнлай адал Россиядин империядин военныйни гьавадин дяведин къуватар ва ахпани императордин гьавадин дяведин флот тІварар акьалтнай.

Идан гьакъиндай архивра ихьтин документар ама. Империядин военный министр, кавалериядин генерал В.Сухомлинован къул алай 397-нумрадин приказ 1912-йисан 12 августдиз акъудна ва адан бинедаллаз гьавадай фидай улакьрин ва гьавадихъ галаз алакъалу вири частар Генеральный штабдин Кьилин управленидин генерал-майор М.Шишкевича регьбервал гузвай воздухоплавательный частунив вахкана.

1913-йисан декабрдиз вучиз ятІани и часть тергна ва адан везифаяр Военный министерстводин кьилин военно-технический управленидин воздухоплавательный отделенидин ва Генеральный штабдин кьушунрин къуллугъ ийидай ва частар туькІуьрдай отделдин хиве туна.

Урусатда Октябрдин инкъилаб гьалиб хьайила, рабочийринни лежберрин Гьавадин яру флот тешкилна. 1933-йисан 28-апрелдиз алимрин, авиациядин конструкторрин, авиациядин промышленностдин работникрин, РККА-дин ВВС-рин технический ва летный къурулушдин зурба агалкьунар фикирда кьуна, СССР-дин Халкьдин Комиссаррин Советдин къарардалди 18-август Вирисоюздин авиациядин югъ яз малумарна. Ахпа адакай СССР-дин Гьавадин Флотдин, ахпани Авиациядин югъ хьана.

Къейд ийин хьи, вири девирра инсаниятдихъ цавар муьтІуьгъардай мурадар хьайиди я. И жигьетдай Советрин Союзди агалкьунрин ва дамахлу рехъ тухвана. Эгер Ватандин ЧІехи дяве жедалди вилик РагъакІидай патан уьлквейри СССР-дин авиациядин промышленность са акьван кваз кьазвайди туширтІа, дяведин ва гуьгъуьнин йисара чи уьлкведин авиацияди виликди еримишна ва цавун бушлухрин иесивал авуна. Иллаки 1950-йисара. Алимри, авиаконструкторри авиациядин промышленностда халисан инкъилаб арадал гьана. Гьавадиз технический жигьетдай тамам самолетар акъудна. 1960-йисара къецепатан уьлквейрин гзаф пешекарри хиве кьурвал, дяведин самолетар акъудунин жигьетдай СССР дуьньядин майданда кІвенкІвечидиз элкъвена.

СССР-дин Гьавадин Флот штурмовой, истребительно-бомбардировочный жуьредин самолетралди, истребителралди таъминарнавай. Абурухъ ядерный бомбаяр тухудай мумкинвални авай. Авиацияди гьавадин къуватрин вилик акъвазнавай вири месэлаяр гьялзавай: гьавадин разведкадин вири жуьреяр, кьушунар хуьнин, абуруз гьавадай куьмек гунин, десантар, разведкадин дестеяр лазим чкайриз агакьарунин ва абур лазим чІавуз вахчунин, артиллеристриз куьмек гунин, кьушунар ва техника чкадал агакьарунин, самолетрин экипажар къутармишунин, хер хьанвайбурун гьакъиндай къайгъу чІугунин...

Алай вахтунда гьавадин такьатри кьилиз акъудна кІанзавай крар мадни артух хьанва. Исятда женгинин дежурство кьиле тухузвай радиотехнический, зенитринни ракетрин ва истребительный авиациядин частари, подразделенийри Россиядин Федерациядин гьавадин бушлухрин хатасузвал хуьзва. Гьа са вахтунда РФ-дин Президент, Верховный главнокомандующий Владимир Путинан къарардалди дальний авиациядин самолетри дуьньядин лап яргъал тир районарни гуьзчивилик кутунва ва мукьвал-мукьвал цава лув гузва.

Чи уьлкведа ва гьакІ дуьньядин майданда исялягьвал хуьн, дяведик цІай кутаз кІанзавай уьлквейрин вилик пад кьун ва дявекарриз дуьзгуьн жаваб гун патал лазим кьадарда алай аямдин техникани герек жезвайди я. Къенин юкъуз Гьавадинни космический къуватар лазим кьадарда самолетралди, вертолетралди, пешекарралди таъмин я. Эхиримжи йисара уьлкведин Президентди, Гьукуматди Яракьлу Къуватрин хилез, оборонадин месэлайриз еке фикир гузва. Лазим кьадарда пулар чара ийизва. Россиядин аскерар, офицерар патал яшайишдин, къуллугъ авунин къулай шартІар тешкилзава, абур яшайишдин кІвалералди таъминарзава. Ихьтин сиясатди хъсан нетижаярни арадал гьизва. Россиядин аскердин авторитет хкаж хъхьанва. Ватанпересвилин руьгь квай кьушунри лап муракаб месэлаяр гьялзава.

Къейд авун лазим я хьи, Россиядин гьавадинни космический къуватра дагъустанвийри, гьа гьисабдай яз лезги халкьдин векилрини уьтквемдиз, гьакъисагъвилелди къуллугъзава. Абурукайни сад вичиз генерал-майорвилин чин ганвай Тагьир Гьажиев я. Чна виридаз пешекарвилин сувар мубаракзава. Ватандин къаравулда акъвазнавай абурухъ сагъламвал, агалкьунар хьурай!

РикІелай тефидай баркаллу йикъар

Суворован женгер

Хийир ЭМИРОВ

Уьмуьрдин гьакъикъат ахьтинди я хьи, алатай девирра пачагьлугьрин кьилериз атай ксари чпин мулкарин сергьятар гегьеншарун, маса уьлквеяр гуьзчивилик кутун, абурун девлетрин иесивал авун патал еке алахъунар авуна ва гзаф кьадарда дявейрикни цІай кутуна. Гьа ихьтин мурадар рикІе аваз Урусатдин пачагьлугъдални вегьей императорар, пачагьар, султанар... тІимил хьанач. Шведрини, немсерини, полякрини, финрини, французрини, туьркверини, монголрини... жуьреба-жуьре йисара Урусатдин мулкарал гьужумарна.

Лугьун лазим я хьи, Урусатдин кьушунрихъ, халкьдихъ чапхунчийрин, душмандин армийриз басрух гудай, абур кІуддай ва абурал гьалибвал къазанмишдай бажарагълу, регьберар хьана. Абурукайни сад Урусатдин пачагьлугъдин вири орденрин ва къецепатан уьлквейрин хейлин шабагьрин иеси, генералиссимус, генерал-фельдмаршал, Италийский князь ва Рымникский граф лагьай дережайризни лайихлу хьайи Александр Васильевич Суворов хьана.

Александр 1730-йисуз Москвада генералдин хизанда дидедиз хьана. Аял чІавалай военный жез кІанзавай касди кадетрин корпусда кІелна, къецепатан чІалар чирна, Семеновский полкуна къуллугъна. 1759-йисалай Александра дяведин женгера иштиракна. 1762-йисуз адаз полковниквилин чин гана. 1770-йисара адан гъилик квай кьушунри полякрал са шумудра гьалибвал къазанмишна. Туьркверихъ галаз кьиле фейи дявейра Суворован алакьунар мадни ачух ва машгьур хьана. 1800-йисуз Италиядин походдай хкведайла, рекье начагъ хьана, 18-майдиз машгьур полководец рагьметдиз фена ва Санкт-Петербургда кучукна.

Урус кьушунрин кьиле аваз Александр Суворова душмандин армийрал гзаф гьалибвилер къачуна. Эхиримжи женг ада Италиядин Нови шегьердин къваларив кьиле тухвана ва Италия кьунвай французрал гьалибвал къазанмишна.

Тарихдин ктабра гьатнавайвал, 1790-йисан эхирра урусрини австриявийри санал французрихъ галаз дяведин гьерекатар кьиле тухузвай. 1799-йисуз Урусатдин ва Австриядин армийри Треббия шегьердин къваларив Франциядин кьилин къуватар кукІварна. Союзникриз Ж.В. Моро кьиле авай французрин армияни тахьай мисал ийиз кІанзавай, амма адалай вахтунда Ривьера чкадиз кьулухъди катиз алакьна. Суворовазвичин кьушунни гваз Франциядин чилел физ кІанзавай, амма Австриядин император I Франца Суворовазвичин Италиядин къелеяр чпин гъилик авунвай французрин гарнизонар кукІварунин тапшуругъ гана. Гьа икІ, урусрин машгьур полководец Италиядиз финиз мажбур хьана.

Винидихъ къейд авунвай йисан июлдин эхирра Кеферпатан Италияда акъвазнавай французрин кьушунриз (45 агъзур кас) 30 йисан яшда авай генерал Жубера регьбервал гузвай. Кьушундик 52 батарея ва атлуйрин 11 полк квай.

Новидин женгинив эгечІдалди Жубераз Урусатдинни Австриядин кьушунри Мантуи къеле къачунвайдакай хабар авачир. Ада Нови къеле къачуз тежедайвал мягькемарнавай ва полкарни, гьар са патахъай душмандиз хъсан ягъунар кьадайвал акъвазарнавай.

Къизгъин женгерилай гуьгъуьниз Суворов кьиле авай союзникрин кьушунда 63 агъзур кас авай, гьа гьисабдай яз 12 агъзур атлуни. Августдин сифте йикъара Суворов яваш-яваш кьушунарни галаз къеледиз мукьва хьана. 14-августдиз ам Поццоло-Формигаро лугьудай чкадив агакьна ва командующийди частар, полкар, атлуяр французрал нетижалудаказ гьужумдай тегьерда акъвазарна. Генералиссимусдиз Австриядинни Урусатдин кьушунрин командирар Белльгарда, Оттоди, Багратиона, Края, Ферстера, Швейковскийди, Дерфельдена, Фрелиха, Лихтенштейна, Меласа, Розенберга куьмек гузвай. Гьар садал вичи гьужумдай терефар тапшурмишнавай.

Тарихчийри тестикьарзавайвал, Нови ва Бассалуццо шегьеррин арада сенгерар кьунвай французриз женг тухун пара къулай тир. Кьве патахъай абур тик дагълари хуьзвай. Гзаф аскерри тепейрал, синерал чпиз къулай чкаярни кьунвай. Нови шегьерни элкъуьрна хъсандиз мягькемарнавай цлари хуьзвай.

15-августдин экуьнин сятдин вадаз Суворован гъилик квай частари, полкари французрал вегьена. Са шумуд сятдилай французар катдай чка жагъуриз алахъна. Кьушун къайдадик кухтун патал атай Жуберни, гуьлле галукьна, кьена. Командование французрин виликан командующий Мороди вичин хивез къачуна. Ада гежел тевгьена, кьушунар кІватІ хъувуна ва гъиляй акъатнавай сенгерар хкьун патал виликди рекье туна.

Союзникрин артиллерияди душмандин винел гуьллейрин хар къурна. Идакай менфят къачуна, Урусатдинни Австриядин кьушунрин командирри чпин полкар гьужумдиз тухвана ва, сятдин 9 жедайла, французрин гъиле авай хейлин тепеяр къакъудна, Багратиона вичин полк Нови шегьердал тухвана. Душманди чпихъ авай вири яракьрай гуьлле ганатІани, гьужумзавайбур кьулухъ элкъвенач. Багратионаз и арада Суворова ва Дерфельденани куьмек гана.

Женг лап къизгъиндаз элкъвена. Чимивилини аскерар гьелекнавай. Суворован тапшуругъдалди вирида пуд сятда ял яна ва ахпа мад гьужум давамар хъувуна. Французри чпин сенгерар жуьрэтлувилелди хуьзвай. Няни хьана. Суворова союзникрин Ферстеран ва Швейковскийдин дивизияр акадарна ва кьилин гьужум авун патал гьазурна. Краян ва Меласан полкари къерехрихъай гьужум авун герек тир. Чеб аватнавай гьалдиз къимет гайила, французрин командующий Мороди кьулухъ чІугун чеб патал дуьз рехъ тирди кьатІана.

Са сятдилай Нови урусри кьуна. Французар Риаско дередиз катна. Икьван гагьди уьтквемвилелди женг чІугур французрик кичІ, гьалаба акатна. Аскеррикай гьар сад вичин кьил хуьдай, кьиникьикай къутармиш жедай уламрихъ къекъвез башламишна. Урусри французрин хер хьанвай генералар Периньон, Колли ва Груш есирда кьуна. Катиз агакьай аскерар Гави шегьерда кІватІ хъхьана. Къизгъин женгерри ва чимивили гьелекнавай союзникрин частари явашдиз абурун гуьгъуьниз гьерекатзавай. Виняй тапшуругъ атайла, абур кьулухъ элкъвена.

И женгера французрин кьилин командующий, 4 генерал, 1500 аскер телеф, 5000 касдал хирер хьана, 3000 кас есирда гьатна. Союзникрин гъиле 37 туп, гзаф кьадарда яракьар, пайдахар гьатна. Союзникрин аскеррикай 1800 кас хкатна, 5200 аскердал хирер хьана.

Урусринни французрин арада нубатдин дявеяр 1800-йисан сифте кьилера фена. Пачагьлугъдал Наполеона вегьена ва и дяведин эхирни французар патал гьихьтинди хьанатІа, вири дуьньядиз малум я.

Веревирдер

Вагьшивал гьинай ятIа?..

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделдин редактор

Чун XXI асирда гьахьна 17 йис жезва. Дуьньяда алай аямдин илимди, лап цIийи технологийри, тадаракри, алакъайри агъавалзава. Инсандин акьулди, камалди вичиз муьтIуьгъар тавунвай затI я чилерал, я цаварал аламайди хьиз туш.

Амма… Йисар физ, алатунивай чаз, къенин аямдин шагьидриз, таквазвай жуьредин аламатарни керематар амач. Гагьгагь фикир къвезва: инсанди вичиз вири муьтIуьгъарна, вири чирна, амма вичивай вич я чириз, я муьтIуьгъариз жезвач...

Аквазвай хейлин крари арифдар СтIал Сулейманан хци камалдин жегьреяр рикIел гьизва:

Иеси кьин тавур дуьнья,
Вун алаш-булаш хьана хьи.
Зерре кьванни чина гьая
Амачиз, угъраш хьана хьи...
(**“Дуьнья алаш-булаш хьана”** шиирдай)

Наши кьасабдиз нар деве
КIвачин кьилел тукIваз кIанда.
Еке санкьу кьуна сиве,
Кьилди вичиз жакьваз кIанда...
(**“Акьул жуваз аваз кIанда”** шиирдай)

А бенде хьи гзаф лавгъа,
Вак декьий вич амаз ягъва.
Ийиз кIанда къати юргъа,
Гьич ламран ериш тийижиз...
(**“Шумудакай рахан?”** шиирдай)

Эсерар Даггизди 1969-йисуз акъуднавай “Яратмишунар” ктабдай къачунва.

И чIалар чIехи шаирди алатай асирдин 20-30-йисара, яни саки виш йис идалай вилик теснифнавайбур я. Шаирди дуьнья “алаш-булаш” хьунин асул себебар веревирднава. Сифте нубатда, икI хьунин асул себебкарар инсанар чеб, абурун авамвал, ягьсузвал, къанихвал, лавгъавал, яланчивал, ахмакьвал ва икI мадни маса гьалар тирди къейднава.

XX асирда чун экъечIай четин уламар виликрай садрани такур хьтинбур я. Мегер а залум четинвилери (дявейри, кашари, къакъатунри, чукIурунри, эхцигунри...) инсанар кIусни тербияламишначни? Сада-садан гъил кьадай, сада-садаз гьуьрметдай, куьмекдай, сада-садал дамахдай затIни акуначни? “Инсан инсандин стха ва арха я” лугьудай гафар гьакьван тапанбур тирни?..

Гила вуч аквазва? Вуч къалурзава чи экранрилай, вуч кхьизва чи газетрани журналра? Вуч кьиле физва чи кимерални куьчейра? Чи рекьера: майданрал гьихьтин “инсанрал” чун гьалтзава?..

Капитализмдин “демократияди” инсан инсандиз жанавур хьиз къалурзава. Инсанрин са пай жанавурриз, муькуь пайни хипериз элкъвенвайди хьиз я. Хайи дидеди вичин чагъаяр, чинеба рекьиз, йифериз яргъал сурара кучудиз къалурзава. Вичи-вич гьахъдиз ахкъудизни алахъзава ам... Са башибузукьди, рикIиз хуш хьанач лугьуз, Яру майдандал журналистдин суфатар алудзава... Муькуь вагьшийри, санал кIватI хьана, са тахсирни квачир руш ва я гада - школьникар рекьидалди гатазва... Са нин ятIа никIел, багъдал (виш гектарралди чилер) къаравулар яз кьунвай къучийри къарникъузар кIватIиз атанвай къаридал лашар гваз гьужумзава... Хтулди бадедиз “вун лал хьухь, кицI” лугьуз, къурхуяр гузва. Фагьумзавач хьи, вич хайи диде гьа бадедин руш тирди...

Бубадин мал фад гъиле гьатун патал стхади стха, ваха стха рекьидай чкадал гъизва... “Ви дин михьиди туш” лугьуз, дестейралди инсанар тукIваз къалурзава... Лап багьа машинра аваз, гьеле яшарни тамам тахьанмаз, жегьил руша, ва я хци полициядин къуллугъчийрал гьужумзава... Прокурор буба абур хуьз, вич гьахъариз экъечIзава...

Садавай садан кIвализ мугьманвилиз хъфиз жезмач. Хъсан савкьат, пул гвачтIа, вун кицIяйни гьисаба кьадач...

Чи йикъарин арифдар Расул Гьамзатова ихьтин гьалариз вичин жуьре къимет ганва:

Такабурвал чуьнуьх хьанва
угъри хьиз.
Халкьар-гзаф, тIимил хьанва
инсанар.
Ашкъи-гъуруш, гьунар - ктIай
гугъри хьиз,
Мус хьайид я дагъвийрик
и нукьсанар?..

Чинер, чинер, вуч бул хьанва чинер и,
Икрамзавай пулдив ацIай кисейриз.
Ахьтин яржар, тахтар квахьрай
чилерик,
Агал жервал сивер къаних нефсерин...

* * *

Лувар квайбур мажбурнава
галчIур жез,
ГалчIур жербур тунва ажеб цавара...
(Таржумаяр - **Мерд Алидин**)

И цIарарай аквазвайвал, виш йисан къене инсан ва инсаният виликди фенач. Чи къенин ругьанийрини, аяндаррини, жерягьрини, маса “алакьунрин” сагьибрини и кар генани субутзава. Бес чи алахъунар, къекъуьнар, жагъурунар, ахтармишунар, цIийи технологияр, гилан “нанотехнологиярни” вуч паталди кардик кутурди тиртIа?.. Вири гьакIан къугъунар тирни..?

Инсан тербияламишиз тежезвай общество, къурулуш куь хуьзвайди ятIа?

Философияда гьар са нетижадихъ вичин асул бине авайди субутнава. Бине гьихьтинди ятIа, адал къвезвай мертебаярни гьахьтинбур жеда. Бубайри лугьудайвал, цукI цана, прунз (дуьгуь) вахчуз жедайди туш.

“Базардин экономика” лугьудайди, чун гъавурда акьазвайвал, акьалтIай вагьши бягьсер я. Неинки цIийи девлетар кIватIун паталди, гьакI цIийи базарар жуваз муьтIуьгъарун паталди. Эхирни, дуьнья цIийи кьилелай пайи-паяр авунив, яни цIийи вагьши дявеяр (къайи дяведилай кудайдал элячIна) къурмишунал элячIда. Ина, шак алачиз, цIийи революциярни арадал атун мумкин я.

Вагьши экономикади (“базарди”) вагьши руьгьерни (инсанарни) арадал гъизвайдал шак алач. Ибур тарихда субут хьанвай гьакъикъатар я.

Бес чна чун вагьшивиликай гьикI хуьда? Хуьз хьун мумкин яни?

Гьакъикъатди къалурзавайвал, инсан хуьн патал обществодин вичин бинеяр “инсандин чин” алай, инсан хуьзвай ва хкажзавайбур хьун лазим я.

Общество инсанрин вагьшивиликай хуьн патал са ИГИЛ-дихъ (чина къадагьа алай), са гьихьтин ятIа “русофобрихъ”, маса гьерекатрихъ галаз женг чIугун тIимил я. Чи вири телеканалар, газетарни журналар, интернет вагьшивиликай михьна кIанзава. Инсан инсан хьиз тербияламишдай бинеяр (хизан, бахча, школа, вуз, вири чи къурулуш) чеб арадал гъун ва мягькемарун лазим я. Гафаралди ваъ, законар кхьиналди ваъ, гьакъикъи краралди, адетралди, михьи экономикадалди ва цIийи алакъайралди ихьтин бинеяр хуьз жеда...

Инсан ва къанун

Суддин гьукум

З.Б.СЕДРЕДИНОВ, РД-дин Верховный суддин судья, РД-дин лайихлу юрист

Суд. Судья. Суддин гьукум. И гафарихъ гьихьтин манаяр ава? Судьявал авун къуллугъ яни, тахьайтIа везифа? РикIиз хуш пеше?..

И ва бязи маса суалриз законар хуьдай органрин ветеран, РД-дин лайихлу юрист, Верховный суддин судья Зият Бедирович СЕДРЕДИНОВАН вилик эцигна. Ингье адан баянар:

- “Власть темягь фидай шей ваъ, хиве гьатзавай пар яз хьун лазим я”.

Суд, судья, суддин власть-манаярни, зи фикирдалди, гьакI я. Судьявал авун, суд кьиле тухун, сифте нубатда, а къуллугъ хкязавайдан рикIин пеше, везифа, адак гьевес, руьгь кутазвай кар хьана кIанда.

Судья “РФ-дин судрин статусдин гьакъиндай” Федеральный закондал асаслу яз (ст.5.п.1), конкурсдин бинедаллаз хкязава. Гьахьтин квалификационный коллегияр кардик ква. Судьядин къуллугъдин азад чкаяр авайвилин гьакъиндай малуматар печатда чапзава, герек документар, вахтар къалурзава. Ибур девирди вилик гъана, кьилиз акъудзавай дегишвилер я.

Рахун судьяяр анжах къуллугърал тайинаруниз талукь винел патан дегишвилерикай физвач. Кар анал ала хьи, СССР ва партийный къурулуш чкIайдалай гуьгъуьниз гражданрин ихтиярар ва азадвилер хуьнин месэла буш хьана. Гьакъикъатда къайдаяр хуьдай органрин къурулуш санлай “фалужди” яна. Инсанар патал шикаят ийиз фидай горкомарни райкомар амукьнач... Амач гилани. Ваз кIан ятIани, туштIани, гьар гьихьтин хьайитIани гьуьжет арадал атайла, инсанрин ихтиярар чIурайла, абур хуьн патал авайди са рехъ я - суддиз фин.

Чи Дибдин закон тир Россиядин Конституцияда къейднавайвал, гражданрин ихтиярар ва азадвилер хуьн чарасуз я. РФ-дин Конституциядин 46-статьядин бинедаллаз гьар садаз адан ихтиярар ва азадвилер судди хуьн заминламишзава.

РикIелай алудна виже къведач, адалатлу государствода закондин дуьз-патахъвилел гуьзчивал авунин ихтиярар судьядиз ганва. Законда кардин макьсад тамамвилелди ачухар тавунваз хьун себеб яз, гьуьжетар арадал атай дуьшуьшра судьяди РФ-дин Конституциядал, бязи вахтара международный праводин нормайрал амал ийизва. Мировой суддилай башламишна, Россиядин Верхсуддал кьван къведалди вири судри чпин къарарар ва я приговорар государстводин - Россиядин Федерациядин - тIварунихъай акъудзава. Ихьтин векилвилери суд государстводин гьакъикъи властдиз, судья вич власть кьиле тухузвай касдиз элкъуьрзава.

Суддин ва судьявилин пешедин тIебиат ахьтинди я хьи, ам виридаз кIан хьун мумкин туш, вучиз лагьайтIа ам саки гьамиша кьве терефдин векилрин арада гьатзава. ЧIехи пай дуьшуьшра, гражданвилин делойриз килигдайла, ада са патан хийирдиз къарар кьабулзава. Уголовный процессра гзаф дуьшуьшра кьве падни нарази яз амукьзава.

Идалайни гъейри, хейлин дуьшуьшра, эгер ам суд-дувандик квайдан тахсиррихъ галаз тамамвилелди рази тежез хьайитIа, ва я, Аллагьди яргъазрай, са кас гьахъдиз акъудна, суддин залдай михьи авуна ахъаяйтIа, судьядин кьилел, шаксуз, гзаф татугай крар къведа. Хасаратвал хьайидан, тахсиркарвал дуьздал акъудай оперативный къуллугъчидин, а делодай силис тухвайдан... виликни судья ришветбаз, рикI авачирди, гунагькар жеда. Гьелбетда, гьакI фикирда гзафбуру. Ада “тахсиркар” азад авуна кьван, лугьуда. Амма суддин заседанидал адан членрин вилик акъвазнавайдан тахсир субутаруниз прокурор мажбур я эхир.

Партияди вич кьилин судьядин чкадал эцигай советрин девирда иллаки чIуру гьалар арадал атана. Ам вири месэлайрик, гьатта хизандиз талукь къенепатан месэлайрикни, къаришмиш жезвай. Гьа са вахтунда закондалди хкянавай советрин органар суддин исполнителриз элкъвенвай. Ихьтин обществода судри чпи гьихьтин чка кьунвайтIа фикирдиз гьин.

Аслу тушир суд я пачагьдин девирда, я Советрин Россиядани хьаначир. Идалайни гъейри, СССР-да судья аслу кас тирди закондалди тестикьарнавай. ИкI, “СССР-дин Прокуратурадин гьакъиндай” СССР-дин Закондин бинедаллаз суддин кIвалахдал прокурорди гуьзчивал тухузвай. Исполнительный власть яз, юстициядин министерстводи судриз тешкиллувилин рекьяй регьбервал гузвай. Судья вич хкягъай ва я тайинарай органрин, яни чкадин властдин идарайрин вилик гьахъ-гьисаб авуниз мажбур тир.

Гьар гьикI ятIани, вахт алукьна, государстводин деятелар, алимар - юристар, юристар-практикар, гьакI жергедин агьалиярни судди обществода ва государствода вичин чка кьун лазим тирдан, маса гьич са органдини суддин везифаяр вичин хивез къачуна виже къвен тийидайдан гъавурда акьуна.

Суддин терезар гьикьван дуьзбур хьайитIа, гьадалай гзаф инсанрин кьисметар аслу тирди ашкара я. Мадни са кар: судьяяр чкайрал алай органрилай аслу тахьун патал судриз пулунин такьатар Федеральный бюджетдай ахъайзава.

РФ-дин цIийи УПК-да судопроизводстводин принципар мадни гегьеншарнава. Судрин хиве силис тухузвай органрин къарарал гуьзчивал тухунин (эгер абур инсанрин конституционный ихтиярриз талукь жезваз хьайитIа. Месела, кьилдин касдиз вичиз, адан яшайишдиз) везифаяр тунва. Бязи гьерекатар, месела, инсан дустагъ авун, кIвалера къекъуьн, почтунинни телеграфдин чарарцIарарал арест эцигун хьтин, анжах суддин къарардалди кьиле тухуда...

Кьел тIуьрда ядни хъун лазим я лугьудайвал, тахсиркарвал авурдав вичиз къвезвай жазани агакьарун чарасуз я. Амма гъутаралди, гужаралди тахсир хиве кьаз таз ваъ, Конституциядин, закондин истемишунрин бинедаллаз. Кутуг тавур къайдайралди силис тухуни, тапан рекьералди силисдин делилар кIватIуни государстводиз марифатдин ва материальный жигьетдай еке зиян гузва, санлай къайдаяр хуьдай органрин ва государстводин авторитет агъуз вегьезва.

Сир туш, са вахтара кьакьан трибунайрихъай гьар сеферда законлувал мягькемаруниз эвер гузвай. Ихьтин са дуьшуьш рикIел хквезва: СССР-дин Верховный Советдин сессиядал СССР-дин Президент М.С.Горбачева, уьлкведа арадал атанвай гьаларал наразивал къалурун яз, депутатрихъ элкъвена икI лагьана: “Чина хьана кIандайвал вучиз жезвач? Законарни вири кьабулнава, вуч хьанва, вуч хъувун лазим я?” Инал рабочий депутат Сухов, зун ягъалмиш туштIа, шофер, кIвачел къарагъзава ва лугьузва: “Заз чида вуч авуна кIандатIа, Михаил Сергеевич! Авай законар кьилиз акъудуниз мажбурзавай са закон мад кьабулин (залда хъуьруьнрин ванер гьатзава). Рабочий инсанди кар алайди законрал амал авун, абур кьилиз акъудун тирди кьатIанвай. Амма?..

Лугьун лазим я, суддин реформа башламишайдалай гуьгъуьниз хейлин дегишвилер кьиле фенва. Суддин власть мягькемарунин, судьяйриз аслу туширвал таъминарунин мураддалди Россиядин Федерациядин дережада аваз ва гьакI субъектра цIийи квалификационный коллегияр тешкилнава. Идакай чун виликни раханва.

Судрин сообществодин органрин къурулушда и коллегийри кьетIен чка кьазва. Абуру судьявиле кандидатриз талукь яз вири жуьредин ахтармишунар (образование, стаж, алакьунар, лайихлувал, марифатлувал... тайинарун патал) кьиле тухузва. Гележегдани абурун кьисмет-туьмбуьгь авун, жаза гун, лап кIвалахдилай алудунин ихтиярарни - гьа и квалификационный коллегиядин хиве ава. Гьа и коллегиядин заключение авачиз судья низамдин ва административный рекьерай жавабдарвилиз чIугвадай ихтияр гьич садазни ганвач.

Аквазвайвал, суддиз ихтиярар, къулайвилер ва кIвалахдин шартIар ганва. Абур чебни михьибур, сабурлубур хьун герек я. Судьяди вич неинки суддин заседанидал, гьакI суткада кьиляй-кьилиз - 24 сятдани судья тирди гьисс авун лазим я!..

Кьуьчхуьр Саидан 250 йис

Зерреярни кІватІ хъийин!..

Мерд АЛИ

Женгчи шаир Кьуьчхуьр Саидан ирс кІватІ хъувуна, несилрив ахгакьарун патал хейлин алимри, литераторри, муаллимри зегьметар чІугваз гзаф йисар я. Гьажибег Гьажибегов, Агъалар Гьажиев, Мегьамед Гьажиев, Агьед Агъаев, Гьажи Гашаров, Къурбан Акимов, Абдул Фетягь, Абдурагьман Ляметов, Шамсудин Исаев, Нариман Ибрагьимов, Ибрагьим Гьуьсейнов, Ражидин Гьайдаров ва маса ксар. Абуру гьар сада чІехи шаирдин ирсиниз кІелдайбур мукьва авун патал хейлин кІвалахар авуна. Майдандиз неинки шаирдин кьилдин эсерар, гьакІ "Шикаят" (1990-йис), "Женгчи шаир" (2004-йис), "Эй инсанар!" (2012-йис) ктабарни акъатна.

Зи фикирдалди, "Эй инсанар!" ктаб виридалайни девлетлуди ва кесерлуди хьанва. И кардай адал зегьмет чІугур алим-литературовед Гьажи Гашароваз, журналист ва писатель Нариман Ибрагьимоваз ва ам акъудиз пулдин такьатар жагъурай кьуьчхуьрви Сиражидин Агьмедоваз чухсагъулдин гафар къвезва.

Эхиримжи ктабда, ам туькІуьрайбуру къейднавайвал, 79 шиир гьатнава. Суал къвезва: бес акьван машгьур шаирди-женгчиди теснифайди гьа 79 эсер тирни? Ваъ, гьелбетда. Октябрдин инкъилабдилай виликан йисара теснифай гзаф шаиррин хьиз, Кьуьчхуьр Саидан эсерарни халкьдин арада цІрана. Чав агакьнавайбур гъвелер, зерреяр я.

Гьикьван эсерар кьилдин ксарин дафтарра аматІа, чебни араб гьарфаралди, маса чІаларалди кхьенвайбур, низ чида?!

"Эй инсанар!" ктабда къекъвейла, заз ана гьат тавунвай пуд эсер генани авайди акуна. Чебни 1992-йисуз Руслан Керимханова Мегьарамдхуьре чап ийиз хьайи "Чубарук" тІвар алай хсуси газетдин 10-нумрада ава. Газет зи архивда хуьзвай. Ана Кьуьчхуьр Саидан 225 йис тамам хьуниз талукьарнавай макъала ва 5 шиир ("Гуьзелдин тариф", "Миресди балкІан къачурла", "Хайи арабадиз", "Къизтамум", "Саидан гаф") ава. Чебни рагьметлу шаир Абдул Фетягьа кІватІна, къайдадиз хканвайбур тирди къейднава. Чна винидихъни лагьанва: А.Фетягь Кьуьчхуьр Саидан ирс кІватІ хъувунал машгьул тир. Иниз килигна, и шиирарни чІехи шаирдинбур тирдал шак гъизвач.

"Эй инсанар!" ктабда авачирвиляй чна абур (пуд шиир - "Хайи арабадиз", "Къизтамум", "Саидан гаф") газет кІелзавайбурун фикирдиз мад сеферда гъизва. Нубатдин сеферда шаирдин ктабар туькІуьрдайла, и шиирарни кухтун хъсан кар жедай...

Кьуьчхуьр Саидан гьакъиндай жуван фикирар за шиирдин цІараралди лагьанва:

Виш йисар физ...

Виш йисар физ, Саид къвазда чапардал:
- Илгьамдин шив гацумиз жеч дапІарда!
Ада гьар са зунжур, зиндан кукІварда!
Дагъ ятІани, завалрикай рукварда!..

Виш йисар физ, Саида чІал тикрарда:
- Къаралмишар тахьурай чи дидарда!
Зулумкар вич курай нефсин азарда!
Намус-гъейрат гудай затІ туш базарда!..

Виш йисар физ, чун Саидахъ элкъведа:
- Ви руьгь сагъ я лезги гьар са неведа!
Авач майва, ви мани чаз эвездай!
Жедач душман акъваздай ви гъерезда!..

Виш йисар физ, чун Саидан суракьда
Жеда, сел хьиз Самурдани Чирагъда.
Чи рикІерин муркІар вири авагъда,
Гьуьлелайни жанлу хьана къарагъда!..

Виш йисар физ, чаз Саидан вилери
Къалурда рехъ, анжах вилик эвериз.
- Тахьуй куьне куь намусдал алвериз!
Элкъвез тахьуй кьасабчийриз, кьеверiз!..

Къадир чир хьухь къадим багъри ватандин,
Муъмин касдиз зиярат кьван масан тир,
Вичин гьар са къван са чІехи дастан тир,
Гьар са мискьал чІалан михьи бустан тир!..

Виш йисар физ, Саид къвазда чапардал
Инсанвилин кьакьанвилин часпардал...

2012

Кьуьчхуьр САИД

Хайи арабадиз

Рекье бирдан хкатна чарх,
Са къвалахъди вич хьана ярх,
Улакь туш вун, язва са мах,
Жагъжагъдин сес гвай араба.

Шумудра вак кутан бураз,
Куьре рекье вишра кьураз?
Вахт тахьанмаз гигер цІраз,
Кьилел тІурфан къвай араба.

Вун къачурд я гана са кал,
Вуна зун и гъана йикъал.
Хана гигни, туна рекьел,
Агъзур синих квай араба.

Руквад винел чукІурна векь,
На зи чандиз акъудна гьекь.
Къвезвай хъуьтІуьн ваз чидач мекь,
Аллагьди тагай араба.

Саид къе на вал хъуьруьрна,
Вун ихьтинди ни туькІуьрна?
Вахкуда за вун элкъуьрна,
Патар-патар хьай араба.

Къизтамум

Алукьна зи накьан ахвар:
Къакъатна хьи вун, Къизтамум.
Хажалат зал къвана таквар,
Къакъатна хьи вун, Къизтамум.

Аллагьдиз куьз къведач язух,
КІвач кутаз гуз атай вацІук?
Азраилди кьуна пацув,
Къакъатна хьи вун, Къизтамум.

Ви чинай заз акур ерид
Пай гайи кас гьатда кьериз.
Гьайиф чІугваз туна хуьруьв,
Къакъатна хьи вун, Къизтамум.

Кьуьчхуьр Саида къе накъвар
КІвадарна хьи чІутхвар-чІутхвар.
Аман амач ви яс чІугвар,
Къакъатна хьи вун, Къизтамум.

Аллагьд вилик тахьуй аси,
За лугьуда жуван веси:
Кьиникь кьисмет хьана, месик
Какатрай зун, я Къизтамум.

Саидан гаф

Дуьнья я им вири рекьир,
Фагьум-фикир ая тІун, хан.
Жедалди ви эхир-пехир,
Фагьум-фикир ая тІун, хан.

Мусурмандиз ийиз зиллет,
КІвачик жуван вегьиз къимет,
Илан жемир ядай хелвет,
Фагьум-фикир ая тІун, хан.

Нуьквер галаз хуьре-хуьре
Къекъвез, яракь туна къуьне,
Гьакьван ажуз ян ваз Куьре?
Фагьум-фикир ая тІун, хан.

Алахьайла хъилен къапар,
Чи къуватдихъ жедач кьадар.
Инсанар туш халид кІватІар.
Фагьум-фикир ая тІун, хан.

Хутахайла чІулав чилик,
Жегьеннем жед а ви вилик.
Саидаз вун ша дуьз килиг,
Фагьум-фикир ая тІун, хан.

Гьаким КЪУРБАН

Гьай тахьай гьарай

(Романдай чІук)

(Эвел 29, 31-32-нумрайра)

Ашукь Агьмеда ял язавай арада Къадира жузуна:

- Гьуьрметлу ашукь, вуна жуван жавагьирар шумуд чІалал теснифзава?

- Пуд чІалал: лезги, туьрк ва тІимил-шимилни араб чІалал, - дамах гвачиз жаваб гана мугьманди.

- Я-а-а! - Султан тажуб хьана.

- Ина тажуб жедай кар авач. Пуд чІалал ашукь Саидани вичин чІалар теснифзава, - Агьмед дустуниз килигна.

- Чаз чизва, - тестикьарна Къадира.

- Эрменийриз Саяд лугьудай са зурба зари хьана, - суьгьбетдик Саид экечІна. Ацукьнавайбур хъуьрена: Кьуьчхуьра Саяд дишегьлидин тІвар тир. - Ашукь Саяда вичин манияр пуд чІалал теснифзавай: эрмени, гуржи ва туьрк. Вични акьван еке устад хьана хьи, и пуд халкьдикай гьар сада ам вичин зари яз гьисабзава. Икьван алишвериш, мешверат авай дуьньяда са ашукьди, са шаирди са шумуд чІалал кхьин, са алимдиз са шумуд чІал чир хьун аламатдин кар туш, стхаяр.

Гъвечіи межлис йифен геж чкІана. Пакамахъ ашукь Агьмедаз Саидан хизанрихъ галаз суьгьбетардай ва Гьажидихъ галаз кІвалин юкьвал кІегьебар къугъвадай мумкинвал хьана.

- Агьмед халу, ви хуьр гьинава? - хабар кьуна амал кьатІанвай гадади.

- Китин дагъдилай анихъ мадни кьакьан Гъуцарсув гала. Чи хуьр гьа дагъдин къуьнел ала, - мугьманди гьилин ишарадалди дагъларин кьакьанвал къалурна.

- Я-а-а! ТІвар вуч я?! - Гьажидин вилер гьяркьуь хьанва.

- Къурушар.

- Къурушар?! - Гъажи хъуьрена. - Кьарушар... Карушар, - хияллу хьана. - Я халу, ахьтин тІвар жедани?

- Эхь, хтул.

- Ам гьихьтин чка я?

- Кьуд пад кьуьд-гад живеди кьунвай дагълар я, юкьни юкьвал куь хуьрелайни зурба хуьр ала... Дагълар куь дагълар хьтин аскІанбур туш, вил агакь тийидай кьван кьакьан къванцин яруцІару рагар я... Тим-тик, гапурар хьтин рагар... Абуруз килигай касдин кьилелай бармак алатда...

Гьажиди, сив ахъайна, яб гузва.

- Хуьрел къеле алани? - жузуна гадади.

- Ваъ.

- Вучиз?! Чи хуьрел къеле ала, - дамахна Гьажиди. - Къеле алачир хуьр жедани?! Душманар атайла, бес куьн гьина чуьнуьх жезва?

- Чи хуьруьн къеле гьа дагълар я ман, хтул. Чи хуьр акьван кьакьанда ава хьи, аниз садрани са душманни атайди туш... Дагълари ахъайзавач, - ашукь хъуьрена.

- Дагъларин къеле?! - гададивай ихьтин къеле фикирдиз гъиз хьанач.

- Эхь, дагъларин къеле, - тестикьарна къурушвиди.

- Квез хъсан я, - пехилвална Гьажиди.

- Гьелбетда.

- Бес акьван четин чкадиз Саид бади вав хабар гьикІ агакьарна?

- Чар кхьена, Ахцегьрин базардиз атанвай са къурушвидив вугана, а касдини хуьруьз хтайла чар зав вахкана...

- Чар, чубарук хьиз, атана, яни?! - Гьажи хъуьрена.

- Эхь, чубарук хьиз, дакІардай гьахьна ви бубадин чар.

- Ваз, халу, гадаяр авани?

- Эхь, заз пуд хва ава.

- Абуру вучзава?

- Кьвед валай чІехибур я, абуру медресада кІелзава. Сад ви тай я, тІварни Эрзиман я. И йикъара за Эрзиманан кьил твана, адан кьилин кукІвал са какул чІарар туна, - суьгьбетна Агьмеда.

- Вучиз?! - гьарай акъатна Гьажидай. - Рушан киф хьиз?!

- Гьахьтин адет я ман: им гада чІехи хьанва, гила адавай кІелер хуьз жеда лагьай чІал я. Эрзиманан кукІвал какул тазвайди чиз, чи кІвализ мукьва-кьилияр кІватІ хьана, абуру чаз гададин ирид йис тамам хьун мубаракна, ахпа чна шадлух суфра ахъайна, тІуьн-хъун авуна...

- Сувариз хьиз ман.

- Эхь, сувариз хьиз.

- Зани кІелер хуьзвайди я. И йикъара бубадихъ галаз цанни цана, -дамахдивди лагьана Гьажиди.

- Аферин, хтул.. Гила вун чІехи я, кукІвални какул туна кІанда.

- Тур ман, - рази хьана Гьажи.

- Исятда ви кьилел чІар алач, - лагьана мугьманди. - Мад сеферда атайла, башуьсте.

Хизандин кІвале пакаман фу тІуьна, Саидни Агьмед мугьманханадиз гьахьна, ракни акьална, гъвечІи дакІардин кІане, дакІур хъуьцуьганрал ацукьна.

- Вун атана, стха, гзаф хъсан кар хьана, - Саида, дустунин къуьнел гъил эцигна. - Мумкинвал авайтІа, зун къведай, вун инжиклу ийидачир.

- Зун инжиклу жедайбурукай туш, стха. Вун хьтин къуччагъдин чар агакьайла, заз кІвале кьарай къведани?! - Агьмеда валчагъдин къултухдай кьуд къатнавай гъвечІи чар акъудна, ахъайна, сифте цІарар кІел хъувуна: "Ашукь Агьмед! Заз ви гуьзел чин акваз кІанзава. Мумкинвал жагъурна, вун зи Кьуьчхуьриз атанайтІа, за жув чилерал виридалайни бахтлу инсан яз гьисабдай..." Гила вун бахтлу яни, стха?!

- Са шакни алачиз, стха! - вилера цІелхемар куз, лацу сарари нур гуз, Саид хъуьрезва, адан къуватлу къуьнер зурзазва. - Зи ракІарай вун хьтин адалатлу мугьман тахтана гзаф йикъар, варцар тир. Накь заз чІехи тир Аллагьди ихьтин бахт гана. Вунни Аллагьди шадрай, стха!

- Сагърай, стха, - къурушви гзаф рази яз амукьна. - Вун хьтин дуст авай зунни бахтлу я. Бахтлу инсандин тур булутрикай къведа, лугьуда къурушвийри.

- Гила зи суьгьбетди вун са тІимил сефилар авуртІа, багьишламишун тІалабзава, - юкь агъузна, Саид мугьмандин вилериз килигна.

- Вуч багьишламишун? Вуна вуч лагьайтІани, вуч тапшурмишайтІани, зун яб гуз, кьилиз акъудиз гьазур я, стха, - Агьмед бейкеф хьана. - Зун, ви арза, ви эрзиман кьилиз акъудда лагьана, Шагь дагъдин кІаняй Китин дагъдин кІаниз хъуьтІуьн рекьерай атанвайди я! - кьетІивилелди лагьана Агьмеда.

- Вун пара сагърай, стха, - Саида адан далудихъ ихтибарвилелди гъил агулдна. - Чун чаз акур сифте йикъалай зун вахъ, жувахъ хьиз, инанмиш я. Зи рикІи гьакІ лугьузва... Мукьвара зун Къуба Кьилегьрал фенвай, - суьгьбет башламишна Саида, Агьмеда дикъетдивди яб гузва. - Ана зун Гьажимет - хандихъ галаз таниш хьана... Завай адаз фадлай жуван рикІе авай ниятрикай лугьун хьана.

- Вуч ниятрикай?!

- Дагъларани дерейра чкІанвай чи лезги ханлухарни азад магьалар сад авуникай, абурукай са пачагьлугъ тешкилуникай...

- Ахпа, ахпа! - тади кутуна Агьмеда.

Саида суьгьбет давамарна, дустунивай вичиз куьмек гун тІалабна.

(КъатІ ама)

ЦIадаса Гьамзатан 140 йис

ВикIегь женгчи, дерин камалэгьли

Мердали ЖАЛИЛОВ

Дагъустандин советрин девирдин литературадин классикрикай сад тир авар шаир **ЦIадаса Гьамзатан** и йикъара 140 йис тамам хьун республикадин общественностди шад гьалара къейдзава.

Дагъустандин литературадин ва публицистикадин вилик адан лайихлувилер аквадайбур ва садрани чпин метлеб квахь тийидайбур хьана. Ам литературадиз шаир, драматург, махарин устад, сатирик хьиз атана. Гьа са вахтунда дуьньядин халкьарин чIаларайни ада хайи авар чIалаз хейлин авторрин эсерар таржума авуна. Адаз дуьньядин классикрин - Омар Хайяман, Хафизан, Саадидин, Низамидин, Физулидин, Дагъустандин шаирникай Эминан, Батыраян, Ирчи Казакан, Магьмудан ва масабурун эсерар хъсандиз таниш тир.

Урус чIалай ада А.Пушкинан, Л.Толстоян, А.Чехован, И.Крылован, М.Горькийдин ва масабурун эсерар таржума авуна.

ЦIадаса Гьамзата, Дагъустандин писателрин I съезддин иштиракчи яз, чи цIийи девирдин классикар тир СтIал Сулейманан, АбутIалиб Гъафурован, Эффенди Капиеван, Абдула Мегьамедован яратмишунриз кIевелай итиж авуна ва абурухъ галаз уьмуьрдин эхирдалди дуствилин алакъаяр хвена.

Шаирдин сес иллаки Ватандин ЧIехи дяведин йисара хци ва гуьзлу хьана. Ада гьа йисара "Ватан патал!" "Шамил", "Хкягъай эсерар" ктабар акъудна. Фронтда авай чи аскеррив "Дагъустанди - вичин фронтовикриз" тIвар алай маракьлу газет (ам тамамдиз аскеррин ва абурун диде-бубайринни, вахаринни сусарин чарарикай ибарат тир) агакьариз хьана.

Дагъустандин халкьдин шаирар: ЦIадаса Гьамзат, Абдула Мегьамедов, СтIал Сулейман

Литературадин вилик кьетIен лайихлувилерай шаирдиз 1934-йисуз Дагъустандин халкьдин шаирдин чIехи тIвар, 1939-йисуз "Зегьметдин Яру Пайдахдин", 1944-йисуз Ленинан орденар гана. 1950-йисуз лагьайтIа, адаз кьвед лагьай сеферда Ленинан орден гана ва ам СССР-дин Верховный Советдин депутатвилени хкяна.

ЦIадаса Гьамзатан кьве хци - Мегьамеда ва Ахильчиди Ватандин ЧIехи дяведин къизгъин цIаяра чпин чанар пучна. Амма адан къулав дуьньядиз машгьур хьанвай маса хвашаир Расул Гьамзатовни литературадин илимда яргъал йисара зегьмет чIугур академик Гьажи Гьамзатов чIехи хьана. Бубадин рехъ абуру генани гьуьндуьрлу авуна.

1951-йисан 11-июлдиз шаир кечмиш хьана. Амма адан цIудралди ктабар, поэмаяр, махар, бsusнияр, макъалаяр чав гума. Асирра квахь тийидай, чуьруьтмиш тежедай ирс.

Агъадихъ чна юбилярдикай фикирар ва адан эсеррикай чапзава.

Шаирдикай фикирар

* * *

Ам, гилан Аваристандин дерин камалэгьли, вичин гафаралди цIийи уьмуьрдин душманар кукIварай шаир, халкьдин яшайишдин вири куьлуь-шуьлуьйрайни квез кьил акъудиз жедай арифдар, гьар гьи жуьредин тапарар хьайитIани, инсафсуздаказ пислемишай, авамвилихъ, ахмакьвилихъ, темягькарвилихъ галаз викIегьдаказ майдандиз экъечIай женгчи я.

Николай ТИХОНОВ,
урусрин шаир

* * *

Зи буба… Ам чидай гьар сада, шак алачиз, адан къаматдиз вичин саягъда къиметар гузва.

Гьелбетда, бубади цанни цана, векьни яна, арабадиз векьерни хкажна, шивциз тIуьнни гана, чамарарни авуна адал алаз…

Заз ам анжах гъиле ктаб аваз аквазва. Ада ктаб акI кьадай хьи, гуя ам гъилел алай къуш я, исятда лув гана, цавуз хкаж жеда…

Расул ГЬАМЗАТОВ,
Дагъустандин халкьдин шаир

* * *

ЦIадаса Гьамзатаз уьмуьр гзаф кIандай. Дуьньяда яшамиш хьун вуч ятIа лап кьетIендиз лишанламишдай алат яз, шииратдал ам кIевелай ашукь тир, адан къиметлувал хъсандиз чидай.

Халкьдин шаир вичин бахтлу кьисметдихъ агъанвай. Гьавиляй ам гьамиша гьа вичи кутур жигъирдай, санихъни я элячI тавуна, я кIусни ам куьруьни тийиз, виликди фена...

Вадим ДЕМЕНТЬЕВ,
урусрин шаир

* * *

Рахунрал рикI тахьуни, гьерекатрин умунвили, суьгьбетчидихъ дикъетдивди яб акалуни, хъуьрезвай хци вилерив нур гузвай биришар кIватI хьуни адан виниз тир къанажагълувиликай, культурадикай, чирвилерикай хабар гузвай. Ада садни вичин авторитетдив (машгьурвилив) хъендик кутадачир, вирибурухъ галаз барабардиз тухудай. Инсандиз ада абурун тахтуниз (къуллугъдиз) килигна ваъ, руьгьдин гуьзлувилиз, къенивилиз килигна къимет гудай...

Наталья КАПИЕВА,
писатель, литературадин критик

ЦIадаса ГЬАМЗАТ,
Дагъустандин халкьдин шаир

СтIал Сулейманан руьгьдиз

1

Аватай хьиз хьана чкIай цавар зал.
РикI атIана гьакьван залум хирери.
Ваъ, къе етим хьанач тек са
Агъа СтIал,
Дерт чIугвазва Дагъустандин
хуьрери.

Женгина сад ярх хьайивалд,
маса кас
Къарагъда фад, хкьаз чка кьейидан.
Бес ви чка хкьадай вуж жеда чаз?
Ви сес, гьевес ни тикрар чаз ийида?

2

Фикирди гьикI авуртIани гьерекат,
РикIе гьихьтин звал къачуртIан
сесери,
Шаирди чар, къелем кьада
гъилерив,
Мани жеда адан вилик берекат.

Сулеймана къачурди туш чар гъиле.
Чи рикIерай къачурди я къуватар.
Вичин мецев хьана адан алатар.
Иви-девит хьана, тухуз кар кьиле.

Савадсуз тир кьуьзек, четин
гьасирдик.
(Вучда, кIелун акурди туш
кесибриз).
И кардай ам женни мегер айибиз?
Эбедивал гана адаз гьа сирди…

1937

Уьмуьрдин тарсар

* * *

Килигзава жавандиз зун яргъалди,
Тикраризава рикIе авай умудар:
- Къуй къилихриз тахьурай вун
усалди,
Парталрив ваъ, крарив хьуй
зумрудар.

* * *

Ктабар я чешмеяр чи чирвилин.
Амма уьмуьр гьамиша я илимдар.
Кьилин тарсар гьада гузва тирвилив,
Муаллим гьам я, ийиз тадач
кьилни тIар.

* * *

Кар акъуда кьилиз гьар са вядеда.
Секинвални хуьз алакьа жасаддин.
Йиф атайтIан къецел, къакъуд
тежедай,
Югъ атайтIан бирдан артух
фасаддиз.

* * *

ВиртIедайни жагъида гъвел
хмурдин.
Нисидайни гьалтда хпен чIар чIулав.
Бес за вучда? Гатамир зун ахмурдив,
Кимивилер акур чIавуз зи къулав.

Авар чIалай. Таржумаяр -
Мерд АЛИДИН.

УИС-дин психологический къуллугъдин 25 йис

Жавабдарвал аннамишуналди

Психологический къуллугъ вилик тухун Россиядин УИС-дин (Уголовно-исполнительная система) реформа кьиле тухунин важиблу терефрикай сад я.

1992-йисан 2-сентябрдиз Россиядин къенепатан крарин министрдин приказдалди зегьметдалди ахлакь туькIуьр хъийидай идарадин психологический лабораториядин гьакъиндай чешнедин положение тестикьарнай. Ахьтин лабораторийрин хиве дустагънавай ксарин ахлакь туькIуьр хъувун патал психологиядинни педагогикадин жигьетдай таъсир авунин къайдаяр арадал гъунин ва кардик кутунин везифаяр тунай.

2000-йисуз Россиядин Минюстдин жазадив агакьардай Кьилин управленида психологический къуллугъдин отдел тешкилнай. Алай вахтунда ахьтин къурулушар уголовный рекьяй жавабдарвилиз чIугвадай системадин чкайрал алай вири органра кардик ква.

Россиядин ФСИН-дин Дагъустан Республикада авай Управленидин психологический къуллугъдин тарих 1998-йисалай башламиш жезвайди я. Гьа йисуз УФСИН-да психологический начальникдин къуллугъ кардик кутунай. Чи республикада и къуллугъ тешкилайди Россиядин ФСИН-дин РД-да авай Управленидин виликан начальник, къенепатан къуллугъдин полковник Дибиров Тагьир Агьмедович я. Гележегда и къурулуш мадни вилик финик Управленидин начальник, къенепатан къуллугъдин генерал-майор Даххаев Муслим Мегьамедовича зурба пай кутуна. 2001-йисалай психологический къуллугъдин кьиле къенепатан къуллугъдин подполковник Эльдеров Рустам Загьирович акъвазнава.

Дустагънавай ксарихъ галаз тербиядин кIвалах тухун къуллугъдин хиве авай асул везифайрикай сад я

Психологри чпин кIвалах дуьзгуьндаказ тешкилуни дустагънавай ксарив инсанвилелди, абурун тIебии къилихрин кьетIенвилер вилив хуьналди эгечIдай мумкинвал гузва. Лагьана кIанда хьи, психологический къуллугъдин къурулушда кардик квай пешекарри дустагънавай ксарин арада психика пайгардикай хкатнавайбур авани, авачни чирзава, Ахлакь пайгардик квачиз хьун себеб яз татугай гьалар арадал атунин вилик пад кьазва. И барадай талукь тир делилар отрядрин начальникрив, медицинадин, оперативный ва махсус маса къуллугърив агакьарзава.

Дустагънавай кьилдин ксарин ва дестейрин арада чуьруькар хьунин вилик пад кьунин кIвалах тешкилунин барадай ахлакь туькIуьр хъийидай идарайрин, отрядрин начальникриз ва маса работникриз куьмек яз меслятар къалурунни психологический къуллугъдин работникрин везифайрик акатзава.Психологический къуллугъдин кIвалах дустагънавай кас дустагъханада жезвай вири девирда кьиле тухузва. Ахьтин ксар дустагъханайрай ахъай хъувунихъ галаз алакъалу яз гьазурлухвилин кIвалахни тешкилзава.

Азадвиликай магьрумзавай чкада авай ксари дустагъ чIугун таъминарзавай къуллугъчийрин пешекарвилин кIвалахдиз психологиядин жигьетдай куьмек гунни психологический къуллугъдин важиблу везифайрин жергедик акатзава. Идалай гъейри, психологри зегьметдалди ахлакь туькIуьр хъийидай идарайра къуллугъдай ксар хкягъунин карда иштиракзава, психологиядин жигьетдай пешекарар кардин гъавурда аваз хьунин дережа хкаждай серенжемар кьиле тухузва.

Россиядин ФСИН-дин кIвалах психологиядин жигьетдай таъминвилин дережа хкажунин мурадралди, гьакIни психологический къуллугъ арадал гъун, уголовно-исполнительный системадин реформа кьиле тухунин важиблу тереф тирди фикирда кьуналди, Россиядин ФСИН-дин директордин 2007-йисан 31-июндин 421-нумрадин приказдалди 2-сентябрь уголовно-исполнительный системадин Психологический къуллугъдин югъ яз малумарнава.

Россиядин ФСИН-дин Дагъустан Республикада авай Управленидин психологический къуллугъ

Министрди кьабулна

12-августдиз РД-дин хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин министр Керимхан Абасова агьалияр кьабулна. Идан гьакъиндай "Лезги газетдиз" министерстводин пресс-къуллугьди хабар гана.

Гуьруьшда министрдин меслятчи Шамил Мегьамедова хуьрерин мулкар дурумлудаказ еримлу авунин ва майишат кьиле тухунин гъвечIи жуьрейрин къурулушрин управленидин начальник Абзагьир Гьуьсейнова, малдарвал еримлу авунин отделдин начальник Юсуф Юсуфова, правовой отделдин начальникдин заместитель Руслан Агьмедова, чилиз талукь алакъайрин отделдин ва гъвечIи карчивилин, уьзуьмчивилин ва багьманчивилин субъектар еримлу авунин отделдин векилри иштиракна.

Гуьруьшдиз атанвай агьалийри кIвалахдик сифте яз экечIзавай фермерар патал кардик квай программайрин сергьятра аваз государстводи грантралди куьмек гунин, хизанрин малдарвилин фермаяр вилик тухунин, гьакIни хуьрерин чкайра жегьил хизанрин яшайишдин кIвалерин шартIар хъсанарунин месэлаяр къарагъарна.

Кьилди къачуртIа, Агъул райондин Чирагърин хуьряй тир фермер Омар Абакарова министрдивай вичин майишат вилик тухун патал грант къачунин карда куьмек гун тIалабна. Аграрийди республикадин дережада аваз кьиле тухузвай грантралди куьмек гунин конкурсда вичивай гьич сакIани гъалибвал къазанмишиз жезвач лугьуз наразивал къалурна.

И месэладиз баян гайи РД-дин Минсельхозпромдин талукь тир управленидин руководитель Абзагьир Гьуьсейнова Омар Абакарова къарагъарзавай месэладин гъавурда вич лап хъсандиз авайди къейдна ва фермердиз грант къачун патал лазим тир документар вахтунда ва дуьзгуьндаказ туькIуьрунин патахъай къайгъу чIугун меслят къалурна. Управленидин начальникди алава хъувурвал, Омар Абакаровавай, гьакIни республикадин хуьруьн майишатдин продукция гьасилзавай маса ксаривай грантралди куьмек гунин месэлайрай Минсельхозпроддин пешекарривай меслятар къачуз жеда. Абзагьир Гьуьсейнова фермердиз арза кхьей чIавуз вичи лазим тир меслятар къалурдайди, министрди лагьайтIа, Агъул райондин руководителривай чкадал справкаяр туькIуьрунин карда куьмек гун тIалабдайди хиве кьуна.

Керимхан Абасова Рутул райондай тир Ватандин ЧIехи дяведин ветеран Ибрагьимпаша Садикьован хизандиз грант къачунин карда куьмек гунин месэла вичин кьетIен гуьзчивилик кутуна.

"Ватандин ЧIехи дяведа иштирак авур чи ватандашрин кьегьалвал неинки 9-майдиз, гьакI амай йикъарани рикIел хуьн чи виридан буржи я. ГьакI хьайила, Ибрагьимпаша Султановичан тIалабун кьетIенди я. Чна адаз чарасуз яз куьмек гун лазим я", - къейдна министрди.

Унцукул райондин Гимри хуьруьн агьали Мегьамед Абдулаева террасайрин къайдада лежбервал кьиле тухунин къайдаяр гуьнгуьна хтунин карда куьмек гун тIалабна. Ада виликдай хуьре бандитрин яракьлу, законсуз тешкилатрин векилрин аксивал алудунихъ галаз алакъалу яз кьиле фейи вакъиаярни рикIел хкана, алай вахтунда гьалар пайгардик акат хъувунвайди, гьакIни чкадин агьалийриз террасайрин къайдада уьзуьмлухар кухтаз кIанзавайди къейдна.

Керимхан Абасова Гимри хуьруьн аграрийриз лазим кьадар чубукар ва къелемар чара авунин, гьакIни террасаяр гьазурдай чIавуз жедай харжияр мелиорация вилик тухунин программадин сергьятда аваз арадал хкунин месэладиз килигунин тапшуругъ гана.

Министрдин патав Къаякент хуьряй атай Исламутдин Алибегова "Каякентское" ГУП-дин руководстводин кIвалахдай кьил акъудун тIалабна. Адан гафаралди, карханадин дирекция Къаякент районда хуьруьн майишатдин метлеб авай чилер законсуздаказ кьунал машгъул жез им сад лагьай йис туш. Идалайни гъейри, ГУП-дин руководителди хсусиятдиз элкъуьрнавай чилерал гьич са кIвалахни тухузвач.

И месэладай баян гайи РД-дин Минсельхозпроддин правовой отделдин векил Руслан Агьмедова къейд авурвал, винидихъ тIвар кьунвай ГУП-дихъ галаз алакъалу яз арадал атанвай гьалар гуьзчивилик ква. Кьилди къачуртIа, кархана силисдин органри ахтармишай чIавуз 48 миллион манатдин пулар варазара авунвайди дуьздал акъуднава. Идахъ галаз алакъалу яз уголовный дело къарагъардайвал я.

Вичин нубатдай яз Керимхан Абасова алава хъувурвал, и агьвалатдай кьил акъудун патал махсус комиссия тешкилда ва ам Къаякент райондиз рекье твада.

Къейд авун лазим я хьи, агьалийрилай атай вири 17 арзани министрди вичин гуьзчивилик кутунва.

Рехъ туькIуьр хъувун хиве кьунва

10-августдиз Мегьарамдхуьруьн райондин КьепIир-Къазмайрин хуьре и хуьруьнни Кучун-Къазмайрин хуьруьн арада авай рекьин 3-3,5 километрдин участок цIийикIа туьхкIуьр хъувунин месэла веревирдна.

Райондин агьалийрихъ галаз Дагавтодордин векилар гуьруьшмиш хьана. Республикадин метлеб авай рехъ туькIуьрунин кIвалахар акьалтIарун халкьдин векилри ва муниципальный властри жуьребажуьре ведомствойривай тIалабиз им сад лагьай сефер туш. Къейд авун лазим я хьи, агьалияр КьепIир-Къазмайрилай яна фенвай рекьин участок авай гьалдилай чпин наразивал къалурун патал кIватI хьанвайди тир. Рекьерин къуллугьди и участокда са шумуд йисан идалай вилик винел патал къат алуднай, адан эвездай цIийи ерилу асфальт цун хиве кьунай.

Лагьана кIанда хьи, жемятдин собрание хуьруьн къенепата кьиле фена, къанунсуз гьич са жуьредин гьерекатризни рехъ ганач.

МВД-дин къуллугъчийри рехъ агална ва собранида Росгвардиядин векилри иштиракна лугьуз соцсетра чукIурнавай малуматар гьакъикъатдихъ галаз кьазвайбур туш.

Собрание кьиле фидай чIавуз общественный хатасузвал Россиядин МВД-дин Мегьарамдхуьруьн райондин къенепатан крарин отделдин къуллугъчийри таъминарна.

РикIел хкин, 9-августдиз Мегьарамдхуьруьн райондин администрациядин дараматда администрациядин векилар КьепIир-Къазмайрин хуьруьн кьилихъ, хуьруьн собранидин депутатрихъ галаз гуьруьшмиш хьана. Виче талукь тир къурулушрин векилрини иштирак авур и гуьруьшдал рехъ туькIуьр хъувунин месэладин патахъай Дагавтодордин руководитель Загьид Хучбаровахъ галаз алакъаламиш хьунин къарар кьабулна. Рахунар кьиле тухвайдалай гуьгъуьниз Загьид Хучбарова Мегьарамдхуьруьн райондай атанвай делегация кьабулна. Абур чкадал Дагавтодордин векилрин иштираквал аваз гуьруьш кьиле тухунин, агьалийрихъ яб акалунин ва кардин гьакъикъатдин гъавурда тунин икьрардал атана. Мярекатда Мегьарамдхуьруьн райондин депутатрин собранидин председатель Абубакар Ханмегьамедова ва общественный хатасузвилин месэлайрай муниципальный райондин администрпациядин кьилин заместитель Зайнуддин Азимова, Дававтодордин тIварунихъай лагьайтIа, и агентстводин автомобилрин рекьерин отделдин начальник Гьажи Умаханова ва агентстводин инженерди, гьакIни жавабдар маса ксари иштиракна.

Дагавтодордин векилрихъ элкъвена рахай райондин Собранидин председатель Абубакар Ханмегьамедова рекьин и участокдихъ важиблу метлеб авайди къейдна. ГьикI лагьайтIа и рекьи международный КПК-дихъ тухузва, къайдадикай хкатай рекьер акурла, Россиядин Федерациядиз къвезвай къецепатан уьлквейрин агьалийри чи уьлкведикай чIурукIа фикирда.

Мярекатдиз кIватI хьанвайбуру Дагавтодордин векилривай КьепIир-Къазмайрилай Кучун-Къазмайрал къведалди 3-3,5 километрдин рекьин участок ремонтна куьтягьун истемишна. Дагавтодордин векилри гъиле авай йисан 25-августдалди чкадал талукь тир техника гъун ва рекье къир цунин кIвалахар гъиле авай йисан октябрдин эхирдалди акьалтIарун хиве кьуна.

Къанажагълувал къалурин

Ахцегь райондин центр хъвадай целди таъминарзавай "Леке-дере" водопроводдал аник ихтиярсуздаказ кутунвай турбаяр хкудунин кIвалахар давам жезва. Муниципалитетдин пресс-къуллугъди хабар гузвайвал, Ахцегь райондин УЖКХ-дин начальник Абдурагьман Эфендиеван регьбервилик кваз рабочийрин бригадади магистральный турбадик ихтиярсуздаказ саки 195 чкадилай кутунвай турбаяр хкуднава.

"Кьилин турбадик и саягъда ихтиярсуздаказ турбаяр кутурла, агьалийриз хъвадай яд бес тахьун дуьшуьшдин кар туш", - лугьузва рабочийри. Кар анал алай хьи, водопроводдик турбаяр кутаз акъудзавай яд хъун патал ваъ, саларни бустанар дигун патал ишлемишзава.

Ахцегь райондин кьил Осман Абдулкеримова муниципалитетдин активдин собранидал кьилин турбадик, садални алукь тавуна чпин турбаяр кутазвай ксар административный рекьяй жавабдарвилиз чIугвадайдан патахъай тагькимарна ва райондин депутатрин Собранидин председатель Абдулкерим Палчаевал и месэла кIевелай гуьзчивилик кутун тапшурмишна.

"Хъвадай яд салар-бустанар дигун патал ишлемишзавай чIавуз гьаваяр лап зегьемзавай макъамда хъвадай цикай магьрум яз амукьзавай къуншийрикайни фикир авун лазим я. Салар, багълар дигидай яд къаналда ава. Кагьул тахьана, къанал михьи ая ва жуван салариз, багълариз яд це. Къанажагълувал къалура", - лагьана О.Абдулкеримова Ахцегь райондин агьалийрихъ элкъвена.

Нехв - “Гележегдин сагълам хуьрек”

Хазран КЬАСУМОВ

Бубайрин девиррилай гзаф менфятлу, кфетлу суьрсет яз гьисабиз хьайи, са арада чи халкьдин рикIелай михьиз алатай нехв гьасилзавай майишатар, кьилдин ксар лезги районра (санлай республикадани) гзаф туш. И рекьяй Сулейман-Стальский районда гьиле кьун хъувур кIвалах тебрик авуниз лайихлу я.

- Инвестицийрин проект кьилиз акъудун яз, районда 2012-йисалай нехв гьасилиз эгечIна, и кардални “Лезги чIахар” ООО машгъул я, - лугьузва райондин хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин управленидин начальник Мегьамедзагьид Бабаева. - Вад йис идалай вилик карханади 50 гектарда нехв цанай. Гуьгъуьнлай ада и техилди кьазвай майданар йисандавай-суз артухариз хьана. Мисал яз, 2016-йисуз нехв 160 гектарда битмишарна. Идалайни гъейри, эхиримжи йисара районда хуьруьн майишатдин маса карханайра, арендадин участокрани нехв цазва.

Алай вахтунда “Лезги чIахар” ООО-да ва маса карханайринни арендаторрин никIера эхиримжи гектаррай нехуьн бегьер кIватI хъийизва. Мегьамедзагьид Бабаевахъ галаз чун нехуьн никIериз ва Агъа СтIалрин хуьруьн территорияда кардик квай нехв гьялдай гъвечIи заводдиз фена.

Малум хьайивал, “Лезги чIахар” ООО-ди 180 гектарда нехв ва 100 гектарда къуьл цанва. Гьар са гектардай 28 центнердив агакьна къуьл кIватI хъувунва.

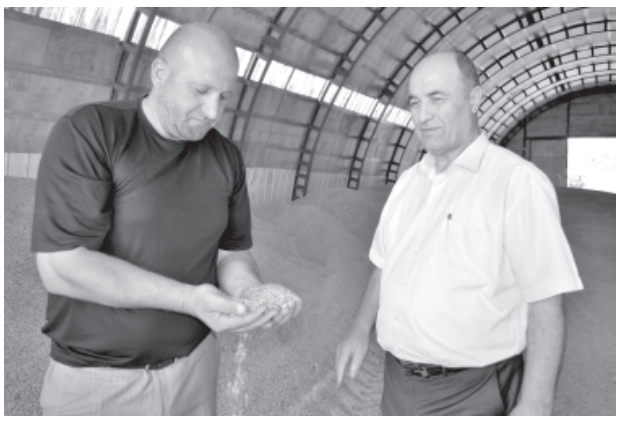

М.Селягьовни М.Бабаев нехуьн еридиз килигзава

Вилик йисара нехв цанвай никIерин гьар са гектардай 12-13 центнер бегьер вахчузвай. Республикадин юкьван дережада гьисаба кьуртIа, им пис нетижа я лугьуз жедач. Алай йисуз никIера менфятлу и техилдин тарифдин бегьер битмиш хьанва, гектардин бегьерлувили 20 центнер тешкилзава.

Лагьана кIанда, “Лезги чIахар” карханади, нехв асул гьисабдай гзаф йисара менфят къачун тийиз гадарнаваз хьайи гуьнепатан зонадин мулкара цазва.

Чун фейила, “Куьре-Агро” МТС-дин патав ачухнавай гъвечIи заводдани кIвалахар къизгъин тир.

- Чи заводда нехв михьзава, ам 800 граммдин кьадарда аваз пачкайра твазва, регъвена, чIахар яз, къапара твазвай продукциядин кьадар 500 граммдиз барабар я, - лугьузва “Куьре-Агро” ООО-дин директор Мурад Селягьова. - Санлай къачурла, заводди са шумуд маркадик кваз йиса 150 тонндилай виниз продукция акъудзава, вични - “Гележегдин сагълам хуьрек” лишандик кваз.

Чаз акурвал, гъвечIи завод хъсандиз тадаракламишнава, ана Санкт-Петербургдай, Липецкдай, Каспийскдай хкана, тадаракар эцигнава. Заводда са сятина 250 килограммдилай виниз техил гьялзава.

Мегьамедзагьид Бабаева ва Мурад Селягьова лагьайвал, экологиядин жигьетдай михьиди тир нехуьн продукциядин патахъай муьштерийриз еке игьтияжни ава. ИкI, нехв, чIахар, гьакIни нехуькай регъвена гьазурзавай гъуьр районда, Дербентда, Махачкъалада, республикадин маса районрани шегьерра, гьакIни (виликамаз икьрар кутIунна) Москвада, Санкт-Петербургда, Ростовда, Саратовда туьквенрай маса гузва.

Чна винидихъ лагьайвал, явашяваш районда маса карханайри, арендаторрини никIера нехв цаз эгечIзава. ИкI, алай йисан бегьер патал “Паласа” ООО-да 76 гектарда, “Горец” ООО-да 117 гектарда, “Зардиян” ООО-да 25 гектарда нехв цанвай.

- “Лезги чIахар”, “Куьре Агро”, “Паласа” хьтин инвестицийрин чIехи проектар кардик кутазвай инсанрилай чун гзаф рази я, - лугьузва муниципальный райондин кьил Нариман Абдулмуталибова. - ГьикI лагьайтIа, абуру райондин экономика мягькемаруник, инсанриз кIвалахдин чкаяр арадал гъуник, райондин бюджетдиз къвезвай налогрин кьадар артух хьуник, чилер ишлемишуник еке пай кутазва. Нехуьн продукциядикай кьилди рахун хьайитIа, эхиримжи йисара ам райондин яржарикай садаз элкъвенва.

Арадал къвезвай затI авач

Нариман КЪАРИБОВ

Гьам агьалийрин кьадардал гьалтайла ва гьамни экономикадин жигьетдай республикада кьвед лагьай чкадал алай шегьер тир Дербентда чиркин ятар михьдай тадаракар авачирдакай идалай виликни кхьейди я. Дуьз лагьайтIа, ина а кархана авачиз тушир, амма “базардин экономика” арадал атайла, къадим шегьердин цIудралди карханаяр хьиз, чиркин ятар михьдай тадаракрин кIвалахни акъваз хьана. Иесисузвилин нетижада абур муьрхъуьни руквади кьуна, инлай-анлай атIуз, турбаяр чуьнуьхайбурни кими хьанач.

Арадал атанвай гьалди гзафбурук, гьа жергедай яз гатун вахтунда иниз ял ягъун патал къвезвай мугьманрик, туристрикни кваз къалабулух кутазва. ГьикI хьи, сад Аллагьди къадим шегьердиз багъишнавай багьа девлет - гьуьл - чиркинарзава.

Официальный делилралди, гьуьлуьк цIуд чкадилай шегьердай къвезвай чиркин ятар, зирзибилар акахьзава. Гьакъикъатда лагьайтIа, гьуьлуьхъди тухванвай чиркин ятарин турбайрин, гъвечIи къаналрин кьадар са шумуд сеферда гзаф я. Бес и акьалтIай къайдасузвилин эхир мус жеда?

И барадай шегьердин вилик-кьилик квайбурук, гьатта республикадин гьакимрикни, секинсузвал квачиз туш. Еришар лап усалбур ятIани, Дербентда чиркин ятар михьдай кархана къайдадик кухтунин, саки цIийи кьилелай эхцигунин, кIвалахар кьиле физва. Шегьердин Х.Тагьиеван тIварунихъ галай куьчедин къерех кьуна, виликан кархана галайвал, диаметр 633 мм-диз барабар канализациядин турба 2700 метрдин мензилдиз тухванва, насосрин “Загородный” станцияни къайдадиз хканва. Амма, винидихъ лагьанвайвал, михьи ийидай тадаракар тамамвилелди кардик кухтунин кIвалахрин еришар гьелелиг зайифбур я. Себебни сад я - объект акьалтIай пис гьалда финансироватун. Ингье, и барадай делилар ва рекъемар: тайин макьсаддихъ элкъуьрнавай “Россиядин кьиблепад” федеральный программадин бинедаллаз, суткада 25 агъзур кубометрдин кьадарда чиркин ятар михьдай и кархана кIвачел ахкьалдарунин кIвалахрин сметадин къимет 2009-йисуз (кIвалахар башламишайла) 973,6 миллион манат тир, яни къенин йикъан къиметралди - 1524,6 миллион). Амма кIвалахар лазим тир гьалда кьиле тухун патал пулдин лап чIехи пай къени агакьнавач. Винидихъ тIвар кьунвай программадиз асас яз 2015-йисуз пудратчидиз 82,5 млн. манат пул ахъайна. Чилик кутунвай турбаярни гьа и пулдин гьисабдай тухванвайди я.

Дербент шегьердин чиркин ятар михьдай кархана кардик кухтун патал чи республикадин бюджетдайни саки гьар йисуз тайин тир кьадар пул чара авун къалурзава. Амма арадал къвезвай затI авач. Дербентвияр ва шегьердин мугьманар лагьайтIа, гьуьле эхъуьнихъ тамарзлу яз ама.

КIвалахдай чкаяр арадал гъанва

Къагъриман ИБРАГЬИМОВ

Дагъустан Республикадин “Комплексный логистикадин центр эцигун” кар алай проектдин сергьятра аваз Дербент районда инвестицийрин ООО “ФерЭльГам” проект кьилиз акъудзава.

И проектдин бинеда Дагъустанда виниз тир технологийрикай менфят къачуна туькIуьрнавай алай аямдин тепличный комплексар эцигун ава. Иник хуьруьн майишатдин суьрсет гьасилзавайбурувай салан майваяр къачун, абур яргъалди хуьдай шартIар тешкилун, гьавадин чимивал лазим къайдада хуьз жедай системаяр кардик кутун, консервироватнавай суьрсет маса гун, гьакIни агьалияр йисан кьиляй-кьилиз майвайралди ва хуьруьн майишатдин виниз тир еридин маса продукциядалди таьминарун ква.

ООО “ФерЭльГам” проектдин сергьятда аваз 400-дав агакьна кIвалахдай чкаяр арадал гъанва.

Дербент райондин администрациядин аграрно-промышленный управленидин руководитель Юсиф Герейханов и мукьвара майваяр цанвай майишатдиз мугьман хьана. Карханадиз вич Московский областдай тир Дмитрий Смагина регьбервалзава.

“55 гектар чиле цанвай помидорри - 60 тонндив, 4,5 гектарда цанвай афнийри 30 тонндив агакьна бегьер ганва. Алай вахтунда, 40 градусдин чимивилер аватIани, афниярни помидорар лап хъсан гьалда ава. Чна 500 тонндив агакьна помидорарни афнияр маса гун патал рекье тунва”, - малумарна Дмитрий Смагина.

Юсиф Герейханов ва Дмитрий Смагин майишатда кIвалахзавай ксарихъ галаз гуьруьшмиш хьана, абурун теклифрихъ яб акална.

Бегьер кIватIун гьеле давам жезва.

ЦIийи нумра

Алай йисан 1-августдилай тIебии газ ишлемишзавай агьалийривай адан гьакъи гуниз талукь ва са жерге маса суалар “Газпром межрегионгаз Махачкала” ООО-дин Call-центрадиз зенг авуна гуз жеда, хабар гузва компаниядин пресс-къуллугъди.

Муьштерийрин итижар фикирда кьуна, газдалди таьминарзавай компанияди телефондин кьилдин линия тешкилнава, адан куьмекдалди абонентривай газ ишлемишунихъ, адан гьакъи гунихъ галаз алакъалу, гьакIни са жерге маса месэлайрай меслятар къачуз, газдин къуллугъдин векилрин законсуз гьерекатрикай, я тахьайтIа ООО-дин абонентриз къуллугъ авунин карда жезвай наразивилерикай хабар гуз жеда.

“Газпром межрегионгаз Махачкала” ООО-дин генеральный директор Андрей Кожарскийдин гафаралди, эхиримжи вахтара компаниядин абонентрин отделдин къуллугъчийриз зенг ийиз тахьунихъ галаз алакъалу яз агьалийрин патай наразивилер гзаф авай. “Алакъадин цIийи каналди къуллугъ авунин ери хъсанардай мумкинвал гуда, гьакIни чи кIвалах тешкилунин карда авай зайиф чкаяр винел акъудда”, - лагьана генеральный директорди.

Идалайни гъейри, абонентриз - кьилдин ксариз ишлемишнавай газдин гьакъи гуз къулай хьун патал “Газпром межрегионгаз Махачкала” ООО-дин сайтда **((http://mkala-mrg.ru)** “Хсуси кабинет” ачухнава. Адан куьмекдалди агьалийривай чпин лицевой счетар авай гьал ахтармишиз, газдин счетчикри къалурзавай делилар агакьариз ва ишлемишнавай газдин гьакъи гуз жеда.

Дагъустандин абонентар - газ ишлемишзавайбур патал “кузвай линиядин” нумра: **8-800-100-59-90.**

“Кузвай линиядин” телефон кардик жедай вахт: ислен-жуьмя - пакаман сятдин 9-далай нянин сятдин 6-далди.

90 тонндилай артух

РД-дин хуьруьн майишатдин ва недай суьрсетдин министерстводи хабар гузвайвал, Дагъустандин хуьруьн майишатдин суьрсет гьасилзавайбуру 92 агъзур тонндилай артух емишрин бегьер кIватIнава. Къейдна кIанда хьи, алатай йисан гьа и вахтунда кIватIнавайди 59,9 агъзур тонн тир. Алай йисуз республикадин хуьруьн майишатдин зегьметчийри, санлай къачурла, емишрин 142 агъзур тонндилай артух бегьер кIватIун планламишнава.

Емишар кIватIунин карда кIвенкIвечи чкайрал Мегьарамдхуьруьн, Сулейман-Стальский, Унцукул, Гергебил ва Дербент районар ала.

РикIел хкин, и мукьвара республикадин са шумуд районда хар къванай. Нетижада хуьруьн майишатдин суьрсет гьасилзавайбуруз хейлин зарар хьана. Акъваз тийиз къвайи марфари ва харци селлер арадал гъана. Кьилди къачуртIа, Гергебил районда, тIебиатдин бедбахтвал себеб яз, къене цил авай емишрин, гьа жергедай яз 150 гектарда цанвай машмашрин бегьер терг хьана. Санлай къачурла, селди Дагъустанда къене цил авай жуьредин емишрин 20 процентдив агакьна бегьер барбатIна.

Базаррай вахчунва

Алай йисан 6 вацран вахтунда Роспотребнадзорди республикадин туьквенрай ва базаррай 390 тонн суьрсет, маса гунин истемишунриз жаваб тагун себеб яз, вахчунва. ЧIехи пай емишарни майваяр (80 процент) къецепатан уьлквейрай гъанвайбур я, хабар гузва идарадин сайтди.

Роспотребнадзордин делилралди, сифтегьан зур йисан вахтунда емишрин ва майвайрин 93 агъзур проба санитариядинни химиядин, микробиологиядин жигьетрай ахтармишнава.

Чахутка: мукъаят жен!

КУЬРУЬ КЪЕЙД.

Белла Зейналовна ЗЕЙНАЛОВА 1967-йисуз Каспийск шегьерда дидедиз хьана. Адан ери-бине Докъузпара райондин Миграгърин хуьряй я. Каспийск шегьердин 2-нумрадин школадин 8-класс куьтягьна, гьа ина медучилишедик экечІна. 1985-йисуз анаг агалкьунар аваз куьтягьна, Каспийск шегьердин больницада медсестравиле кІвалахал акъвазна.

1988-йисуз Дагъустандин мединститутдин лечебный факультетдик экечІна. Вуз куьтягьайдалай гуьгъуьниз республикадин чахуткадиз акси кІвалах тухудай диспансерда ДГМИ-дин фтизиатриядин кафедрада интернатурада кІелна. Анаг куьтягьайдалай гуьгъуьниз 1994-йисалай республикадин чахуткадиз акси кІвалах тухудай диспансерда духтур-фтизиатр яз кІвалахзава.

Белла Зейналовна кьилин категориядин духтур, гзаф кьадар грамотайринни ва чухсагъулдин чарарин сагьиб я.

2009-йисуз ам вичин тежриба артухарун патал Америкадиз фена. Гьар вад йисалай Москвадиз, Санкт-Петербургдиз пешекарвилин дережа хкаждай курсариз физва.

Хизанда са руш велед тербияламишзава.

Надият ВЕЛИЕВА

Инлай вилик девирра дуьньяда инсанар уьмуьрдивай ийизвай инфекциядин гзаф хаталу азарар авай. Абурукай гзафбурукай алай аямдин медицинадин агалкьун себеб яз инсаниятгьамишалугъ яз азад хьана. Амма, гьайиф хьи, садакай масадак акатдай инфекциядин хаталу азаррин арада чахуткади кьилин чка кьун давам жезва. Эхиримжи йисара яшайишдин ва экономикадин жигьетдай уьлкведа арадал атай татугайвилер себеб яз чахуткади иллаки кьил хкажнава. Азар чкІизвайдакай радиодай, телевиденидай датІана лугьузватІани, республикадин меркез тир Махачкъалада къени чахутка сагъардай больница эцигна куьтягьнавач. Азарлуяр Буйнакскдиз, Дербентдиз, Избербашдиз финиз мажбур жезва.

Махачкъалада ва республикада санлай чахуткадин азардиз талукь яз гьихьтин гьалар аватІа чирун патал и йикъара зун Дагъустан Республикадин чахуткадиз акси кІвалах тухудай диспансердиз фенвай. Ана зун духтур-фтизиатр ЗЕЙНАЛОВА Белла Зейналовнадихъ галаз гуьруьшмиш хьана ва чи арада суьгьбет кьиле фена.

► Белла Зейналовна, сифтени-сифте заз куьне чахутка азардикай, ам арадал атунин себебрикай куьрелди лагьанайтІа кІанзавай.

- Чахутка йисаралди давам жедай, вири бедендин инфекциядин хаталу азар я. Ам 1882-йисуз немсерин алим Роберт Коха винел акъудай кьетІен микробди арадал гъизва. Чахуткадин пуд жуьредин микроб ава: инсанрин, ири карч алай гьайванрин ва къушарин. Адет яз, инсанар чпиз хас тир жуьредин микробдик азарлу жеда. Бязи вахтара ругун тавунвай, чахуткадин микроб квай калин нек ишлемишайла ва гьакІни къушарин микробдикни азарлу хьун мумкин я.

Чахуткадин палочка нефесдин органрай ратариз, ивидиз, анрайни вири органриз фена, абурукай са органда, гзафни-гзаф жигерра, дуркІунра, кІарабра артмиш жез башламишда. ВОЗ-дин (Всемирная организация здравоохранения) делилралди, гьар йисуз дуьньяда и уьзуьрдик 9 млн кас азарлу, абурукай 5 агъзур кас телеф жезва. И кардихъ вичин себебарни ава: яшайишдин ва зегьметдин залан шартІар, гьамиша сад хьтин, кфетсуз шейэр тІуьн, михьивилерал амал тавун, агьалияр кесибвиле твазвай дявеяр ва гзаф масабур. Алатай асирдин 80-90-йисара уьлкведа кьиле фейи дегишвилери, базардин шартІарал элячІунин чІуру нетижайри чахуткадин азар сад лагьай чкадал акъудна. Азарлуйрин кьадар гзаф хьун СССР чукІунихъ галазни алакъалу хьана, гьикІ лагьайтІа хейлин инсанар бейкар хьана, кІвал-югъ чкІана, кесибвиле гьатна. Идалайни гъейри, чи уьлкведиз чахуткадик азарлубурун кьадар гзаф тир Закавказьедин, Юкьван Азиядин республикайрай хейлин инсанар мажбур хьана хтана. Дустагърай ахъайзавай азарлуяр кІвалера, общественный чкайра сагълам инсанрихъ галаз алакъада жезва. И крари хаталу азар чукІуниз гегьенш рекьер ачухзава.

Чахутка азар арадал гъизвай микробар гзаф дурумлубур я. МичІи, ламувал квай, михьи тушир, мукьвал-мукьвал гьава дегишар тийизвай чкайра бациллайри са шумуд варцаралди чпин зегьерлу лишанар хуьда. Амма ракъинин кІаник, ва я ругурла, гьакІни дезинфекция ийидай шейэри микробар рекьида.

Чахуткадин азар акатунин кьилин чешме а уьзуьр квай инсан я. Ахьтин инсанар къваларив гвайбур патал гзаф хаталу я, иллаки ачух жуьредин чахутка квайбур. Уьгьуь ядайла адан сивяй цукІуьндин зерреяр акъатзава, абур 2-3 метрдиз, илирзайла, гьатта 10 метрдиз кьван чкІизва, 30-60 декьикьада кьван гьавада амукьда. А стІалрик гзаф кьадар бактерияр жезва. Алимри тестикьарзавайвал, ачухдиз чахутка квай инсандин жигеррай цукІуьндин стІалрихъ галаз чахуткадин миллионралди палочкаяр акъатзава. Абур гьавадихъ галаз патав гвай инсанрин (нефес чІугвадайла) жигерриз аватзава. Азар гьавадайни акатун мумкин я. Чал уьмуьрда чахутка квай, амма чпин михьивал тийизвай инсанарни гьалтзава. Гзаф вахтара инсанар гъавурдик жезвач, хьайитІани, чпин савадсузвиляй кваз кьазвач. Азарлу кас хизандин юкьва жезва, адан къаб-къажах, мес-къуьж, пек-партал хизандивай чара ийизвач. Нетижада азарлудан хизан вири хаталувилик акатзава.

Инал заз са ихьтин агьвалатдикайни лугьуз кІанзава. Им фад хьайи кар я. Хизандин кьил ачух жуьредин чахуткадик азарлу тир. Адахъ вад аял авай. Ам кьилдин кІвале къатканавай. Аялриз аниз фидай ихтияр авайди тушир. Эгер чарасуз фин лазим тиртІа, ада аялривай, жунадикай кьуд къатна повязка авуна, сивел гьалдун истемишдай. Вичи тІуьн тІуьр тарелка аялрив кьуд къат чарчив кьаз тадай ва тарелкадал ргазвай яд иличиз тадай. Ада вичин гьар са шей хизандивай чара авунвай. Уьгьуьни, салан кьилиз фена, гьана ядай. Нетижада адан хизандикай садакни чахутка акатнач, вири сагъ-саламат яз ама, амма вич рагьметдиз фена. Эгер гьар са касди вичин хизан гьакІ хвенайтІа, белки, чахуткадик азарлубурун кьадарни тІимил жедай.

За духтурдиз и ихтилат ийидайла, кабинетдиз, кьве аялдин гъилни кьуна, са дишегьли атана. Ам иниз атанвайди сад лагьай сефер тушир. Адахъ галаз вири ихтилатар авуна, меслятар гана рахкурайдалай гуьгъуьниз духтурди, захъ элкъвена, икІ лагьана: - Ингье дидедикай кьве аялдикни чахутка ктканва. Им дидеди духтурдин истемишунрал амал тавунин нетижа я. Зун аялар сагъариз жедайдак умуд кутуни секинарзава, - лагьана Белла Зейналовнади.

► Чухуткадин сифте лишанар гьихьтинбур я?

- Бязи вахтара чахутка чир тежедай жуьреда, бейхабардиз гатІумда. Беден къуватсуз жеда, йифен вахтунда гьекь акъатда, яргъал вахтунда уьгьуьяр яда, иштягь квахьда, инсан бедендиз кьезил жеда, варцаралди (37,2-37,4 градус) ифин алаз жеда. Бязибуру и лишанар пІапІрус чІугунихъ галаз алакъалу ийида ва инсанрин арада адетдин уьмуьр тухуда. Маса дуьшуьшра чахуткадин азар сад лагьана агъурдаказ башламиш жеда. Еке ифинар акьалтда, иштягь михьиз квахьда, бязи вахтара балгъан, гьатта иви квай уьгьуьяр акатда. Вири и дуьшуьшра вахтунда духтурдин патав фена, дуьз диагноз эцигайтІа, азар фад сагъардай серенжемар кьабулдай мумкинвал жеда.

Чахутка бедендин къуватар зайиф, иммунитет агъуз аватнавай, пІапрусар чІугвазвай, ички ишлемишзавай, шекердин азар авай ксарик иллаки фад акатда, абур сагъарунни четин жеда.

► Алай вахтунда республикада чахуткадик азарлубурун кьадар гьикьван я?

- Санлай къачурла, Дагъустанда активный жуьреда азарлу 2700 кас, Махачкъалада 643 кас диспансердин учетда ава.

► Ахьтинбурин кьадар къвердавай гзаф жезвани, тІимил?

- 1970-йисара Россиядин Федерацияда Дагъустан чахуткадик азарлубур виридалайни гзаф авай регион яз гьисабзавай. Эхиримжи йисара чахуткадин лишанар авай азарлуйрин кьадар тІимил хьанва лугьуз жеда. Амма якъин делилар гъиз хьун мумкин туш, гьикІ лагьайтІа гзафбуру чеб чахуткадик азарлу тирди далдаламишзава, чпи-чпиз кІвале чараяр аквазва, бязибур сагъариз Дагъустандилай къеце патаз физва. Абур диспансердин учетда жезвач. Амма чак, духтуррик, санлай абурун къадар тІимил хьуни секинвал кутазвач, гьикІ лагьайтІа вичиз акси дарманриз дурум гуз жедай жуьредин чахутка квайбурун кьадар къвердавай гзаф жезва.

► Чахуткадик азарлубур республикадин гьи районра иллаки гзаф аватІа лугьуз жедани?

- Къизляр, Докъузпара, Рутул, Хасавюрт, Къизилюрт, Тарумовский, Буйнакский, гьакІни дагълух ЦІунти, ЦІумада районра гьалар пайгар туш.

► И кардин себеб вуч я?

- Себебар гзаф ава. Вахт-вахтунда сагъламвилин гьал ахтармишзавач, чахуткадик азарлубурухъ галаз алакъада жезва, тІуьниз, кІвалахдин, яшайишдин шартІариз яб гузвач, гигиенадин серенжемар кьиле тухузвач ва икІ мад.

► Чахуткадин азар тамамвилелди сагъариз хьун мумкин яни?

- Вахтунда чир хьана, духтурдин истемишунар кьилиз акъудайтІа, азар михьиз сагъариз жеда. Сагъарунин вахт ругуд вацралай муьжуьд вацралди, бязи вахтара са йисалди я.

Эгер азарлуда сагъарун са кьатІалай акъвазарайтІа, чахуткади цІийи кьилелай мадни кІевиз кьил хкажда. Гьа са вахтунда чахуткадиз акси дарманрини куьмек хгудач, азар гзаф четин, дарманриз дурум гуз жедай жуьредин чахуткадиз элкъведа.

► Жув чахуткадикай хуьн патал вуч авун лазим я?

- Вири квелай аслу ятІа чидани? Гьар са касдин хсуси иммунитет мягькемарунилай. Кфетлу тІуьниз артух фикир гун, кІвале, къеце гигиенадин нормайрал амал авун, физический культурадал машгъул хьун чарасуз я.

И хаталу азардин вилик пад кьун патал герек кьилин серенжемрикай сад рапар ягъун я. Гьеле роддомда амаз аялриз БЦЖ-дин раб язава. Гуьгъуьнлай инфекциядин вири азарриз талукь рапар графикдин бинедаллаз язава. Аялрин бахчайра авай, школайра кІелзавай аялрин иммунитет ахтармишзава (манту).

► Азарлудан мукьва-кьилийри и азар чпик акат тавун патал вуч авун лазим я?

- Азарлу кас къатканвай кІвал йикъа кьве сеферда кьежей пекиналди михьда, рапар яда, кІвалахдин ва ял ягъунин шартІарал амал ийида, пІапІрусдикай, ичкидикай къерех жеда.

Чахуткадихъ галаз женг чІугун гзаф четин ва жавабдар кІвалах я. Кьилинди азарлу вахтунда духтурдин патав фена, азар авайди гьикьван фад чирайтІа, ам сагъаризни гьакьван регьят жеда. Алай аямдин медицинадиз гьатта ачух жуьредин чахутка агалкьунралди сагъардай мумкинвал ава. Жув чахуткадин азардикай хуьн патал йиса 2 сеферда флюорография авун чарасуз я.

► Гьуьрметлу Белла Зейналовна, маналу суьгьбетдай чухсагъул.

"АЙБОЛИТ"

Чир хьун хъсан я

"Айболит" газетдай.
Гьазурайди - Надият ВЕЛИЕВА

- **Ивидин** гемоглобин агъуз аватнавайла, 1-2 чичІек ракьай яна, миже хкудна, адан са пай алоэдин мижедин пуд паюник какадарда. Дарман холодильникда хуьда ва йикъа 2-3 сеферда фу недалди вилик хуьрекдин са тІуруна авайди ишлемишда.
- **Ківачин** дабандал якІун цаз (къармах) алайла, 10 йикъан вахтунда гьар няних анал хъархъун пеш эцигайтІа, якІун цаз фад алатда.
- **Ківачер** дакІунвайла, кушдин (льняной) тум ругур гьалима хъун хийирлу я. Ам икІ гьазурда: чайдин кьуд тІуруна авай кушдин тумунал са литр яд илична, 10-15 декьикьада ругуна, катул чими чкада эцигна, са сятда тада. Гьалима куьз тавуртІани жеда. Дад хъсан хьун патал аниз лимондин ва я маса майвадин миже яда. Гьалима гьар кьве сятдилай, йикъа 6-8 сеферда куз-куз стакандин кьатІа авайди хъвада. 2-3 гьафтедилай куьне нетижа гьиссда.
- **Агъургъан** акъатнавайла, са пачкада авай лаврдин пешерал 0,5 литр яд илична, 2-3 декьикьада ругуна, термосдиз цана тада. Ахпа ам куьзна ишлемишда: аялриз йикъа кьве сеферда 2-3 стІал, чІехибуруз 10-20 стІал йикъа пуд сеферда, фу нез 30 декьикьа амайла, гуда.

ЧІехи аялриз 10 стІал гайитІани жеда, амма кьадар гзафарун герек туш, гьикІ лагьайтІа, ам гзаф къуватлу дарман я. И гьалима йикъа кьве сеферда аялрин хамунивай гуьцІайтІани жеда. Ихьтин чараяр акурдалай гуьгъуьниз агъургъан пуд йикъалай алатда.

Лаврдин пешер аялдик квай дишегьлидиз ишлемишун къадагъа я.

- **Кьил** элкъвезвайла ва тІазвайла, япара сес гьатнавайла, чайдин са тІуруна авай таза ва я кьурай мелиссадин хъчар чайникдиз вегьена чай хьиз демда твада. Ахпа ам йикъа 2-3 сеферда хъвада. Мелиссади дамарар агаж хьун алудда ва нервияр секинарда.
- **РикІин** ва кьилин мефтІедин дамарриз хъархъун тарцин пешерин гьалима гзаф хийирлу я. Ам гьазурун патал хуьрекдин са тІуруна авай, кьурурна куьлуь авунвай пешерал 2-стакандавай ргазвай яд илична, 2 сятда тада. Ахпа фу недалди вилик, йикъа 2-3 сеферда хуьрекдин са тІуруна авайди ишлемишда.
- **Гьар** са касди йикъа 2-3 литр яд хъун лазим я (чай, кофе ва маса хъвадай затІар ваъ, анжах яд). Алимрин фикирдалди, и кар кьиле тухун сагълам уьмуьрдин диб я.
- **ПІапІрус** чІугуни рикІин дамаррин, нефесдин органрин, жигеррин ракдин азаррик азарлу хьунин хаталувал артухарзава. Гзафбуруй пІапІрусдикай хкечІиз жедач. Ахьтин инсанри ракдин азардик начагъ тахьун патал бета-каротин гзаф квай газарар, ширин истивутар, къацу чичІекар, петрушка, шпинат, цурун пешер, гьакІни хъипи рангунин майваяр, месела, машмашар ишлемишун лазим я.
- **Подаградин** азардик ва купулрик жалгъаяр тІазвайла, 3 г афнийрин кьурурнавай цуькверал ва я 10 г пешерал са стаканда авай ргазвай яд илична, 5 сятда агалнавай къапуна тада. Ахпа ам са шумуд къат жунадай куьзна, йикъа 5-6 сеферда хуьрекдин са тІуруна авайди ишлемишда.

Дагъустандин культурадин меркез

Музейрин шегьер

Жерягьралдини машгьур хьана

Нариман КЪАРИБОВ

(Эвел 2016-йисан 28, 29, 32, 33, 36, 38, 40, 41, 42, 45-46, 48-нумрайра, 2017-йисан 3-5, 15, 18, 24, 30-нумрайра)

Музейрин шегьер тир къадим Дербентда сад лагьай больница арадал атайдалай инихъ алай йисуз 115 йис тамам жезва. Гьелбетда, и тарих шегьердин къенин центральный больницадизни талукь я. Алай вахтунда ам чи республикада чIехибурукай ва лап хъсанбурукай сад яз гьисабзава. Амма зи суьгьбет ЦРБ-дин къенин крарикай, агалкьунрикай ваъ, ам жедалди шегьерда начагъ хьайи инсанар ни ва гьикI сагъар хъийизвайтIа, гьадакай я.

Лагьана кIанда хьи, гьеле XIX асирда Дагъустанда хьайи урус духтурри, гьа жергедай яз, машгьур хирург Н.И.Пироговани, чкадин жерягьри азарлуяр сагъар хъувунин устадвилиз, жуьрейриз еке къимет ганай. И карда абуру РагъэкъечIдай патан медицинадикай хийир къачузвайдини къейднай.

Дербентдин жерягьри и барадай Дагъларин уьлкведа, иллаки Кьиблепатан Дагъустанда, чпин устадвилелди машгьурвал ва гьуьрмет къазанмишнай.

Абурукай садни вичин чирвилерал, савадлувилел гьалтайла шегьерда лап машгьур хьайи жерягь Мирзе Фируз Мухаммед-Кязим ад-Дербенди (XVIII виш йисан эхир - XIX виш йисан эвел) тир.

Тарихдин делилрай малум тирвал, лап чIехи гьуьрметдин лишан яз, Мухаммед-Кязим ад-Дербенди къадим шегьердин магьалрин мискIинрикай санин гьаятда кучудна (гила анаг малум яз амач).

Къейдна кIанда хьи, дегь заманайрилай гатIунна Дербентда жергьярин тамам тухумар аваз хьана. Мисал яз, XIX виш йисара халкьдин медицинадин къайдайралди азарлуяр сагъар хъувуналди шегьерда ва адалай къерехрани чкадин жерягьар тир Аскер Гьуьсейн-огълиди, Гьуьсейн-Къулиди, Небиюлла Самед-огълиди, Абдул-Къадира, Аскер Ханбаба-огълиди, Фатма-ханума, Дусти-ханума ва хейлин масабуру чпиз машгьурвал къазанмишнай.

Шегьердин агьалийрин сагъламвал хуьнин, азарлуяр сагъар хъувунин карда чкадин жерягьри тIебиатдин мумкинвилерикайни: дарманрин векьерикай, цьукверикай, гьуьлуьн цикай, шегьердин мукьварив гвай гугурт квай ятарикай, кьарадикай ва чими къумадикайни гегьеншдиз менфят къачузвай. Ина набататрикай дарманар гьазурдай ксари чпин кIвалера гъвечIи аптекаярни ачухнавай. Гзафбуруз анра гьазурзавай гъилин дарманар, мергьяматлувал яз, пулсуздаказни гузвай.

Амма, ятIани жерягьрин алахъунри азарлуяр сагъар хъувунин карда са акьван аквадай хьтин нетижаяр гузвачир. Шегьерда ва адан къерехрани цIуд йисаралди жуьреба-жуьре азарри агъавалзавай. ЦIаяр атунукди, чахуткадикди, тифдикди, тIегъуьндикди (чума) ва са жерге маса залан азаррикди инсанар къирмиш жезвай дуьшуьшар кими тушир.

Гьелбетда, гьамишалугъ яз икI амукьнач. Дербент Россиядик кутурла (1806-йис), шегьерда илимдин медицинадин векилар пайда хьана. Чкадин гарнизондин батальондин аскерар патал ина са фельдшерди кIвалахзавай гъвечIи лазарет ачухна. ЯтIани ана чкадин агьалияр кьабулзавачир.

1814-йисан майдин вацра Дербентдиз сифте яз кьве кас пешекар духтурар-лекарар: Севастополдин пехотный полкунай - Попов, Тифлисдайни-Драницын атана. И карни шегьерда тIегъуьндин азар чукIунихъ галаз алакъалу тир.

Шегьерда медицинадин жигьетдай гьалар лап четинбур тирди фикирда кьуна, Кавказда главнокомандующий генерал И.Ф.Ртищева (1812-1816-йисар) 1814-йисуз Дербентдин провинцияда, йисан мажиб 300 манат (гимишдалди) яз, лекарь тайинарун меслят къалурна. Амма и кар кьиле фенач. Анжах 1829-йисуз Дербентда, йисан мажиб 500 манат яз, "городовой лекардин" къуллугъ тестикьарнай. Ам шегьерда сад лагьай пешекар духтур хьанай.

Къадим Дербентдин агьалийрин сагъламвал хуьнин барадай къайгъударвал ийиз кIанзавай ксар мадни хьана. ИкI, 1827-1830-йисара Кавказда главнокомандующий генерал И.Паскевича 1830-йисуз шегьерда казенный, яни гьукуматдин, аптека ачухун планламишнай. Анжах са гьихьтин ятIани себебар аваз, генералдин умуд кьилиз акъатначир.

1834-йисан августдиз къенепатан крарин министерстводи Дербентдин провинциядиз Москвадин повивальный институт акъалтIарай Анна Иванова кIвалахал рекье тунай. 1841-йисуз шегьерда авай гарнизондин лазарет (Кьиблепатан Дагъустанда авай урусрин кьушунрин) 60 койкадив агакьна гегьеншарна. Аниз чкадин агьалиярни кьабулиз башламишна...

(КьатI ама)

Ялцугъви "Мичурин"

Сулейман ПАШАЕВ,
Советский хуьр

Ахцегь райондин Мугъулат дерева гзаф хуьрер авай, абурукай сад - Ялцугъар. Ялцугърин хуьр эвлия, пак ксаралди, жерягьралди, алимралди машгьур чка я. Ахьтинбурун арада вичиз ялцугъви "Мичурин" лугьуз хьайи Исмаил ДЕМИРОВНИава. Ам и хуьряй тир пак Шерифали (исятда ана адан пIир-зиярат ава) рагьметдиз фидалди са йис вилик, 1876-йисуз Рагьиманни Бегимагъадин хизанда хьана. Девирдин адет тирвал, абуру хва медресадиз ракъурна. Веледриз араб чIалал кIел-кхьин чирун вири диде-бубайрин рикI алай кIвалах тир.

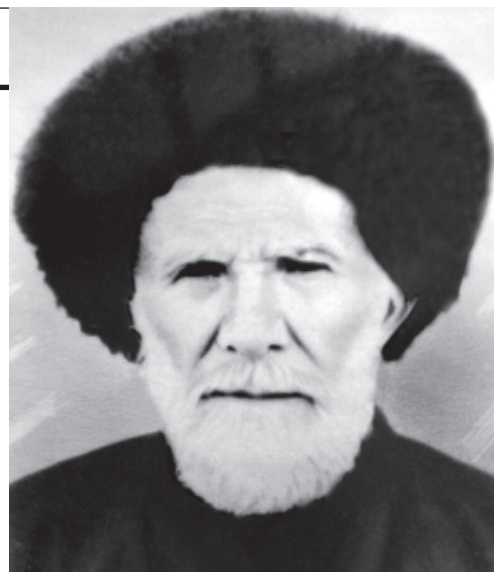

Исмаил Демиров

КIвачин къапар цунин (Азербайжандихъ галаз сих алакъада хьуниз килигна и пешедиз "чустар" лугьудай) сенят Рагьима вичин хцизни чирнавай. Исмаил бубадиз вад паб авай: Мерзия, Гьезергьуьл, Шегьри, Ханум, Яхши.

Зербали, Исмаил, Къадир

Ханумаз Мергем, Гуьлбиче, Рагьим, Бегимагъа, Беневша хьана. Эхиримжи кьвед аялзамаз рагьметдиз фена.

Исмаил бубади вичин ярар-дустариз, къуни-къуншийриз эверна, муьхцел къав вегьинин мелнавай. Садлагьана адан руфуна къати тIал гьатна. Ам зурба къуват авай итим тир. Пуд касди ядай векь ада текдиз са сятда ядай. Эхиз тежедай тIал гьатнавай ада "гъваш гапур, гъваш чукIул, за жуван рикIе эцяда" лугьуз гьарайзавай. Меле авай сада тадиз фена жерягь Медина бадедиз эверна. "Яман ялан хьанва, тади гьалда кицI яна кIанда", - лагьана ада. Забит серкердин хва Абдуллагьан ятахдал фена са кицIин гуьгъуьниз. Забита вичин хциз "Ваз итимдилай кицI багьа хьанвани?! Вични Исмаил хьтин кьегьалдилай?!" лагьайла, Абдуллагьа кицI гана.

Мел акъваз хьанвай чкадал кицI хкана, тукIуна, руфун падна, ам бедендик хкIун кумазни итимдин тIал атIана.

Мергем дидедин сивяй ван хьайи, халкьдин медицинадин гзаф сирер за кхьена хуьзва.

Мергем гъвечIи чIавуз, япан кIанелай хъвехъ куз, ахварай аватна. Еке ифинни алай, тIалди аман вугузвачир. Исмаил бубади, тембекдин пеш къайи цик кьежириз, тIазвай, кузвай чкайрал эцигдай. Ифин набататди вичел чIугвадай. Са арадилай пеш кьежирзавай яд чими жедай ва ам гьар сеферда къайидалди дегишардай. Эгер зи дидедиз вахтунда куьмек ва я тIалдин себеб чир хьаначиртIа, адан чинал "къирхаягъ" ва я "кьепечIулдин" шикил амукьдай. Исмаил бубадилай чал агакьнавайвал, дарман чир тахьуникди зи дидедин диде Ханумал ахьтин лишан аламукьнай.

Исмаил бубадикай багъманчи "Мичурин" хьайи тегьерни итижлуди гьима гьана школада азербайжан чIалал кIелни ийизвай ва мектебдин директордин кIвалин патав яшамиш жезвай. Мергем дидедин суьгьбетрай, школадин директор гзаф регьимлу, мергьяматлу кас тир. Йикъарикай са юкъуз ада мектебдин патав гвай багъдихъ гелкъуьн Исмаил бубадал тапшурмишна. Мажибни гузвай.

ИкI чустахъандикай багъманчи хьана. Ам гьар экуьнин кпIунилай кьулухъ вичивай жедайвал багъдихъ гелкъведай, ахпа устIарханадиз фидай. Ина зурба багъ арадал атаналда.

Хайи Ялцугъиз хкведайла, ада ичин, чуьхверин, машмашдин, пIинийрин ва маса емишрин къелемар, гьар жуьредин майвайрин тумар хкана, багъри дагъда багъ, сал кутуна. Вичин багъдиз яд гудай тегьерни туькIуьрна ада. Абурун тухумдин "Исмийрин никIерин" патавай кIамай яд физвай. Исмаил бубади кIамуз дамба яна, кIаняйни тIеквен акъудна. Багъдиз яд гуз кIан хьайила, а тIеквен кIевирна яд вичин чилихъ ракъурдай. 1935-1936-йисара Ялцугъа колхоз арадал атайла, Исмаил бубади вичин "Смир бахча" гуьгьуьллувилелди гьукуматдив вахкана, вични анин багъманчи хьана.

Исмаил бубади а девирра дагълух чкайрив къериз-цIаруз агакьуниз килигна газет-журнал кIелдачиртIани, телевизорар авачиртIани, камалэгьлийривай, халкьдивай вичиз чирвилер къачудай. Ахьтин инсанриз уьмуьрдин мектебар кIелайбур лугьуда. Месела, вичин "Смир бахчада" эцигай къазмадин къавун чIерейрал ада тембек цадай, юкьва - некьияр. Ихьтин чкадив гъуьлягъар агатдач лугьуда.

Ялцугърин хуьруьн агьалияр Советский хуьруьз ва масанриз куьч хьана гзаф йисар я. Амма абур чпин бубайрин юрдаррал мукьвал-мукьвал хъфизва, бубайрикай итижлу делилар жагъурзава. Чеб акъатай муг рикIелай алудзавач...

Чапла патахъай эрчIи патахъ: Велиев Себзали, Демиров Исмаил, Велиев Султан

Чустахъанар тир Дурсунахъ, Селимахъ, Мегьтидихъ, Абдулахъ, Шихагьмедахъ, Шагьисмаилахъ ва маса устIаррихъ галаз Исмаил бубани цванвай кIвачин къапар маса гун патал Азербайжандин Агъдаш, Геогчай районриз фидай. Гьанра базардал са кIвал кирида кьуна, абуру кIвачин къапар цвани ийидай, масани гудай.

Исмаил бубадин веледри: Сейфедина, Мергема, Гуьлбичеди, Рагьим, Бегимагъа, Беневша хьана. Эхиримжи кьвед аялзамаз рагьметдиз фена.

* * *

И макъаладин автор Сулейман Пашаева Ялцугърин хуьруькай ва анин агьалийрикай делилар авай ктаб гьазурзава. Гележегда ктабда гьатдай бязи макъалаяр куьруь авуна, чна газетдиз чапда. Газет кIелзавайбурувай автордив чпихъ Ялцугърикай авай итижлу делилар агакьариз жеда.

ГъалатIрин винел кIвалахин

Агьмедхан СРАЖДИНОВ, “Возрождение” ЧОУ СШ-дин методист, Махачкъала шегьер

Алай вахтунда гзаф ктабра гьар жуьредин гъалатIар амукьзава. Гьайиф жедай кар ам я хьи, а гъалатIар мектебра кIелзавай аялар патал акъудзавай учебникрани, гьакI муаллимар патал туькIуьрнавай методикадин кIвалахрани гзаф гьалтзава.

Алимри-методистри тестикьарзавайвал, методикадин кIвалахар тарс тухунин карда муаллимрин куьмекчияр ва чпе авай шейэрни вири патарихъай ахтармишнавай дуьзбур я. Чи ахтармишунри къалурзавайвал, методикадин планра ганвай тарсарин тIварара, тапшуругъра ва икI мадни маса материалра гьар жуьредин гъалатIар гьалтзава: фонетикадин, орфографиядин, пунктуациядин. ГъвечIи классра кIелзавай аялриз урус чIал чирунин карда а гъалатIри чIурукIа таъсирзава. Агъадихъ чна са бязи гъалатIрин винел кIвалахда.

О.И. Дмитриеван “Поурочные разработки по русскому языку” (1-класс - М.: ВАКОР, 2014. -160с. В помощь школьному учителю) ктабда тарсарин тIварар чIурукIа туькIуьрнава. Кьилди къачуртIа, гафни сес какадарнава. Месела ктабдин 5-6-чинра “ачухбур дуьз кхьинин къайдаяр” келима гьалтзава. Къейд ийиз кIанзава хьи, ачухбур чна сесериз лугьузва. Сес сивяй акъудзава, сесинин ван къвезва. Ам фонетикадин единица я. Гьарф графикадин единица я, ам чна кхьизва ва чаз аквазва. Иниз килигна, чавай ачух тирбур дуьз кхьинин къайдаяр лугьуз жедач. Фонемаяр къалурун патал чна гьарфар кхьизва. Гьавиляй “Ачух сесер лишанламишзавай гьарфар дуьз кхьин” хьун лазим я. И жуьредин, яни гьарфни сес какадарнавай гъалатIар ктабда са шумуд чкадал гьалтзава.

16-чина “Гаф туькIуьра” лишандик кваз аялар патал къугъун теклифзава. Тапшуругъда (**ЛОЕ ПРЕД НИ ЖЕ**) слогрикай гаф туькIуьра лугьузва. Эгер чна рикIел хкайтIа, слог сес хьиз фонетикадин единица я. Иниз килигна, слогарни сесер хьиз кьуд пипIен скобкайра аваз кхьин герек жезва.

Муькуь чкадал, 55-чина авай тапшуругъда **“Лимон, чIал** гафар сесералди къалура” (*Обозначьте звуками слова* **лимон, язык**) лугьузва. Инал “**Лимон, чIал** гафарин транскрипция ая” (*Сделайте фонетическую транскрипцию слов* **лимон, язык**) кхьейтIа дуьз жезва.

72-чина гзафвилин кьадар аваз кхьена кIандай чкадал гаф теквилин кьадарда аваз кхьенва: *познакомить с памяткой для определения ударного и безударного гласного звука.*

74-чина авай тапшуругъда слог кхьидай чкадал сес кхьенва: *Сравните первый слог в слове* **совы** *и первый звук в слове* **сова**. *Одинаковые гласные звуки в этих словах?*

Гьа и чина ударение алачир ачух сесерикай ихтилат фидайла кхьенва: *Хорошо живётся ударным гласным корня: все их отчётливо слышат, видят и правильно пишут.* Гьакъикъатда икI хьун лазим я: *Хорошо живётся ударным гласным корня: все их отчётливо слышат, буквы ударных гласных видят и правильно пишут.*

97-чина сесералди къалурнавай гафар кIела лугьузва (*Прочтите слова по их звуковым обозначениям*): **[п’эсня]** ва маса гафар ганва.

Вич гьа методикадин ктабда кхьенвайвал чна мисал яз гъанвай фонетикадин транскрипцияда кьве гъалатI ава. **[п’эсн’а]** хьун лазим я.

114-чина авай са тапшуругъда *“Какой буквой на письме обозначим звонкий согласный звук* **[г]** *в слове* **коза***?”* кхьизва. Чаз малум тирвал, **“коза”** гафуна биши ачух тушир **[к]** сес ава.

Мад са тапшуругъда (129-чин) автордиз аялри **“ласточка”** гафуна авай сесер лагьана кIанзава. Амма 1-классда кIелзавай аялар патал редуцированный ачух сесер авай и гаф гун дуьз туш.

Нубатдин са тапшуругъда (151-чин) *“Какую “работу” может выполнить мягкий знак?” (Указывать на мягкость согласного звука, разделять согласный и гласный звуки).* Скобкайра ганвай жавабда хъуьтуьл знак гьарфуни **(ь)** ачух тушир ва ачух сесер чара ийизва” лагьанва. Чун и фикирдихъ галаз рази туш. Сад лагьайди, гафуна сесер “къакъатдайди” туш, абур вири анжах “какахьзавайди” я, амма абур “какахьунин” дережа жуьребажуьре я. Кьвед лагьайди, **ь** гьарфунивай сесериз таъсириз жедач. Месела, **семья** гафунин сесер лугьунин тегьер: **[с’им’й’а]**. Илимдин фонетикадин транскрипция ихьтинди я: **[с’и³м’j’а]**.

Чпел пешекардин фикир желбзавай итижлу гъалатIар ктабда мадни ава, гзаф дуьшуьшра абур сад хьтинбур я, гьаниз килигна, са-садал акъваз тийин. Муаллимар патал куьмекчи ктабар илимдин вири жигьетрай ахтармишнавайбур, дуьзбур хьун лазим я. Абур муаллимди вичин тарсунин чешне яз гьисабзава. А чешнеда гъалатIар хьайила, чна аялриз вуч чирзава?

Чна ахтармишнавай муаллимдин куьмекчи ктабда **“сес” - “гьарф”**, **“лугьун” - “кхьин”** манаяр мукьвал-мукьвал какадарнава. И гъалатIди урус чIал чируниз чIурукIа таъсирзава. Машгьур алим М.В. Панова кхьизва: “Сес ва гьарф кьатIуз тахьуни чIал туькIуьр хьунин гъавурда гьатуниз манийвал гузва”. И месэладиз талукь яз мадни са жерге алимри чпин фикирар лагьанва.

Чи республикадин Кьил Рамазан Абдулатипова лугьузвайвал, образование Дагъустан кIвачел ахкъуддай, ам виликди тухудай къуват я. Гьайиф хьи, урус чIал чирун чина хъсан гьалда авач. И кардал аялриз чирвилер гунин хиле кIвалахзавай гьар са касди гьакъисагъвилелди кIвалахун герек я.

Хуьрел азандин ван ала!

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

13-августдиз Ахцегь райондин Къурукаларин хуьруьн тарихда берекатлу вакъиа хьана: и хуьруьнви Абдул Байрамалиева вичин хсуси такьатрихъ ва жемятдин куьмекдалди эцигай гуьзел мискIин ачухна. И юкъуз хуьре чIехи мавлид къурмишна, мубаракрай!

Бетондикайни керпичрикай винел элкъвей еке къубба ва 16 метрдин кьакьан минарани галаз 4-5 йисан вахтунда пара устадвилелди эцигнавай и гуьзел ибадатхана-

да вишелай артух инсанар гьакьзава. Дишегьлийри капIдай махсус айван, кIвачин къапарни винелай алукIдай парталар хутIундай, ял ядай, гъилер чуьхуьн къачудай ва, герек тир маса вири чкаяр фикирда кьуна эцигнавай инаг, къайи ва чими ятаралди, хъуьтIуьз чимдай къурулушдалди, куьрелди, вири къулайвилералди таъмин я, маншаллагь!

МискIиндин къенепатар девирдин истемишунривни мусурманрин хъсан адетрив кьадайвал кутугай тегьерда безетмишнава: къавукай гуьзел люстраяр куьрсарнава, чилел махсус халича экIянава, кьакьан цларал пешекар художник Мегьамедзериф Гьажиева Къуръандин аятар кхьенва.

Пакамалай башламишна вири хуьруьнвийризни мугьманриз ина, мискIиндин вижевайдаказ туькIуьрнавай къулай гьаятда, тIуьн-хъун гана...

- Гьуьрметуниз лайихлу Абдул стхади вичин рагьметлу Нисредин бубадин веси кьилиз акъудуналди хайи хуьре сифте яз мискIин эцигна, кардик кутунва. Гила Къурукаларин хуьрелни азандин ширин ван ала, мубаракрай!, - хуш келимайралди ва мугьманар тебрикуналди, межлис Ахцегьрин Жуьмя-мискIиндин имам, райондин имамрин советдин председатель Абдулашим гьажи Абдулгьашумова ачухна ва кьиле тухвана. Сифте гаф ада Дербент шегьердин кьилин мискIиндин имам Исамудин эфендидиз гана.

- Эгер инсанди туртурдин муг кьван гъвечIи мискIин эцигайтIа, Аллагь-Таалади адаз Женнетда чIехи дарамат эцигда лугьудай гьадис ава. Муькуь патахъай, мискIин лап къизилдикай эцигнавай багьади, гуьзелди хьайитIани, Аллагьдиз герекди аниз ибадат ийиз къвезвай инсанар, абурун рикIер тирди аннамишна кIанда. Аллагьди кьилди касдин ваъ, жемятдин капI хушдиз кьабулзавайвиляй мискIинар тебрикзава, хизанар, тухумар, тайифаярни халкьар халкьнава, жуьмядин юкъуз жемятдин капIунин дережа хкажнава. Чна йикъа вадра авуна кIанзавай капIуна Аллагьди цаварал малаикрин вири ибадатар (ана абур гьамиша садбур суждада, садбур, рукугьда ва икI мад) саднава. Артухлама, чаз Къуръан ганва. Адалатлу ва гъавурдик квай имам авай мискIинда (им кьилин шартI я) инсанар сад, гьуьрметлу, савадлу, адалатлу, мергьяматлу жезва. Къуй куь хуьре ислягьвили, гьуьрметди, берекатди ва халкьдин хушбахтвили агъавал авурай! - ялварна Исамудин гьажиди.

Къурукаларин жемятдин патай цIийи мискIиндин имам Керим Керимов рахана.

- МискIин патал чил маса къачунилай эгечIна къенин лишанлу йикъалди, чаз чида, еке зегьметар акьалтна Абдул стхадал. Гила чаз жемятдин кпIар, мавлидарни хийирлу маса межлисар кьиле тухудай вижевай чка хьанва. Аллагьди ганвай девлет халкьдин рекье харждай жумарт ксар къуй пара хьуй!

Мярекатдал гьакI Смугъулрин хуьруьн имам Сократ Гьашумов, Авадан хуьруьн имам Рафик Мамедов, калукви агъсакъал Салигь гьажи Салигьов, зегьметдин ветеран фийиви Гьидаят Насиров, Луткунрин хуьруьн имам Эмир СултIанбегов ва масабур рахана. Эхирдай гаф Абдул Байрамалиева къачуна: - Хуьре мискIин эцигна, чIехи мавлид авун - им заз рагьметлу Нисредин бубади тунвай веси тир. Фадлай ният авуна, уьмуьрдин макьсаддиз элкъвенвай эрзиман мурад, Аллагьдиз шукур хьуй, гила кьилиз акъатунал зун пара шад ва бубадин вилик уьзуьагъ я. Гьелбетда, им текдиз жедай кар туш. Эцигай устIарриз, чпин кьумекдин пай кутур калукви Абдулселим, Махачкъалада яшамиш жезвай Неби ва маса стхайриз, гьакI къенин межлисда иштиракзавай вирибуруз чухсагъул!

СтIал Сулейманан Ватанда

Агьмед МАГЬМУДОВ

Мукьвара Сулейман-Стальский райондин Агъа СтIалрин хуьре диндин межлис кьиле фена. Мярекатда Кьиблепатан Дагъустанда республикадин Муфтиятдин патай тамам ихтияр ганвай векил Магьди-гьажи Абидова, Сулейман-Стальский райондин кьилин заместитель Абуталиб Фатулаева, Агъа СтIалрин хуьруьн администрациядин кьил Низами Абдурагьманова, Кьурагь, Мегьарамдхуьруьн районрин имамри - Шамил Омарова, Агьмад Мегьамедова, республикадин Муфтиятдин Дербент шегьерда ва районда авай марифатдин отделдин регьбер Къурбан Рамазанова, Агъа СтIалрин хуьруьн имам Талиб Бейбалаева, гьуьрметлу агъсакъал Мегьамед-Наби Набиева, Хасавюрт райондай, Махачкъаладай, Дербентдай атанвай мугьманри ва масабуру иштиракна.

Абуру чпин рахунра динди инсандин уьмуьрда, акьалтзавай несилар тербияламишунин карда къугъвазвай роль къейдна, алай аямдин тIал алай месэлаяр веревирдна.

Сулейман-Стальский райондин имам Гьасан Амаханова кьиле тухвай межлисдин сергьятра аваз Талиб Бейбалаева алай йисуз Туьркиядин Самсун шегьерда кьиле фейи Сурдлимпийский къугъунра дзюдодай чемпиондин тIвар къазанмишай Руслан Аскеровав савкьатар вахкана.

Руслан Аскеров - Сурдлимпиададин чемпион

ДЗЮДО

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Са тIимил вахт идалай вилик Туьркиядин Самсун шегьердай чав шад хабар агакьна: вичин ери-бине Сулейман-Стальский райондин Агъа СтIалдилай тир Руслан АСКЕРОВА Сурдлимпиададин (япарал залан тир спортсменрин Олимпиада) гатун XXIII къугъунра дзюдодай 66 кг-дин заланвал авай спортсменрин арада чемпионвилин тIвар къазанмишна. Зун ягъалмиш туштIа, Руслан Аскеров чи халкьдин векилрикай и дережадин, 4 йисалай са сеферда кьиле тухузвай, Олимпиададин къугъунриз барабар тир спортдин важиблу акъажунра иштиракай ва гъалибвал къазанмишнавай сад лагьай спортсмен я. Аферин! Чна адаз спортдин рекье къазанмишнавай виридалайни виниз тир дережадин шабагь рикIин сидкьидай тебрикзава, уьмуьрдин гьар са кам бахтлуди хьун алхишзава. Чи кьегьалди къазанмишнавай агалкьундик адан тренерар тир международный классдин мастер, пешекаррин арада дзюдодай дуьньядин чемпион (2006-йис, Франция) Тельман Къурбанован ва Шамил Алиеван лайихлу пайни квайдал шак алач.

Къейд авун лазим я хьи, чи ватандашдилай гъейри, Самсун шегьерда кьиле фейи акъажунра Дагъустандай тир спортсменрикай мадни кьуда медалар къазанмишна: азаддаказ кьуршахар кьунай Аскар Аскаров - къизилдин, дзюдоистар тир Инна Танашева (52 кг), Къурбан Муртазалиев (90 кг), Мурад Мегьамедилаев (66 кг) ва тхэквондист Шамил Исакьов гимишдин медалриз лайихлу хьана. **РИКIЕЛ ХКИН:** идалай вилик кьиле фейи Сурдлимпиададе дагъустанви спортсменривай анжах кьве медаль къазанмишиз алакьнай. ИкI, Сурдлимпиададин къугъунра Россиядин хкянавай командади вири санлай 199 медаль къазанмишна (абурукай 85 медаль къизилдинбур я), общекомандный зачётда РФ-дин хкянавай команда 1-чкадиз лайихлу хьана. Уьлкведин тIвар гьуьндуьр дережадиз хкажуник Дагъустандин кьегьалри чпин лайихлу пай кутунал чна мадни шадвалзава.

Туьркияда кьиле фейи къугъунрин гъалибчийралди вири дагъустанвийри дамахзавайди Махачкъаладин аэропортуник кьегьалар къаршиламишиз атанвай ксари: республикадин физический культурадин ва спортдин министерстводин векилри, общественный ва политический деятелри, тIвар-ван авай спортсменри, гъалибчийрин багърийрини ярар-дустари иллаки ачухдаказ къейдзавай. Сулейман-Стальский райондин регьбер Нариман Абдулмуталибов кьиле аваз атанвай делегация, зи фикирдалди, районрай атанвайбурукай виридалайни чIехиди тир. И кардини чи ватандашдин агалкьундал чи халкьдин векилри лап рикIивай дамахзавайди къалурзавайдал шак алач. Инал вич-вичелай арадал атай митингдал рахай РД-дин физический культурадин ва спортдин министрдин заместитель Зайнал Салаутдинова спортсменриз къазанмишнавай агалкьунар тебрикна, абурухъ чандин сагъвал ва спортдин майданра мадни гъалибвилер къазанмишдай къуватар хьун алхишна. Чемпиондин тIварцIихъ чими келимаяр Сулейман-Стальский райондин Кьил Нариман Абдулмуталибова, машгьур спортсмен Мансур Исаева, Махачкъала шегьердин спортдин, туризмдин ва жегьилрин крарин рекьяй Комитетдин председатель Марат Ибрагьимова, Р.Аскерован тренер Тельман Къурбанова ва адан буба Максим Аскеровани лагьана.

- Сурдлимпиададе гъалибвал къазанмишун Олимпиададин къугъунрин гъалибвилиз барабар я. Спортда куьне къазанмишзавай гьар са агалкьун - им сифте нубатда куьне куь винел гьар юкъуз зегьмет чIугунин, тренировкайра гьар юкъуз куьне кьиле тухвай кIвалахдин нетижа я. Гьаниз килигна куьне къазанмишзавай агалкьундин тIямни рикIелай тефидайди я, - лагьана Мансур Исаева.

Шадвилин митингдал Нариман Шамсудиновични рахана, Р.Аскероваз ада бапIах, япунжи ва гапур пишкешна.

-Чна чи Ватан вири дуьньядин кесерлу майданра машгьурзавай чи спортсменрал ва абурун агалкьунрал дамахзава. Руслан Аскерован гъалибвили чун спортдин рекье, дугъриданни, кьакьан кукIушриз хкаж хьанвайди субутзава. Чун умудлу я, адан тIвар мад ва мад сеферра спортдин алемда ван къведа, ам мад ва мад сеферра пьедесталдин виниз тир кIарцIел хкаж жеда, - къейдна ада.

Са шумуд югъ идалай вилик чна Руслан Аскерован тренер Тельман Къурбановахъ галаз суьгьбетна.

- Руслан 3-классда кIелзавай аял тир чIавуз зи гъилик дзюдодай сифте яз вердишвилер къачуз атанай. Анлай инихъ тамам 15 йис алатнава. И йисара ада спортдин и жуьредай 5 сеферда Россиядин, Дагъустандин чемпионвилин тIварар, 2012-йисуз дуьньядин чемпионатда буьруьнждин медаль, Россиядин кубок патал акъажунра гъалибвилер къазанмишна, - рикIел хкана тренерди. - Спортда зегьмет чIугунихъ еке метлеб ава, гьикI хьи ви агалкьунар вуна чIугвазвай зегьметдин нетижа я. Руслан лагьайтIа, гьа сифте йикъарилай спортзалда еке зегьмет чIугваз алахъай жегьилрин жергеда ава. Чна адак кутунвай умудар жегьилди кьилизни акъудна. Баркалла ахьтин кьегьалриз!

Чаз, накь, газет чапдиз вахкудайла малум хьайивал, Сурдлимпиадада къазанмишнавай агалкьундай Тельман Къурбанов Россиядин лайихлу тренервилин, Руслан Аскеров спортдин лайихлу мастервилин тIварар гун патал къалурнава.

Чешне къалурзава

КЬЕЗИЛ АТЛЕТИКА

Нариман КЪАРИБОВ

Дербент шегьердин гьуьрметлу агъсакъалрикай сад тир Магьарам Гьасанханова, вичин яшлувилизни килиг тавуна, спортдин са жерге жуьрейрай, иллаки кьезил атлетикадай къазанмишзавай агалкьунрикай "Лезги газетдани" кхьенай. Спортда ветерандин гьунаррикай мад сеферда кIелзавайбур хабардар авунин лазимлувал ава. ГьикI хьи, жуьреба-жуьре дережайрин акъажунра, турнирра, спортакиадайра (международный акъажунрани кваз) активвилелди иштиракиз ада дербентвияр гьар сеферда шадарзава.

Ингье, и мукьвал йикъара Белоруссиядин меркез Минск шегьерда кьезил атлетикадай кьиле фейи ва чкадинбурухъ галаз санал Россиядин, Болгариядин, Венгриядин, Польшадин ва Румыниядин - вири санлай 600-далай гзаф спортдин ветеранри иштиракай акъажунра Россиядин командадик кваз экъечIай Магьарам Гьасанханова копье гадарунай 1-чка кьуна.

Къейдна кIанда хьи, М.Гьасанханов кьезил атлетикадай, иллаки копье ва диск гадарунай, РФ-дин, Европадин ва СНГ-дин чемпион я.

Мадни хабар гуз кIанзава, августдин вацра Калуга шегьерда кьезил атлетикадай кьиле фидай СНГ-дин ветеранрин чемпионатдизни М.Гьасанханова рикIивай гьазурвилер аквазва. Чна ветеранди и акъужунрани гъалибвал къазанмишуник умудар кутунва.

"Кьурагьрин къугъунар"

ЧИ КОРР.

Кьурагь райондин сайтда хабар ганвайвал, и мукьвара Кьурагьрин хуьруьн стадиондал спортдин милли жуьрейрай (чIемерукрай лишанар ягъун, къуватдин троеборье, дагъдин тик чкайрай чукурун, путар хкажун, канат ялун ва икI мад), "Кьурагьрин къугъунар" лишандик кваз, Гьажимурад Бабаеван экуь къаматдиз бахшна, акъажунар кьиле тухвана. Ана Агъул, Ахцегь, Докъузпара, Кьурагь, Сулейман-Стальский, Мегьарамдхуьруьн, Дербент, Къарабудахкент, Гуниб, Леваша районрай, Махачкъала, Дербент шегьеррай ва Белиж посёлокдай тир 260-дав агакьна спортсменри иштиракна.

Акъажунар ачухуниз талукьарнавай шад мярекатдал рахай Кьурагь райондин администрациядин кьилин заместитель Махач Хариева, ДГПУ-дин тарихдин факультетдин декандин заместитель, Махачкъала шегьердин собранидин депутат Хиби Алиева, РД-дин культурадин ирс хуьнин рекьяй агентстводин регьбер Заур Къагьриманова, Кьурагь райондин администрациядин физический культурадин, спортдин ва жегьилрин крарин рекьяй отделдин начальник Рамиз Рамазанова ва масабуру районда спорт вилик тухуниз еке фикир гузвайди къейдна. Абуру спортдин и жуьредин серенжемрихъ республикадин жегьилрин арада дуствал мягькемарунин, акьалтзавай несилриз дуьзгуьн тербия гунин, абур руьгь ва беден сагълам яз чIехи хьунин ва мад са шумуд рекьяй еке метлеб авайдакай лагьана. Вичин рахунра З.Къагьриманова спортдин милли жуьрейрай Кьурагьа кьвед лагьай сефер яз кьиле тухвай акъажунрин тешкилатчи ва спонсор тир Заур Бабаеваз райондин центрадал спортдин сувар тешкилунай чухсагъул малумарна, ам гьар йисуз кьиле тухунин умудлувал къалурна.

Мярекатдал кIватI хьанвайбурухъ элкъвена чими келимаяр тайский боксдай спортдин международный классдин мастер Заур Бабаевани лагьана.

Къизгъиндаказ ва пара итижлудаказ кьиле фейи акъажунра 1-чкадиз Къарабудахкент райондин команда лайихлу хьана. Адаз къиметлу кубокни пишкешна. КIвенкIвечи чкаяр кьур вири спортсменриз медалрихъни дипломрихъ галаз санал пулдин пишкешарни гана. Санлай къачурла, "Кьурагьрин къугъунрин" фонд 300 агъзур манатдикай ибарат тир.

Эхирдай Кьурагь райондин кьил З.Азизован тIварунихъай "Кьурагьрин къугъунар" акъажунрин тешкилатчи ва спонсор З.Бабаеваз физический культура ва спорт вилик тухунай, жегьилрин арада спортдин кIвалах активламишунай Чухсагъул малумарна.

понедельник, 21 августа

РГВК

07.00 Время новостей. Итоги
07.50 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
08.30 Д/с «Вкус путешествий »
09.00 Х/ф «Мы, двое мужчин»
10.50 Театр поэзии представляет...
12.05 «Служа Родине»
12.30 Время новостей Дагестана
12.55 Х/ф «Дубровский»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Верные сердца»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Х/ф «Есть такой парень»
18.45 Передача на табасаранском языке «Мил»
19.30 Время новостей Дагестана
20.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Дагестан туристический» Дербент
20.45 «Отгонное животноводство» Круглый стол
21.10 «На виду»
21.40 Д/ф «Цена блистательной жизни Александра Грибоедова»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Время новостей. Махачкала
23.20 Д/ф «Россия без террора» 3 с.
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на табасаранском языке «Мил»
01.35 Т/с «Оранжевые ерши»
02.25 Д/ф «Цена блистательной жизни Александра Грибоедова»
03.10 Х/ф «Мэри Поппинс»
05.30 Х/ф «Есть такой парень»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.20 Контрольная закупка.
9.50 Жить здорово!
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Наедине со всеми.
13.20 Время покажет.
15.00 Новости.
15.15 Время покажет.
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Время покажет.
18.00 Вечерние новости.
18.45 На самом деле.
19.50 Пусть говорят.
21.00 Время.
21.35 Т/с "Восхождение на Олимп".
23.40 Четыре сезона в Гаване.
1.35 Х/ф "Джон и Мэри".
3.00 Новости.
3.05 Х/ф "Джон и Мэри".
3.30 Наедине со всеми.
4.25 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1

08.07-08.10,08.35-08.41 Местное время. Вести-Дагестан.
11:40,14.40,17.20,20.45 Местное время. Вести-Дагестан.
17:40 «Голос Евразии на канале ГТРК «Дагестан». В/Ф «История персидского подворья», В/Ф Ворота на Восток. ГТРК «Лотос» (Астрахань)
18.15 Акценты.
5.00 Утро России.
9.00,11.00,14.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном.
11.55 Т/с "Каменская".
14.55 Т/с "Тайны следствия".
17.00 Вести.
17.40 Прямой эфир.
18.50 60 минут.
20.00 Вести.
21.00 Т/с "Нити судьбы".
0.10 Т/с "Подари мне воскресенье".
2.05 Т/с "Василиса".
4.00 Т/с "Родители".

НТВ

5.05 Т/с "Адвокат".
6.00 Сегодня.
6.05 Т/с "Адвокат".
7.00 Деловое утро НТВ.
9.00 Т/с "Возвращение Мухтара".
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Лесник".
12.00 Суд присяжных.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.25 Место встречи.
17.30 Следствие вели...
18.30 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Морские дьяволы".
23.40 Итоги дня.
0.10 Т/с "Морские дьяволы".
1.10 Место встречи.
3.05 И снова здравствуйте!
4.00 Т/с "Преступление будет раскрыто".

ДОМАШНИЙ

6.30 Жить вкусно с Джейми Оливером. (16+).
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
7.55 Бодрый шаг в утро. (16+).
8.00 По делам несовершеннолетних. (16+).
11.30 Давай разведемся!
14.30 Тест на отцовство. (16+).
16.30 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
17.05 Т/с "Женский доктор". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
18.05 Т/с "Женский доктор". (16+).
19.00 Т/с "Женский доктор". (16+).
20.50 Т/с "Подкидыши". (Украина). (16+).
22.50 Свадебный размер. (16+).
23.50 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Соблазн".
4.40 Т/с "Доктор Хаус". (16+).
5.30 Жить вкусно с Джейми Оливером. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.00 Тайны нашего кино". "Мужики!
8.35 Детектив "Пять минут страха".
10.20 Х/ф "Призрак на двоих"
11.30 События.
11.50 Х/ф "Призрак на двоих"
12.35 Комедия "Разрешите тебя поцеловать... на свадьбе".
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с "Пуаро Агаты Кристи". (Великобритания).
16.55 Естественный отбор.
17.50 Т/с "Парфюмерша".
19.40 События.
20.00 Петровка, 38.
20.20 Право голоса.
22.00 События.
22.30 Союзный приговор.
23.05 Без обмана". "Зловредная булочка.
0.00 События. 25-й час.
0.20 Прощание. Александр Абдулов.
1.15 Х/ф "Дилетант".
4.55 Д/ф "Бегство из рая".

ЗВЕЗДА

6.10 Д/с "Легендарные полководцы". "Петр Багратион"
7.05 Х/ф "Как Иванушка-дурачок за чудом ходил"
9.00,13.00 Новости дня.
9.25 Х/ф "Гусарская баллада"
10.00 Военные новости.
10.05 Х/ф "Гусарская баллада".
11.25,13.15,14.05 Т/с "Опера. Хроники убойного отдела". Фильмы 33-36.
14.00 Военные новости.
18.00,23.00 Новости дня.
18.40 Д/с "Отечественные гранатометы. История и современность", ч. 1.
19.35 Теория заговора". "Американская мечта. Добро пожаловать в AD
20.20 Специальный репортаж
20.45 Загадки века с Сергеем Медведевым". "Этого не знал даже маршал.
21.35 Особая статья.
23.15 Д/с "Легенды советского сыска".

вторник, 22 августа

РГВК

07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на табасаранском языке «Мил»
08.00 Мультфильм
08.45 Д/с «Вкус путешествий»
09.20 Х/ф «Мэри Поппинс»
11.55 «Отгонное животноводство» Круглый стол
12.55 «Дагестан туристический» Дербент
13.20 Д/ф «Цена блистательной жизни Александра Грибоедова»
14.10 «Преступление и наказание»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Передача на ногайском языке «Дагестан – мое отечество»
15.20 Х/ф «Варька»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Х/ф «Короткие встречи»
18.45 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Подробности»
20.50 Дневник форума «Машук 2017»
21.10 «Память поколений» Гусейн Рабаданов
21.50 «Правовое поле»
23.20 «Угол зрения»
23.50 Д/ф «Операция «Антитеррор» 7 с.
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
01.35 Т/с «Оранжевые ерши» 16 +
02.25 «Память поколений» Гусейн Рабаданов
03.00 Х/ф «Босиком в парке»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.20 Контрольная закупка.
9.50 Жить здорово!
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Наедине со всеми.
13.20 Время покажет.
15.00 Новости.
15.15 Время покажет.
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Время покажет.
18.00 Вечерние новости.
18.45 На самом деле.
19.50 Пусть говорят.
21.00 Время.
21.35 Т/с "Восхождение на Олимп".
23.40 Четыре сезона в Гаване.
1.25 Х/ф "Дорога в рай".
3.00 Новости.
3.05 Х/ф "Дорога в рай".
3.40 Наедине со всеми.

РОССИЯ 1

08.07-08.10,08.35-08.41 Местное время. Вести-Дагестан.
11:40,14.40,17.20,20.45 Местное время. Вести-Дагестан.
17:40 Республика.
18.00 «Голос Евразии на канале ГТРК «Дагестан». В/Ф «Чувашское кино от истоков к возрождению». ГТРК «Чувашия». В/ф «Роберт Рождественский». ГТРК «Алтай».
5.00 Утро России.
9.00,11.00,14.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном.
11.55 Т/с "Каменская".
14.55 Т/с "Тайны следствия".
17.00,20.00 Вести.
17.40 Прямой эфир.
18.50 60 минут.
21.00 Т/с "Нити судьбы".
0.10 Т/с "Подари мне воскресенье".
2.05 Т/с "Василиса".
4.00 Т/с "Родители".

НТВ

5.00 Т/с "Адвокат".
6.00 Сегодня.
6.05 Т/с "Адвокат".
7.00 Деловое утро НТВ.
9.00 Т/с "Возвращение Мухтара".
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Лесник".
12.00 Суд присяжных.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.25 Место встречи.
17.30 Следствие вели...
18.30 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Морские дьяволы".
23.40 Итоги дня.
0.10 Т/с "Морские дьяволы".
1.10 Место встречи.
3.00 Квартирный вопрос.
4.05 Т/с "Преступление будет раскрыто".

ДОМАШНИЙ

6.30 Жить вкусно с Джейми Оливером. (16+).
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
7.55 Бодрый шаг в утро. (16+).
8.00 По делам несовершеннолетних. (16+).
11.30 Давай разведемся! (16+).
14.30 Тест на отцовство. (16+).
16.30 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
17.05 Т/с "Женский доктор". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
18.05 Т/с "Женский доктор".
19.00 Т/с "Женский доктор". (16+).
20.50 Т/с "Подкидыши". (16+).
22.50 Свадебный размер.
23.50 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Соблазн". (16+).
4.35 Т/с "Доктор Хаус".
5.30 Жить вкусно с Джейми Оливером. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.05 Доктор И...
8.35 Х/ф "Обыкновенный человек".
10.35 Д/ф "Скобцева - Бондарчук. Одна судьба".
11.30,14.30,19.40 События
11.50 Т/с "Чисто английское убийство".
13.35 Мой герой. Владимир Вдовиченков.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с "Пуаро Агаты Кристи"
16.55 Естественный отбор.
17.50 Т/с "Парфюмерша".
20.00 Петровка, 38.
20.20 Право голоса.
22.00 События.
22.30 Осторожно, мошенники! Липовые родственники.
23.05 Прощание. Борис Березовский.
0.00 События. 25-й час.
0.20 Советские мафии. Дело мясников.
1.10 Советские мафии. Демон перестройки.
2.00 Х/ф "Один и без оружия"

ЗВЕЗДА

6.10 Д/с "Освобождение".
6.45 Т/с "Подстава", 1 и 2 с.
9.00 Новости дня.
9.15 Особая статья.
10.00 Военные новости.
10.05 Особая статья.
10.50 Специальный репортаж.
11.25,13.15,14.05 Т/с "Опера. Хроники убойного отдела". Фильмы 37-41.
13.00 Новости дня.
14.00 Военные новости.
18.00 Новости дня.
18.40 Д/с "Отечественные гранатометы. История и современность", ч. 2.
19.35 Легенды армии с Александром Маршалом. Павел Ротмистров.
20.20 Теория заговора.
20.45 Улика из прошлого.
21.35 Особая статья.
23.00 Новости дня.
23.15 Д/с "Легенды советского сыска".
0.00 Звезда на "Звезде с Л. Якубовичем.
0.45 Х/ф "Весенний призыв".

среда, 23 августа

РГВК

07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.10 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
07.50 Мультфильм
08.45 Д/с «Вкус путешествий»
09.20 «Подробности»
09.45 Х/ф «Босиком в парке»
11.40 «Угол зрения»
12.00 «На виду»
12.55 «Правовое поле»
13.25 Дневник форума «Машук 2017»
13.50 «Память поколений» Гусейн Рабаданов
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Катя-Катюша»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Х/ф «Когда поют соловьи»
18.45 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана»
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей. Махачкала
20.20 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
21.00 «История Дагестана в лицах. Хасайхан Уцмиев»
21.50 «Жилой мир»
23.20 Д/ф «Россия без террора» 4 с.
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана»
01.35 Т/с «Оранжевые ерши» 16 +
02.25 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
03.00 Х/ф «Сержант Йорк»
05.05 «Жилой мир»
05.30 Х/ф «Когда поют соловьи»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.20 Контрольная закупка.
9.50 Жить здорово!
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Наедине со всеми.
13.20 Время покажет.
15.00 Новости.
15.15 Время покажет.
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Время покажет.
18.00 Вечерние новости.
18.45 На самом деле.
19.50 Пусть говорят.
21.00 Время.
21.35 Т/с "Восхождение на Олимп".
23.40 Четыре сезона в Гаване.
1.25 Х/ф "Без следа".
3.00 Новости.
3.05 Х/ф "Без следа".
3.50 Наедине со всеми.

РОССИЯ 1

08.07-08.10,08.35-08.41 Местное время. Вести-Дагестан.
11:40,14.40,17.20,20.45 Местное время. Вести-Дагестан.
09.00 «Шолом» (на татском языке)
17:40 Каникулы в сосновом бору. Унцукуль
18.00 «Голос Евразии на канале ГТРК «Дагестан». В/Ф «Явление сибиряков под Москвой. ГТРК «Новосибирск. В/Ф «Шаман Гайдук» ГТРК «Тыва»
5.00 Утро России.
9.00,11.00,14.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном.
11.55 Т/с "Каменская".
14.55 Т/с "Тайны следствия".
17.00,20.00 Вести.
17.40 Прямой эфир.
18.50 60 минут.
21.00 Т/с "Нити судьбы".
0.10 Т/с "Подари мне воскресенье".
2.00 Т/с "Василиса".
3.55 Т/с "Родители".

НТВ

5.05 Т/с "Адвокат".
6.00 Сегодня.
6.05 Т/с "Адвокат".
7.00 Деловое утро НТВ.
9.00 Т/с "Возвращение Мухтара".
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Лесник".
12.00 Суд присяжных.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.25 Место встречи.
17.30 Следствие вели...
18.30 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Морские дьяволы".
23.40 Итоги дня.
0.10 Т/с "Морские дьяволы".
1.10 Место встречи.
3.00 Дачный ответ.
4.10 Т/с "Преступление будет раскрыто".

ДОМАШНИЙ

6.30 Жить вкусно с Джейми Оливером. (16+).
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
7.55 Бодрый шаг в утро. (16+).
8.00 По делам несовершеннолетних. (16+).
11.30 Давай разведемся! (16+).
14.30 Тест на отцовство.
16.30 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
17.05 Т/с "Женский доктор". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
18.05 Т/с "Женский доктор". (16+).
19.00 Т/с "Женский доктор". (16+).
20.50 Т/с "Подкидыши". (16+).
22.50 Свадебный размер.
23.50 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Соблазн". (16+).
4.35 Т/с "Доктор Хаус". (16+).
5.30 Жить вкусно с Джейми Оливером. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.05 Доктор И...
8.40 Х/ф "Дайте жалобную книгу".
10.30 Д/ф "Юрий Никулин. Я никуда не уйду".
11.30,14.30 События.
11.50 Т/с "Чисто английское убийство".
13.40 Мой герой. Дарья Мороз.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с "Пуаро Агаты Кристи". (Великобритания).
16.55 Естественный отбор.
17.50 Т/с "Парфюмерша".
19.40,22.00 События.
20.00 Петровка, 38.
20.20 Право голоса.
22.30 Линия защиты. Шест доброй воли.
23.05 90-е. Ликвидация шайтанов.
0.00 События. 25-й час.
0.20 Х/ф "Ответный ход".
2.00 Т/с "Пуаро Агаты Кристи". (Великобритания).
3.50 Д/ф "Николай Караченцов. Нет жизни до и после..."

ЗВЕЗДА

6.10 Д/с "Освобождение".
6.45 Т/с "Подстава", 3 и 4 с.
9.00 Новости дня.
9.15 Особая статья.
10.00 Военные новости.
10.05 Особая статья.
10.50 Теория заговора.
11.25,13.15,14.05 Т/с "Опера. Хроники убойного отдела". Фильмы 42-47.
13.00 Новости дня.
14.00 Военные новости.
18.00 Новости дня.
18.40 Д/с "Отечественные гранатометы. История и современность", ч. 3.
19.35 Последний день. Г. Милляр.
20.20 Специальный репортаж.
20.45 Д/с "Секретная папка"
21.35 Процесс.
23.00 Новости дня.
23.15 Д/с "Легенды советского сыска".
0.00 Звезда на "Звезде с Л. Якубовичем.
1.55 Х/ф "Война под крышами"

четверг, 24 августа

РГВК

07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана»
08.00 Мультфильм
08.45 Д/с «Вкус путешествий»
09.10 Х/ф «Жандарм женится»
11.00 «Галерея вкусов» 6+
11.40 «История Дагестана в лицах. Хасайхан Уцмиев»
12.55 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
13.30 Д/ф «Барият Мурадова»
13.50 «Жилой мир»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Белый пудель»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Х/ф «Танкер «Дербент»
18.30 Обзор газеты «Хlакъикъат»
18.45 Передача на аварском языке «Паданги гIамалги заманги»
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей Махачкала
20.20 «Агросектор»
20.50 «Город мастеров»
21.10 Х/ф «Тайна синих гор»
23: 20 Д/ф «Россия без террора» 5 с.
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на аварском языке «Паданги гIамалги заманги»
01.35 Т/с «Оранжевые ерши» 16 +
02.25 «Город мастеров»
02.40 Х/ф «Багдадский вор»
04.05 Гала-концерт фестиваля «Горцы 2016»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.20 Контрольная закупка.
9.50 Жить здорово!
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Наедине со всеми.
13.20 Время покажет.
15.00 Новости.
15.15 Время покажет.
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Время покажет.
18.00 Вечерние новости.
18.45 На самом деле.
19.50 Пусть говорят.
21.00 Время.
21.35 Т/с "Восхождение на Олимп".
23.40 Четыре сезона в Гаване.
1.25 Х/ф "Полет Феникса".
3.00 Новости.
3.05 Х/ф "Полет Феникса".
4.15 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1

08.07-08.10,08.35-08.41 Местное время. Вести-Дагестан.
09.00 «Маданият» (на аварском языке)
11:40,14.40,17.20,20.45 Местное время. Вести-Дагестан.
18.05 «Голос Евразии на канале ГТРК «Дагестан». В/Ф «С осколком под сердцем». ГТРК «Коми гор». В/Ф «Улгур. Оленеводы Баунта». ГТРК «Бурятия».
5.00 Утро России.
9.00,11.00,14.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном.
11.55 Т/с "Каменская".
14.55 Т/с "Тайны следствия".
17.00,20.00 Вести.
17.40 Прямой эфир.
18.50 60 минут.
21.00 Т/с "Нити судьбы".
0.10 Т/с "Подари мне воскресенье".
2.00 Т/с "Василиса".
3.55 Т/с "Родители".

НТВ

5.05 Т/с "Адвокат".
6.00 Сегодня.
6.05 Т/с "Адвокат".
7.00 Деловое утро НТВ.
9.00 Т/с "Возвращение Мухтара".
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Лесник".
12.00 Суд присяжных.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.25 Место встречи.
17.30 Следствие вели...
18.30 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Морские дьяволы".
23.40 Итоги дня.
0.10 Т/с "Морские дьяволы".
1.10 Место встречи.
3.05 Судебный детектив.
4.10 Т/с "Преступление будет раскрыто".

ДОМАШНИЙ

6.30 Джейми у себя дома. (16+).
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
7.55 Бодрый шаг в утро. (16+).
8.00 По делам несовершеннолетних. (16+).
11.30 Давай разведемся!
14.30 Тест на отцовство. (16+).
16.30 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
17.05 Т/с "Женский доктор".
18.00 6 кадров. (16+).
18.05 Т/с "Женский доктор". (16+).
19.00 Т/с "Женский доктор".
20.50 Т/с "Подкидыши". (16+).
22.50 Свадебный размер.
23.50 6 кадров. (16+).
0.00 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Соблазн". (16+).
4.30 Мелодрама "Три тополя на Плющихе". (16+).
6.00 Джейми у себя дома.

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.00 Доктор И...
8.30 Х/ф "По улицам комод водили".
9.50 Х/ф "Ответный ход".
11.30,14.30 События.
11.50 Т/с "Чисто английское убийство".
13.35 Мой герой. Дмитрий Маликов.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с "Пуаро Агаты Кристи". (Великобритания).
16.55 Естественный отбор.
17.50 Т/с "Парфюмерша".
19.40,22.00 События.
20.00 Петровка, 38.
20.20 Право голоса.
22.30 10 самых... Громкие разорения.
23.05 Д/ф "Жизнь без любимого".
0.00 События. 25-й час.
0.20 Х/ф "Как вас теперь называть?"
2.20 Т/с "Пуаро Агаты Кристи". (Великобритания).
4.10 Д/ф "Е.Васильева. На что способна любовь".

ЗВЕЗДА

6.10 Д/с "Легендарные флотоводцы". "Федор Ушаков".
7.05 Х/ф "Весенний призыв"
9.00 Новости дня.
9.15 Процесс.
10.00 Военные новости.
10.05 Процесс.
10.50 Специальный репортаж
11.25,13.15,14.05 Т/с "Опера. Хроники убойного отдела". Фильм 48-51.
13.00 Новости дня.
14.00 Военные новости.
18.00 Новости дня.
18.40 Д/с "Отечественные гранатометы. История и современность", ч. 4.
19.35 Легенды космоса". "Салют-7.
20.20 Теория заговора.
20.45 Код доступа. Маргарет Тэтчер.
21.35 Процесс.
23.00 Новости дня.
23.15 Д/с "Легенды советского сыска".

пятница, 25 августа

РГВК
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на аварском языке
08.00 Мультфильмы
08.45 Д/с «Вкус путешествий»
09.15 Х/ф «Багдадский вор»
10.50 «Агросектор»
11.20 Обзор газеты «Хlакъикъат» 12
11.35 «Пятничная проповедь» Прямая трансляция с центральной Джума-мечети
12.10 «Город мастеров»
12.55 Х/ф «Тайна синих гор»
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Насреддин в Бухаре»
16.50 Х/ф «Белые росы»
18.30 Обзор газеты «Дагестанская правда»
18.45 Передача на кумыкском языке
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей Махачкала
20.20 «Подробности»
20.50 Д/ф «Секреты бабушкиного сундука»
21.20 «Здоровье»
21.50 Проект «Поколение» «Любовь, прощение, терпение... Елена Абдужалимова»
23.20 Д/с «Под солнцем»
00.10 Д/ф «Пять веков и одна осень»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на кумыкском языке «Заманлар гете, халкъ гетмес»
01.35 Т/с «Оранжевые ерши» 16 +
02.20 Проект «Поколение» «Любовь, прощение, терпение...

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.20 Контрольная закупка.
9.50 Жить здорово!
10.55 Модный приговор.
12.00 Новости.
12.15 Наедине со всеми.
13.20 Время покажет.
15.00 Новости.
15.15 Время покажет.
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Время покажет.
18.00 Вечерние новости.
18.45 На самом деле.
19.50 Телеигра "Поле чудес".
21.00 Время.
21.30 Международный музыкальный фестиваль "Жара". Юбилейный вечер Г. Лепса.
23.50 Ленни Кравиц.
1.50 Комедия "Королевский блеск".
3.45 Комедия "Лучший любовник в мире".

РОССИЯ 1
08.07-08.10,08.35-08.41 Местное время. Вести-Дагестан.
11:40,14.40,17.20,20.45 Местное время. Вести-Дагестан.
17:40 Мир Вашему дому
18.00 Дагестан спортивный
18.15 «Голос Евразии на канале ГТРК «Дагестан». В/Ф «Онон: связь времен и народов. ГТРК «Чита».
18.30 Вести-Дежурная часть.
5.00 Утро России.
9.00,11.00,14.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном.
11.55 Т/с "Каменская".
14.55 Т/с "Тайны следствия".
17.00,20.00 Вести.
17.40 Прямой эфир.
18.50 60 минут.
21.00 Петросян-шоу.
23.00 Х/ф "Лучший друг семьи"
3.15 Т/с "Родители".

НТВ
5.05 Т/с "Адвокат".
6.00 Сегодня.
6.05 Т/с "Адвокат".
7.00 Деловое утро НТВ.
9.00 Т/с "Возвращение Мухтара".
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Лесник".
12.00 Суд присяжных.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.25 Место встречи.
17.30 Следствие вели...
18.30 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Морские дьяволы".
0.35 Мы и наука. Наука и мы.
1.35 Место встречи.
3.30 И снова здравствуйте!
4.00 Т/с "Преступление будет раскрыто".

ДОМАШНИЙ
6.30 Джейми у себя дома. (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
7.55 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.55 Мелодрама "Жених". (Украина - Россия). (16+).
18.00 Свадебный размер. (16+).
19.00 Мелодрама "Лжесвидетельница". (16+).
22.50 Свадебный размер. (16+).
23.50 6 кадров. (16+).
0.30 Детектив "Дом-фантом в приданое". (16+).
4.35 Т/с "Доктор Хаус". (16+).
5.30 Джейми у себя дома. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.05 Д/ф "Николай Караченцов. Нет жизни до и после..."
9.15 Х/ф "Сердца трех".
11.30 События.
11.50 Х/ф "Сердца трех 2".
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Д/ф "Жизнь без любимого".
15.55 Х/ф "Государственный преступник".
17.50 Х/ф "Интим не предлагать".
19.40 События.
20.00 Петровка, 38.
20.20 Право голоса.
22.00 События.
22.30 Приют комедиантов.
0.25 Комедия "Разрешите тебя поцеловать... отец невесты".
2.20 Т/с "Пуаро Агаты Кристи". (Великобритания).

ЗВЕЗДА
6.00 Д/с "Оружие XX века".
6.25 Х/ф "Контрудар".
8.15,9.15 Х/ф "Шел четвертый год войны..."
9.00,13.00 Новости дня.
10.00 Военные новости.
10.05 Х/ф "Шел четвертый год войны..."
10.20 Т/с "Батальоны просят огня", 1-4 с.
13.15 Т/с "Батальоны просят огня", 1-4 с.
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Батальоны просят огня", 1-4 с.
16.25 Х/ф "По данным уголовного розыска..."
18.00 Новости дня.
18.40 Х/ф "Золотая мина".
21.25 Х/ф "Пламя".
23.00 Новости дня.
23.15 Х/ф "Пламя".
0.45 Х/ф "Единственная..."
2.35 Х/ф "Карантин".
4.15 Д/с "Фронтовые истории любимых актеров". "Анатолий Папанов и Иннокентий Смоктуновский".

суббота, 26 августа

РГВК
07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на кумыкском языке «Заманлар гете, халкъ гетмес»
08.00 Мультфильмы
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 «Здоровье»
09.20 «Подробности»
09.50 Проект «Поколение» «Любовь, прощение, терпение... Елена Абдужалимова»
10.15 Д/ф «Секреты бабушкиного сундука»
10.45 Обзор газеты «Дагестанская правда»
10.55 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Пять веков и одна осень»
11.20 «Мой малыш»
11.50 Мультфильм
12.00 «Галерея вкусов» 6+
12.40,01.30 «Воспевшие Дагестан»: Литературно-музыкальная композиция Государственного ногайского драмтеатра «Кадрия»
13.40 Х/ф «Рыжий, честный, влюбленный» 6+
16.30,19.30,22.30 Время новостей Дагестана
16.50 Д/ф «Будет помнить вся Россия»
18.00 Дагестанское кино. Х/ф «Пора красных яблок»
20.00 «Чистое сердце» 6+
20.10 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
20.40 «Молодежный микс»
21.00 Концерт «Музыкальный майдан» 6+
23.00 «Наука Дагестана»
01.00 «Мой малыш» 6+
02.10 Д/ф «Будет помнить вся Россия»
03.00 Х/ф «Сайонара»
05.25 «Молодежный микс»

ПЕРВЫЙ
5.25 Контрольная закупка.
6.00,10.00,12.00 Новости
6.10 Россия от края до края.
7.10 Х/ф "Сережа".
8.45 М/с "Смешарики. Новые приключения".
9.00 Играй, гармонь любимая!
9.45 Слово пастыря.
10.15 Мы уже никогда не расстанемся...
11.20 Смак.
12.15 Идеальный ремонт.
13.15 Комедия "Приходите завтра..."
15.10 Международный музыкальный фестиваль "Жара". Гала-концерт.
18.00 Вечерние новости.
18.15 Григорий Лепс. По наклонной вверх.
19.20 Кто хочет стать миллионером?
21.00 Время.
21.20 Сегодня вечером.
23.00 КВН. Премьер-лига.
0.35 Х/ф "Превосходство Борна".
2.35 Х/ф "Тони Роум".
4.45 Модный приговор.

РОССИЯ 1
08.25 Голос Евразии на канале ГТРК «Дагестан». В/Ф «Дискуссионный клуб». ГТРК «Иртыш», В/Ф «Душа Сибири» ГТРК «Новосибирск.
09.15 Реклама.
11:20 Местное время. Вести-Дагестан.
5.15 Т/с "Неотложка".
7.10 Живые истории.
8.00 Вести. Местное время.
9.20 Сто к одному.
10.10 Пятеро на одного.
11.00 Вести.
11.40 Измайловский парк.
14.00 Вести.
14.20 Х/ф "Вдовец".
18.05 Субботний вечер.
20.00 Вести.
20.50 Х/ф "Счастливая жизнь Ксении".
1.00 Х/ф "Не в парнях счастье".
3.05 Т/с "Марш Турецкого".

НТВ
5.00 Ты супер!
8.00 Сегодня.
8.20 Устами младенца.
9.00 Готовим с Алексеем Зиминым.
9.25 Умный дом.
10.00 Сегодня.
10.20 Главная дорога.
11.00 Еда живая и мертвая.
11.55 Квартирный вопрос.
13.00 НашПотребНадзор.
14.05 Поедем, поедим!
15.05 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 Однажды...
17.00 Секрет на миллион. Филипп Киркоров, ч. 2.
19.00 Центральное телевидение.
20.00 Т/с "Куба".
1.45 Х/ф "Поцелуй в голову".
3.50 Т/с "Преступление будет раскрыто".
4.45 Ты супер! До и после.

ДОМАШНИЙ
6.30 Джейми у себя дома. (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
8.15 Мелодрама "Сестренка". (Россия - Украина). (16+).
10.10 Детектив "Любить и ненавидеть. Мертвые воды Московского моря". (16+).
13.55 Мелодрама "Процесс". (16+).
18.00 Д/ф "Женщины со сверхспособностями". (16+).
19.00 Мелодрама "Любка". (16+).
22.30 Д/ф "Женщины со сверхспособностями". (16+).
23.30 6 кадров. (16+).
0.30 Комедия "Жених для Барби". (16+).
5.30 Джейми у себя дома. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
5.55 Марш-бросок.
6.30 АБВГДейка.
7.00 Х/ф "Каменный цветок"
8.20 Православная энциклопедия.
8.45 Спасская башня. 10 лет в ритме марша.
9.55 Х/ф "Неуловимые мстители".
11.30 События.
11.50 Х/ф "Новые приключения неуловимых".
13.30 Х/ф "Племяшка".
14.30 События.
14.50 Х/ф "Племяшка".
17.20 Х/ф "Забытая женщина"
21.00 События.
21.15 Право голоса.
0.30 Продавцы мира.
1.05 90-е. Ликвидация шайтанов.
1.55 Прощание. Борис Березовский.
2.45 Д/ф "Брежнев против Косыгина. Ненужный премьер".
3.35 Д/ф "Закулисные войны в спорте".
4.20 Т/с "Инспектор Льюис"

ЗВЕЗДА
5.00 М/ф.
5.30 Х/ф "Новые похождения Кота в сапогах".
7.15 Х/ф "Двенадцатая ночь".
9.00,13.00 Новости дня.
9.15 Легенды музыки. Л.Зыкина
9.40 Последний день. Г. Милляр.
10.30 Не факт!
11.00 Д/с "Загадки века с Сергеем Медведевым". "Гибель хозяина курорта"
11.50 Улика из прошлого". "Индира Ганди.
12.35 Теория заговора.
13.15 Д/с "Секретная папка". "Атомный прорыв. Формула Курчатова".
14.00 Х/ф "Золотая мина".
17.00 Х/ф "В добрый час!"
18.00 Новости дня.
18.10 Задело! с Н. Петровым
18.25 Х/ф "В добрый час!"
19.20 Х/ф "Внимание! Всем постам..."
21.00 Х/ф "Командир счастливой "Щуки".
23.00 Новости дня.
23.15 Десять фотографий. Эдгард Запашный.

воскресенье, 27 августа

РГВК
07.00 Время новостей Дагестана
07.15 «Мой малыш»
07.45 Мультфильмы
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 Х/ф «Первая ласточка»
10.20 Концерт «Музыкальный майдан» 6+
12.10 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
12.40 «Молодежный микс»
13.05 Х/ф «Не бойся, я с тобой!»
16.05 Концерт даргинской песни
18.15 Д/ф «По заповедным местам Дагестана. Загадка Сарыкума»
18.45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
19.30,22.30 Время новостей Дагестана. Итоги
20.20 «Служа Родине»
20.45 Театр поэзии представляет...
23.20 Х/ф «Из-за чести»
01.00 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
01.45 Д/ф «По заповедным местам Дагестана. Загадка Сарыкума»
02.10 «Служа Родине»
02.35 Концерт даргинской песни
04.15 Д/ф «Последний житель Гамсутля»
04.30 Х/ф «Не бойся, я с тобой!»

ПЕРВЫЙ
5.45 Х/ф "Собака на сене".
6.00,10.00,12.00 Новости
6.10 Х/ф "Собака на сене".
8.00 М/с "Смешарики. Пинкод".
8.20 Часовой.
8.50 Д/ф "Повелители недр"
10.10 Непутевые заметки.
10.30 Честное слово.
11.10 Пока все дома.
12.10 Фазенда.
12.50 Теория заговора.
13.35 Х/ф "Собака на сене".
16.15 Одна в Зазеркалье.
17.15 Большой праздничный концерт к Дню Государственного флага РФ.
19.00 Три аккорда.
21.00 Время.
21.30 Клуб Веселых и Находчивых. Кубок мэра Москвы.
23.30 Бокс. Бой за титул чемпиона мира. Флойд Мейвезер-Конор Макгрегор.
0.30 Комедия "Быть или не быть".

РОССИЯ 1
5.00 Т/с "Неотложка".
7.00 М/с "Маша и медведь".
7.30 Сам себе режиссер.
8.20 Смехопанорама.
8.50 Утренняя почта.
9.30 Сто к одному.
10.20 Местное время. Вести - Москва. Неделя в городе.
11.00 Вести.
11.30 Т/с "Фальшивая нота".
14.00 Вести.
14.30 Т/с "Фальшивая нота".
20.00 Вести.
21.45 Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым.
0.15 Генерал без биографии. Петр Ивашутин.
1.15 Х/ф "Время желаний".
3.20 Смехопанорама.

НТВ
7.00 Центральное телевидение.
8.00 Сегодня.
8.20 Лотерея "Счастливое утро".
9.25 Едим дома.
10.00 Сегодня.
10.20 Первая передача.
11.00 Чудо техники.
11.55 Дачный ответ.
13.00 НашПотребНадзор.
14.05 Как в кино.
15.05 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 Следствие вели...
18.00 Новые русские сенсации.
19.00 Итоги недели.
20.10 Ты не поверишь!
21.10 Звезды сошлись.
23.00 Х/ф "Интердевочка".
1.55 Х/ф "Мастер".
3.40 Поедем, поедим!
4.05 Т/с "Преступление будет раскрыто".

ДОМАШНИЙ
6.30 Джейми у себя дома. (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
8.45 Мелодрама "Возвращение в Эдем". (Австралия - США). (16+).
14.10 Мелодрама "Лжесвидетельница". (16+).
18.00 Д/ф "Женщины со сверхспособностями". (16+).
19.00 Мелодрама "Лекарство для бабушки". (16+).
22.35 Д/ф "Женщины со сверхспособностями". (16+).
23.35 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Процесс". (16+).
4.30 Мелодрама "1001 ночь". (16+).
6.00 Джейми у себя дома. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.05 Х/ф "Чужая".
7.40 Фактор жизни.
8.15 Тайны нашего кино". "Операция "Ы" и другие приключения Шурика
8.50 Х/ф "Дежа вю".
10.55 Барышня и кулинар.
11.30,14.30 События.
11.45 Х/ф "Государственный преступник".
13.35 Смех с доставкой на дом
14.45 Советские мафии. Продать звезду.
15.35 Советские мафии. Гроб с петрушкой.
16.20 Прощание. Наталья Гундарева.
17.10 Х/ф "Я никогда не плачу".
21.05 Х/ф "Мужские каникулы"
0.50 Петровка, 38.
1.00 Х/ф "Интим не предлагать".
2.55 10 самых... Громкие разорения.

ЗВЕЗДА
5.55 Х/ф "Пламя".
9.00 Новости недели с Ю. Подкопаевым.
9.25 Служу России.
9.55 Военная приемка.
10.45 Детектив.
11.10 Код доступа. Маргарет Тэтчер.
12.05 Теория заговора. Промышленная война. Фильмы 1-4.
13.00 Новости дня.
13.15 Теория заговора. Промышленная война. Фильмы 1-4.
15.50 Х/ф "Командир счастливой "Щуки".
18.00 Новости. Главное.
18.45 Д/с "Легенды советского сыска. Годы войны".
20.20 Д/с "Незримый бой".
22.00 Прогнозы.
22.45 Х/ф "Баллада о доблестном рыцаре Айвенго"
0.35 Т/с "Батальоны просят огня", 1-4 с.

КУЛЬТУРА С 21 ПО 27 АВГУСТА

ПОНЕДЕЛЬНИК
7.00 Евроньюс.
10.00 Новости культуры.
10.20 Х/ф "Мари-Октябрь".
12.00 Искусственный отбор.
12.40 Линия жизни. Евгений Писарев.
13.35 Д. Шостакович. Симфония ц7 "Ленинградская".
14.50 Д/ф "Франческо Петрарка".
15.00 Новости культуры.
15.10 Х/ф "Добро пожаловать, или посторонним вход воспрещен"
16.20 Острова. Е. Евстигнеев.
17.05 Х/ф "Человек в проходном дворе", 1 с.
18.10 Д/ф "Порто - раздумья о строптивом городе". (Германия).
18.35 Д/с "Соло для одиноких сов. Энтони Блант".
19.15 Спокойной ночи, малыши!
19.30 Новости культуры.
19.45 Искусственный отбор.
20.30 Д/ф
21.55 Т/с "Коломбо". "Коломбо и убийство рок-звезды".
23.30 Новости культуры.
23.45 Д/ф "Павел I".
0.40 Х/ф "Человек в проходном дворе", 1 с.

ВТОРНИК
6.30 Евроньюс.
10.00 Новости культуры.
10.20 Т/с "Коломбо". "Коломбо и убийство рок-звезды".
11.55 Искусственный отбор.
12.35 Д/ф "Павел I".
13.30 Д/с "Звезды русского авангарда"
14.00 Мастер-классы Международной музыкальной академии Ю. Башмета. Адриана Феррейра, Вашингтон Баррелла, Харри Маки и Карло Коломбо.
15.00 Новости культуры.
15.10 А на самом деле... "Садовая, 302-бис".
15.40 Д/ф "Великая тайна математики"
16.35 Письма из провинции. Дегтярск
17.05 Х/ф "Человек в проходном дворе", 2 с.
18.10 Д/ф "Сан-Марино. Свободный край в Апеннинах".
18.35 Д/с "Соло для одиноких сов. Рауль Валленберг".
19.15 Спокойной ночи, малыши!
19.30 Новости культуры.
19.45 Искусственный отбор.
20.30 Д/с
21.55 Т/с "Коломбо". "Ставка больше, чем смерть".
23.30 Новости культуры.
23.45 Д/ф "Silentium".

СРЕДА
6.30 Евроньюс.
10.00 Новости культуры.
10.20 Т/с "Коломбо". "Ставка больше, чем смерть".
11.55 Искусственный отбор.
12.35 Д/ф "Silentium".
13.30 Д/с "Звезды русского авангарда"
14.00 Мастер-классы Международной музыкальной академии Ю. Башмета. Татьяна Самуил и Джероен Рюлинг.
14.40 Д/ф "Памуккале. Чудо природы античного Иераполиса".
15.00 Новости культуры.
15.10 А на самом деле... "Случаи из жизни барона Мюнхгаузена".
15.40 Д/с "Секреты Луны".
16.35 Письма из провинции. Поселок Верхнемезенск
17.05 Х/ф "Человек в проходном дворе", 3 с.
18.10 Д/ф "Остров Сен-Луи. Город женщин". (Германия).
18.35 Д/с "Соло для одиноких сов. Мария Будберг".
19.15 Спокойной ночи, малыши!
19.30 Новости культуры.
19.45 Искусственный отбор.
20.30 Д/с
21.55 Т/с "Коломбо". "Умереть некогда".
23.20 Д/ф "Фидий". (Украина).
23.30 Новости культуры.
23.45 Д/ф "Ольга - последняя великая княгиня".

ЧЕТВЕРГ
6.30 Евроньюс.
10.00 Новости культуры.
10.20 Т/с "Коломбо".
11.50 Д/ф "Жюль Верн". (Украина).
11.55 Искусственный отбор.
12.35 Д/ф "Ольга - последняя великая княгиня".
13.30 Д/с "Звезды русского авангарда"
14.00 Мастер-классы Международной музыкальной академии Ю. Башмета.
14.40 Д/ф "Университет Каракаса. Мечта, воплощенная в бетоне"
15.00 Новости культуры.
15.10 А на самом деле... "Пишу тебя на Океане..."
15.40 Д/с "Секреты Луны".
16.35 Письма из провинции. Майкоп
17.05 Х/ф "Человек в проходном дворе", 4 с.
18.10 Д/ф "Родос. Рыцарский замок и госпиталь". (Германия).
18.35 Д/с "Соло для одиноких сов. Константин Мельник".
19.15 Спокойной ночи, малыши!
19.30 Новости культуры.
19.45 Искусственный отбор.
20.30 Д/ф "Одиссея воды на планете Земля". (Франция).
21.25 Д/с "Звезды русского авангарда". "Эксцентрики Козинцев и Трауберг".
21.55 Т/с "Коломбо". "Синица в руках..."
23.30 Новости культуры.

ПЯТНИЦА
6.30 Евроньюс.
10.00 Новости культуры.
10.20 Т/с "Коломбо". "Синица в руках..."
11.55 Искусственный отбор.
12.35 Д/ф
13.30 Д/с "Звезды русского авангарда". "Эксцентрики Козинцев и Трауберг".
14.00 Мастер-классы Международной музыкальной академии Ю. Башмета.
14.45 Д/ф "Балахонский манер".
15.00 Новости культуры.
15.10 А на самом деле... "Странная песенка Суок".
15.40 Д/ф "Одиссея воды на планете Земля". (Франция).
16.35 Письма из провинции. Белгородская область.
17.00 Х/ф "Здравствуйте, доктор!"
18.15 Д/ф "Василий Лановой. Вася высочество".
19.00 Смехоностальгия.
19.30 Новости культуры.
19.45 Большая опера.
21.40 Искатели. "Золотые кони атамана Булавина".
22.25 Линия жизни.
23.20 Новости культуры.
23.35 Х/ф "Зеркало".
1.20 М/ф: "Прежде мы были птицами", "Приливы туда-сюда", "Дополнительные возможности Пятачка".

СУББОТА
6.30 Евроньюс.
10.00 Обыкновенный концерт с Эдуардом Эфировым.
10.35 Х/ф "Отелло".
12.20 Д/ф "Гатчина. Свершилось".
13.05 Д/ф "Король кенгуру". (Австралия).
13.50 Х/ф "Сломанные побеги, или Китаец и девушка". (США).
15.30 Кто там...
16.00 Большая опера.
17.50 По следам тайны. "Невероятные артефакты".
18.35 Линия жизни. К. Хабенский.
19.35 Х/ф "Шумный день".
21.10 Романтика романса. Советская песня 70-х.
22.05 Х/ф "Великий самозванец". (США).
23.55 Другой Канчели.
0.55 Д/ф "Король кенгуру". (Австралия).
1.40 М/ф: "Длинный мост в нужную сторону", "Ветер вдоль берега".
1.55 По следам тайны. "Невероятные артефакты".
2.40 Д/ф "Цодило. Шепчущие скалы Калахари". (Германия).

ВОСКРЕСЕНЬЕ
6.30 Евроньюс.
10.00 Обыкновенный концерт с Эдуардом Эфировым.
10.35 Х/ф "Шумный день".
12.10 Д/ф "Тетеревиный театр".
12.50 Концерт Государственного академического ансамбля народного танца им. И. Моисеева.
14.10 Больше, чем любовь. Г. Александров и Л. Орлова.
14.50 Х/ф "Светлый путь".
16.25 Людмила Гурченко на все времена. Вечер-посвящение в Московском театре мюзикла.
18.35 Линия жизни. К. Хабенский.
19.35 Х/ф "Шумный день".
21.10 Романтика романса. Советская песня 70-х.
22.05 Х/ф "Великий самозванец". (США).
23.55 Другой Канчели.
0.55 Д/ф "Король кенгуру". (Австралия).
1.40 М/ф: "Длинный мост в нужную сторону", "Ветер вдоль берега".
1.55 По следам тайны. "Невероятные артефакты".
2.40 Д/ф "Липарские острова. Красота из огня и ветра".

РАДИО

ИСЛЕН, 21-АВГУСТ
12.10 «Дагъустан». Хабарар
12.35 «Хважамжам».

САЛАСА, 22-АВГУСТ
12.10 «Дагъустан». Хабарар
12.30 "Карчи Дагъустан".

АРБЕ, 23-АВГУСТ
12.10 «Дагъустан». Хабарар
12.30 «Девирар».

ХЕМИС, 24-АВГУСТ
12.10 «Дагъустан». Хабарар. Газетдин обзор
12.30 «Вахт ва жегьилар».

ЖУЬМЯ, 25-АВГУСТ
12.10 «Дагъустан». Хабарар
12.30 «Исламдин сес».

КИШ, 26-АВГУСТ
10.43 «Гьафтедин нетижаяр»
10.50 Концерт.

ГЬЯД, 27-АВГУСТ
10.43 «Кард». Аялар патал программа

Программа гьазурайди - Насима ВЕЛИБЕГОВА

Тарих

Дербентдин къеле ва адан везифаяр

Ариф РУСТАМОВ, Сулейман-Стальский райондин Ичинрин хуьруьн имам, арабист

Араб чIалал кхьенвай къадим ктабра Дербент шегьердин тIвар "Дар-банд" яз къейднава. Араб чIалал и гафунихъ вилаятдин кьилин шегьер, алишверишдин шегьер, порт манаяр ава. Арабри адаз мад "Баб-аль-Абваб" (варарин варар) лугьузвай. Лезги чIала лагьайтIа, "дар" гафунихъ "гуьтIуь" мана ава: мисал яз, дар, гуьтIуь жигъир. И макъалада заз неинки шегьердин тIварцIин тарихдикай, гьакIни къадим къеледикайни жуван фикирар лугьуз кIанзава.

Хейлин тарихчийри къейдзавайвал, Дербентдин къеледихъ кьилин са макьсад авай: къецепатан душманрин гьужумрикай хуьн. Амма къеледин проектдиз кьетIендиз килигайла ашкара жезвайвал, имарат "зи гьаят - зи хсусият" къаст аваз эцигнава. Дегь девирра дербентвийри шегьер экIя хьанвай чкадихъ стратегиядин жигьетдай еке метлеб авайди кьатIана. ЧIехи шелковый рехъ Дербент шегьердин патавай Каспий гьуьлуьн къерехдив гвай дар гирведилай элячIзавай. Я цавун, я гьуьлуьн, я чилин транспорт авачир а вахтара Европа Азиядихъ галаз алакъалу ийизвай авайни-авачир рехъ Дербент шегьердин къвалав гвай. Яргъал мензилар атIузвай девейрикай ибарат карванривай дагъларин къванер авай рекьерай физ жезвачир. Авай рехъ сад тир: Дербентдин патавай - Каспий гьуьлуьн кьеряй фин.

Къейд ийин хьи, а девирра тайин мулкарилай са манийвални авачиз элячIун патал кутIуннавай международный икьрарар авачир. Къеле эцигуникди ва адан цларалди Европа Азиядихъ галаз алакъалу ийизвай рехъ агалуникди, инлай элячIзавай карванар четин гьалдиз аватна. Абуру я элкъвена хъфин, я пулдин тайин кьадардихъ къеледин цларилай элячIун хкяна кIанзавай. Ихьтин гьалара Дербентдин гьакимри карванар гвайбурал чпин къайдаяр, къанунар илитIзавай…

Винидихъ къейднавай делилрай аквазвайвал, Дербентдин къеле анжах гьужумрикай хуьн патал эцигнавачир. ИкI тиртIа, адан проект элкъвейди, гьалкъа хьтинди жедай. Гьуьлуьн къерехдив кьван эцигнавай цлари винидихъ тIвар кьунвай важиблу рехъ агалзавай. И карди къеледи гьужумрикай хуьнилай гъейри, маса везифайри тамамарзавайдан гьакъиндай шагьидвалзава.

Мукьвара заз Ахцегь райондин Мискискарин хуьряй араб чIалал кхьенвай куьгьне чешме жагъана. Гьайиф хьи, адан автор вуж ва ам гьи девирда кхьенвай чешме ятIа тайинариз жезвач, вучиз лагьайтIа, текст кIелайла тайин жезвайвал, адан бязи чинар кими я.

Ана кхьенвайвал, Александр Македонскийди Хазар гьуьлелай ЧIулав гьуьлел кьван эцигнавай цларик галкIурна Дербентдин къеле эцигай сад лагьай касдин тIвар Кьубадшагь я. Заз жагъанвай чешмедин авторди къейдзавайвал, ада и ктабда гьатнавай хейлин делилар вичелай вилик хьайи алимри кхьенвай ктабрай къачунва. Кьубадшагьди персерин, туьркверин, аджамрин ва маса халкьарин винел гуьзчивал тухузвай. Ада Дербентдин кьиле вичин хва Нуширван тайинарна. Гьа икI, Нуширванакай Дербентдин сад лагьай гьаким хьана.

Чешмедай мадни малум жезвайвал, гьиждадин календардал 60-йисара арабрин халифатди Дербентдин кьиле Марван тIвар алай кас тайинарна. ЦIийи халифди шегьердиз мукьва авай вири округрин чIехибуруз Дагъустандиз атай арабрин кьушунрин регьбер (мусурманрин амир) Абу Муслимаз куьмек гун патал вичел харж (дань) агакьарун буйругьна. Марван халифди округри гана кIанзавай харждин кьадарни тайинарна: Къайтагъ - 60 агъзур ритIл къуьлни 50 дирхам (1 ритIл - 450 кг); Къумухди, Куради - 45 агъзур ритIл къуьлни 30 дирхам; Мискискари - 40 агъзур ритIл къуьлни 30 дирхам; Муьшкуьрди - 47 агъзур ритIл къуьлни 30 дирхам; Ширванди - 50 агъзур ритIл къуьлни 40 дирхам.

Чешмеда гьакIни Дербент шегьердин гьакимрин къуллугъда 500 лукI акъвазнавайди ва абур Табасарандай гъанвайбур тирди къейднава. ЛукIвари гьакимриз къуллугъ авунилай гъейри, шегьердин рекьерани михьивал хуьзвай.

Дербентдин къеле эцигай сад лагьай касдин тIвар Кьубадшагь я

* * *

"Лезги газетдин" алатай нумрадиз акъатай **Ариф Рустамован "Куьре" гафунин бине гьинай я?"** макъаладикай, адан автордикай газетдин интернетда авай кIватIалра са шумуд касди жуьреба-жуьре фикирар, баянар кхьенвай.

Пакизат ФАТУЛЛАЕВА, шаир.

- Ваз Сад Аллагь куьмек хьуй и баркаллу карда, Ариф Рустамов! Гьелбетда, Куьре - ам макъалада къейднавай Кура хуьр магьалдин кьилин хуьр хьайи девирдилай атанвай гаф я. Халифдин сур амаз, адакай лезгийриз икьван гагь чир тахьун, гьайиф къведай кар я. Кура хуьруьн патарив гвай вири чкайрал гъил алаз хьун - чи кьилин винизвални жедай. Масабуру чи тарихдиз кIур гудай жуьрэтни ийидачир.

Сажидин САИДГЬАСАНОВ, шаир.

- Сур девиррин сурарин ва мискIинрин къванерал авунвай араб чIалан кхьинрай кьил акъудай векилар лезги халкьдихъ тIимил хьанач. Мисал яз, чи машгьур алим, профессор Амри Рзаевич Шихсаидова, тарихдин илимрин кандидат Мегьамед-Гъалиб Садыкъиди чIугур зегьметар къиметлубур я. И рекье чи йикъара инанмишвилелди камар къачузвай Ариф Рустамова вичин хайи Ичинрин хуьре Лезгистандин тарихдизни меденият диз талукь музей тешкилнава. И мескендикай Сулейман-Стальский райондин "КТВ" каналдай махсус передачани къалурна. Тарихдин малум тушир чинар винел ахкъудзавай, милли ирс кIватI хъийизвай Ариф Рустамов чешне къачуниз лайихлу я.

Критика ва библиография

"Дагъларин накъвар"

Кругъли ФЕРЗАЛИЕВ

Лезги эдебиятдал кьару инсанриз шаир **Бренбег АБДУЛЛАЕВАН** тIвар фадлай таниш я. Адан шиирар Докъузпара райондин "Эренлардин сес", "Лезги газет" газетриз, "Самур" журналдиз мукьвал-мукьвал акъатзава. Адан гзаф шиирар манийриз элкъвенва.

Абдуллаев Бренбег Шевкетович 1961-йисан 14-февралдиз Докъузпара райондин Мискискарин хуьре дидедиз хьана. Ада хуьруьн юкьван мектеб ва Дагъустандин меденият дин колледж куьтягьна. Советрин Армиядин жергейра къуллугъна хтайдалай кьулухъ, 1985-йисалай хуьруьн Меденият дин кIвалин директорвиле кIвалахзава. Райондин сергьятра кьиле физвай хейлин мярекатра устадвилелди иштиракзава. Ам къени инсан хьиз, жегьилар патал хъсан насигьатчини я.

Б.Абдуллаева Ватандикай, тIебиатдикай, муьгьуьббатдикай шиирар кхьизва. Икьван чIавалди адан "Зи рикIин рехъ" тIвар алай сад лагьай ктаб. Гила Махачкъалада вад виш экземплярдин кьадарда аваз **"Дагъларин накъвар"** тIвар алай кьвед лагьай ктаб чапдай акъатнава.

Ктабдин редактор Зульфикъар Къафланова икI кхьизва: "Къецеллайди йиф яз хьайитIа, адан (Б.Абдуллаеван - **К.Ф.**) шиирри квез экв гуда, кьуьд яз хьайитIа - чим".

Гьакъикъатдани, адан шиирар метлеб авайбур, кIелчидив верервирдер ийиз тадайбур ва чпикай нагьисат хкудиз жедайбур я. И гафарихъ инанмиш хьун паталди шаирдин "Багьа затIар" шиирдин са бендиниз фикир гун:

"Вилиз таквар сувабрилай,
Гьуьрмет авун вафа я, дуст.
Эхиратдин азабрилай,
Авам хьунухь жафа я, дуст".

"Къелемдин дустариз» шиирда икI кхьизва:

"Лагь, кхьизвай шиирдин цIар,
Вучиз икьван яван хьурай,
Фагьум-фикир хьайила дар,
Буш гафарихъ вуч ван
хьурай!?"

Шаирдин эсерра зал адетдин кIелчидиз таниш тушир гафарни гьалтна: *кьуьзуь-муьзуь, аруда, эбре, чинебалух, инсанлух, къиретсуз, пайсар, захават…*

Б.Абдуллаеван цIийи ктабдиз къуй кIелчийри чпи къиметни гурай, адакай лезетни хкудрай.

Чирвилер артухариз

Къагъриман ИБРАГЬИМОВ

Зигьин авай аялрин "Сириус-Альтаир" центради гатун пуд лагьай смена Дербентда ачухна, - хабар гана шегьердин администрациядин пресс-къуллугъди.

"Сириус-Альтаир" центрадин гатун пуд лагьай смена ачухунин сергьятра аваз, иштиракчийрихъ галаз РД-дин образованидин министр Ш.Шагьов, адан заместитель А.Карпухин ва Дербент шегьердин образованидин управленидин начальник В.Къулиев гьуьруьшмиш хьана.

Россиядин къадим шегьерда кьиле физвай сменади тарихдин, праводин, обществознанидин, урус чIалан тарсарай чирвилер къачун патал республикадин вири районрай, санлай къачурла, бажарагьлу 100 аял кIватIна.

Образованидин рекьяй тешкилнавай серенжемар Дербент шегьердин 6-нумрадин интернатда кьиле физва. Аялриз Москвадай атанвай 5 муаллимди ва чкадин машгьур пешекарри тарсар гузва. Мярекатдин кьилин макьсад зигьин авай аялрин яратмишунрин союзар тешкилун, абуруз коммуникациядинни яшайишдин вердишвилер гегьеншариз куьмек гун я.

РИКIЕЛ ХКИН: Дагъустанда зигьин авай аялрин "Сириус-Альтаир" центр РФ-дин Федеральный Собранидин Федерациядин Советдин член Сулейман Керимован, РД-дин Кьил Р.Абдулатипован теклифдалди ачухна.

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин печатдин ва информациядин министерство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 “а”

КЬИЛИН РЕДАКТОР
М.И. ИБРАГЪИМОВ
Тел/Fax. (872-2) 65-00-60
E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

Газет алакъадин, информационный технологийрин ва массовый коммуникацийрин хиле гьэзчивал авунин рекьяй Федеральный къуллугъдин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2016 йисан 12 декабрдиз регистрация авуна.
Регистрациядин нумра ПИ ТУ 05-00358
Макъалаяр редакцияди туькIуьр хъийизва. Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур элкъвена вахкузвач. Редакциядинни макъалайрин авторрин фикирар сад тахьун мумкин я.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован проспект, 1 “а”. Печатдин кIвал

КЬИЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ
М. А. АГЪМЕДОВ
65-13-55

КЬИЛИН РЕДАКТОРДИН СОВЕТНИК
Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ
65-02-81

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ
65-00-61

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГЪИМОВ
65-02-81

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САИДОВА
65-00-59

КУЛЬТУРАДИН
Э. Д. ШЕРИФАЛИЕВ
65-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ
65-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
А. Х. ГЪАМИДОВ
65-00-63

БУХГАЛТЕРИЯ
65-00-62

КАССА
65-00-58

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
Р. РАМАЛДАНОВА

Газет йиса 52 сеферда акъатзава

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249
Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00
Чап ийиз вахкана - 15.20

Газет **“Лотос”** ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала, Пушкинан куьче, 6.

Тираж 8379

(Гь) - И лишандик квай материалар гьакъидихъ чапзавайбуру кIелрай

(12+) - Икьван яшар хьанвайбуру кIелрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ “Редакция республиканской газеты “Лезги газет”
УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

(Гь)

Мубаракрай!

Мегьарамдхуьруьн райондин Бут-Къазмайрин хуьре яшамиш жезвай мацави зегьметдин ва дяведин ветеран, яшлу муаллим, жегьилрин насигьатчи, чIехи инсанперес Гьуьммет Давудович ГЬУЬММЕТОВАЗ:

Эй чIехи буба, чи чIехи
инсан!
Кьудкъанни цIуд йис -
ви арш я кьакьан!
Кутунач рекьик са жизви
нукьсан!
Халкьдиз къуллугъна,
хвена гьакI хизан!
Кьилел къачунва дагъларин
лацар,
Машгьур ийизвай къадим
хуьр Мацар.
Гила арандиз гузва дун
цIийи
Къуватрин михьи татана
гьайиф...
Несилрин юкьва, гуьгьуьл яз
юмшагъ,
Яшамишрай вун мадни
гьакъисагъ!..

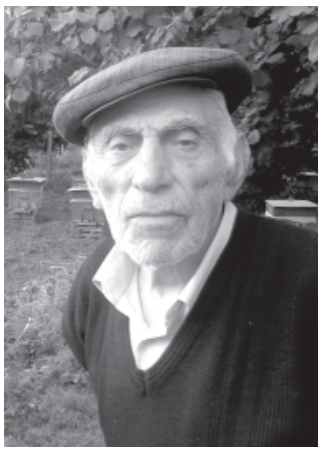

ВИ 90 ЙИСАН ЮБИЛЕЙ ТЕБРИКЗАВАЙ ХИЗАНАР, МУКЬВА-КЬИЛИЯР, ЯРАР-ДУСТАР.

И.М.Мисриханов

И йикъара 87 йисан яшда аваз, зегьметдин ва дяведин ветеран, машгьур агроном ва чIижерхъан, жегьилрин насигьатчи ва хъсан тешкилатчи Имируллагь Мисриханович Мисриханов рагьметдиз фена.

И.М.Мисриханов 1930-йисуз Мегьарамдхуьруьн Муьгъверганрин хуьре дидедиз хьана. Мегьарамдхуьре, интернатда, 10-класс куьтягьайдалай кьулухъ ада Алма-Ата шегьерда, хуьруьн майишатдин институтда, агрономвилин пешедай кьилин образование къачуна.

Жегьил агрономди хейлин йисара хайи хуьруьн Энгельсан тIварунихъ галай колхоздин председателвал авуна. Адалай кьулухъ ада Оружбада, Гилидал совхозра кьилин агрономвиле, ахпани, мад хайи хуьруьз хтана, “Дуствал” совхоздин директорвиле, парткомдин секретарвиле кIвалахна.

Гьа са вахтунда ада Рязанда чIижерхъанвилин курсарни акьалтIарна, Дагъустанда сифте яз чIижерхъанрин курсар ачухна.

Вичин рикI алай пешеяр ада пенсиядиз экъечIайдалай кьулухъни давамарзавай.

Республикадин хуьруьн майишатдин хел виликди тухунин лайихлувилер адаз “РД-дин лайихлу агроном”, “РД-дин лайихлу чIижерхъан” лагьай гьуьрметдин тIварар, Ватандин чIехи дяведин ва зегьметдин ветеран яз, хейлин юбилейрин наградаяр гуналди къейдна.

2017-йисан 4-августдиз Имируллагь Мисриханович чавай гьамишалугъ яз къакъатна. Чна рагьметлудан хизанриз, вири мукьва-кьилийриз, багьрийриз башсагъулугъвал гузва.

Имируллагь Мисриханович-чан экуь къамат садрани чи рикIелай алатдач.

Рагьметлудан ярар-дустарин са десте.

КIанивиликай виш келима-фикир

Инсанри сада-садаз багьишзавай кIанивал аламатдин гьисс я. Адакай дуьньядин гьар са пипIяй акъатай шаирри шиирар, писателри романар кхьенва, композиторри манияр теснифнава, художникри зурба суьретар чIугунва. Халкьдин сивин яратмишунрани кIанивилиз гзаф кьадарда бейтер бахшнава. Лугьудайвал, ашукь хьайи гьар садакай шаирни жезвайди я. КIанивили инсан, лувар квачтIани, цавузни акъудзава, маса вахтунда дердерин, сефилвилерин сундухдани твазва. КIанивал вичихъ сергьятар авачир, инсан шад, бахтлу ийизвай, адан къуватар артухарзавай гьисс я.

Педагог, шаир, Голландияда яшамиш жезвай чи вах Гьуьлжагьан Мисриханови вичи кIелай ктабрай туьш хьайи кIанивилиз талукь виш келима-фикир кIватIна ва чал агакьарнава. Чазни абур газетдин чинал гьун хъсан акуна.

1. КIанивилихъай кичIе хьайидаз уьмуьрдихъайни кичIе жеда.
2. КIанивал рикIин девлет я, гуналди генани гзаф жедай.
3. КIанивал садрани туьхуьн тийидай са экв я.
4. РикIе кIанивал авай инсандиз ам вуч ятIа хъсандиз чида.
5. КIанивал - им са къугъун я къайдаяр авачир, гъалиб хьайи кас бахтлу ийидай.
6. Са сеферда вуна гайи кIанивал вавай садрани къулухъ вахчуз жедач.
7. Вуна рикIин кIанивилелди гайи савкьат садрани гъвечIиди жедайди туш.

(КьатI ама)

“Мавел” чапханади **Къ.Х.Акимован “Лезги - урус гафарган”** подписка авун давамарзава. ЦIийи “Гафарганда” 25000-далай гзаф дибдин гафар ава. Абур урус чIалаз элкъуьрнава. “Гафарган” алай йисан ноябрдин вацра басмадай акъатда. Подпискадин къимет: са ктаб - **500**, маса гудай къимет **1000 манат** я.

Чи адрес: **Махачкъала, О.Кошевоян куьче, 42 “а”. “Мавел”. (“Къуруш” кафедин вилик).**

Тел.: 8-928-511-31-16; 8-928-873-40-02.

Бикеханум Алибеговади Дербент шегьердин электросбытдин компаниядин директор Мухтар Бейбутоваз играми буба

Бейбут Темирханович БЕЙБУТОВ

кечмиш хьунихъ галаз алакъалу яз башсагъулугъвал гузва.

Мегьарамдхуьруьн райондин Филерин хуьруьн администрацияди машгьур хирург, РД-дин лайихлу духтур

Абдурагьим Эседуллагьович РАГЬИМОВ

кечмиш хьунихъ галаз алакъалу яз адан хизандиз, багьрийриз башсагъулугъвал гузва.

Кроссворд

ТуькIуьрайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

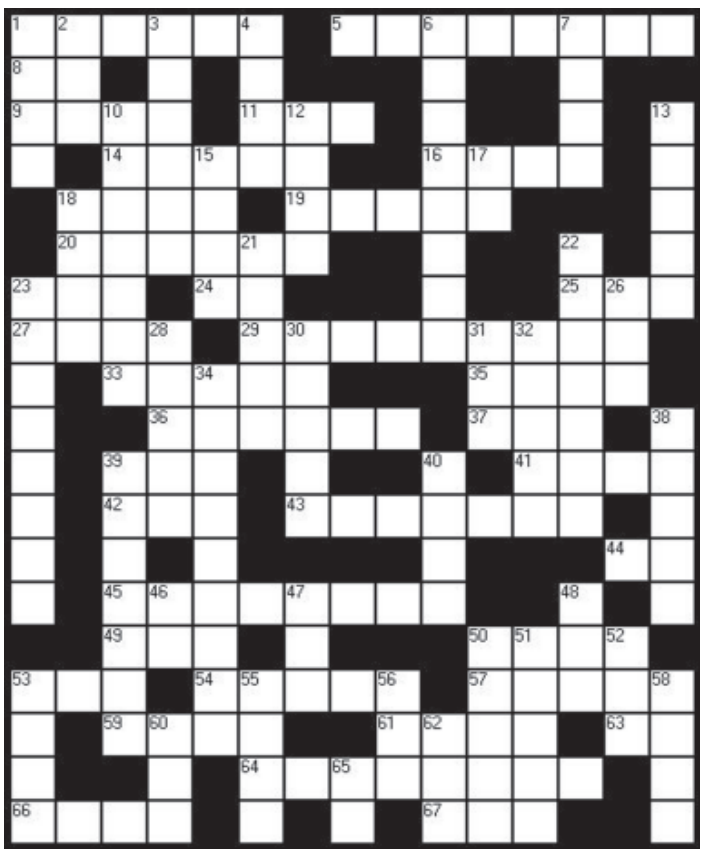

ДУЬЗ ЦIАРАРА: 1. Адакай Байрам Салимова риваят кхьенва. **5.** Яракьрин гьамбархана. **8.** Туьнт яру ранг. **9.** Средиземный гьуьле авай са остров. **11.** КIерецрин са жуьре. **14.** Чалагъандин жинсинин къуш. **16.** Испанвийрин футболдин клубдин тIвар. **18.** Парчадин жуьре. **19.** “Чи дагъларин кфил” повесть кхьей писателдин тIвар. **20.** Гьахълувал. **23.** Масмар. **24.** Тарцин майва. **25.** Ягъалмиш ва я тажуб хьайила сивяй акъатдай гаф (урус чIалаз ингилис чIалай атанвай междометие). **27.** Яшайиш. **29.** Акьуллу, арифдар кас. **33.** Дагъустандин вацIун тIварни я, радиодин тIварни. **35.** Футболдин акъажунар. **36.** Бегьердин “гъуц” (лезги мифология). **37.** Храх-... (хуьруьн тIвар). **39.** Са гъилел вад... ала. **41.** Имкан, мумкинвал. **42.** КIани, играми (синоним). **43.** Кениядин кьилин шегьер. **44.** Ламран гьараюн. **45.** Даллалвал. **49.** Са затIунал аватзавай экв кIев хьуналди арадал къведай шикил. **50.** Къад кепек. **53.** Башкириядин кьилин шегьер. **54.** Ленинан тIварунихъ галай а махсус затI СтIал Сулейманаз ганай. **57.** Чепелукьар, гъвечIи къушар кьадай алат. **59.** ЧIехи бубадиз вичин гададин велед. **61.** Дагъви миллет. **63.** Лезги чIалан союз. **64.** Нек хъвазвай гьайванрикай анжах и гьайвандивай лув гуз жезва. **66.** Гъил квайди, чуьнуьхдайди. **67.** ГуьтIуь, сал.

ТИК ЦIАРАРА: 1. Азербайжандин кьилин шегьер. **2.** Алемда машгьур хьайи боксер. **3.** Ргай майвайрин ширинлух. **4.** Хразвай гамуниз ганвай са тIвал. **6.** Мукьвавал. **7.** Къанажагъ. **10.** СтIал Сулейманан райондин са хуьр. **12.** Винилей алукIдай партал. **13.** Дегь заманадин Фригиядин пачагь. **15.** Багьа къаш. **17.** ТIуьн. **18.** Гьамиша (синоним). **21**. Тамун гуьрчег верч. **22.** “Къилинж Къемер” романда Къемеран кIанидан тIвар. **23.** Чарадан зегьметдал яшамиш жезвай фукъиран. **26.** Емелядин “улакь”. **28.** Ахцегьрин къунши район. **30.** Уьтквем гьайван. **31.** Страус хьтин Австралиядин чIехи къуш. **32.** Къурушви машгьур боксердин тIвар. **34.** “Ракъинин сухта” ктабдин автордин фамилия. **38.** Кири. **39.** Ашпаз. **40.** Пар ядай автомобилдин тIвар. **46.** Музыкадин нотайрикай сад. **47.** Индиядин вацI. **48.** КIвалин гьайван. **50.** Вагьши балугъ. **51.** ЗатIар екез къалурдай шуьше. **52.** Дагъ. **53.** “Кьушун” гаф дегь лезги чIалал. **55.** Инсандин ва я гьайвандин сивин къваларин кIарабар. **56.** Алатай югъ (наречие). **58.** Яру, вили, ал, хъипи. **60.** Элуькьзавай кицIиз лугьудай гаф. **62.** Боксердин кьилин “алатрикай” сад. **65.** Дегь девирдин Египетдин мифологияда ракъинин “гъуц”.